

OČAROVANÁ

JULES BARBEY D' AUREVILLY

OČAROVANÁ

PŘELOŽIL JOSEF FLORIAN

PŘEDMLUVA

Román „Očarovaná“ jest prvním z řady románů, které budou následovati a jejichž jevištěm budou války Šuanské, když nebudou přímo o nich.

Jak autor to pravil v úvodě svého díla, uveřejněného ponejprv r. 1851, rozličné rodinné a příbuzenské okolnosti umožnily mu poznati lépe než komukoliv (a ne že bych se mnoho chlubil) dobu a válku, dnes skoro zapomenuté, neboť proto, aby osud byl úplnější a větší ukrutnost Štěstěny, bývá třeba často, by hrdinství a neštěstí podobala se onomu štěstí, o němž se praví, že nemá historie.

Šuanům se opravdu historie nedostává. Chybí jim jako sláva, jako i spravedlnost. Zatím co Vendejští, tito válečníci hlavní linie, dřímají pokojni a nesmrtelní pod slovem, jež Napoleon o nich řekl, a snadno počkají, pod takovým epitafem, na historika, kterého dosud není, Šuani, tito vojáci zákřováčtí, nemají, co by je vyrvalo z temnoty a uchovalo potupy. Jejich jméno duchům nevědomým a nedůvěřivým stalo se potupou. Žádný vážný historik nepovstal, by vypravoval věrně jejich příhody a činy. Kniha dosti špatně psaná, ale živoucí, již Duchemin des Scépeaux zasvětil Šuanství Maineskému, podnikl snad jednoho dne genia některého velkého básníka, ale Šuanstvo Kotentinské, sestra Šuanstva Maineského, zmohla se všeho všudy na svého Xenofonta v jistém dřevěnkáři, jehož paměti, uveřejněných r. 1815 a

hledaných sběrateli zvláštností a antikváři, nemožno dnes již nalézt. Bůh, aby ukázal nejspíše naši nicotu, libuje si častov těchto ironiích, které hlukem obklopují věci malicherné a v temnoty skrývají věci veliké, a Šuanství jest jednou z takovýchto věcí temných, na kterou z nedostatku plného a pronikavého světla Historie vysílá svůj paprsek Poesie, dcera Snu.

*Právě při třesoucím se svitu tohoto paprsku autor Očarované pokusil se vyvolati a ukázati dobu, které již není. Bude pracovati dále na díle, které započal. Po Očarované uveřejní Rytíře Destouches, Tragedii ve Vaubadoně, Rekaz Veliké Silnice, atd. atd., proplétaje svá vypravování románová, tuto historii možnou, historii skutečnou. Ostatně což na tom? Čím jest přesná pravda dějů, doposlední tečky, pravda úzkostlivá, jen když se obzory poznávají, když povahy a mravy se zachytí se svou fysionomií, a když Obraznost říká němé Paměti: „Takhle jest to dobře!“ V „Očarované“ osobnost kněze de la Croix-Jugana jest vymyšlena, tak jako jiné osobnosti, které ji obklopují, ale co není vymyšleno, toť barva doby té, nanesená s úzkostlivou věrností, již zobrazeny jsou postavy, silně oživené duchem onoho času. Úskalím románů historických bývá nesnadnost, jak zapřísti v rozhovory, v registru jich hlasu a jich duše lidi, kteří mají rozměry velkolepé a zřetelně určené historií, jako Cromvell, Richelieu, Napoleon; ale historické neštěstí Šuanův jest na prospěch romanopisci, který o nich mluví. Obraznost autora nena-
lézá před sebou obraznosti již zaujaté a poučené, méně tudíž přístupné dojmům, jež chce vzbuditi, a nesnadněji vzrušitelné.*

J. B. D'A.

ÚVOD

Válka Šuanská, nevalně známá, již nalézáme dobře sobě podobnu a živoucí leda ve vypravováních několika lidí, kteří v ní bojovali jako herci a kteří teď, došedše posledních let svého života, jsou příliš hrdi nebo příliš sešlí, by pomýšleli napsati své paměti, tato válka drobných nočních bitev, kterážto ať se nemate s velikou válkou Vendejskou, jest jednou z těch episod moderní historie, které zajisté nejvelitelštěji vábí obraznost povídkářů. Stíny a zvláštní jakési historické tajemství, které ji obklopují, jen ji přidávají kouzla. Tážeme se, co znamenitý autor *Kronik Karonogaty* by byl vytvořil z kronik šuanských, kdyby místo Skotem byl Bretoncem nebo Normandem.

Velmi se podobá, že tato otázka zůstane otázkou i po přečtení knihy, již tuto právě uveřejňujeme. Přece však zvláštní okolnosti umožnily autorovi, by zvěděl o válce šuanské podrobnosti, zasluhující opravdu sebrání. Lid, mezi nimž šuanství vzniklo, by tak rychle potuchlo, jest nejrázovitějším lidem Francie. Ačkoliv tyto račy jsou v podstatě činný a vyznamenávají se schopnostmi, jimiž ovládají se skutečnosti života, přece nejsou bez poesie, a pověry, které u nich nalézáme a jejichž ukázkou jest *Očarovaná*, nebo spíše věrnou kopií, ukazují dobře, že obraznost jest v těchto lidech na témže stupni jako síla tělesná a jako rozum *positivní*. Byť neměli jako národové Jihu té poesie, jež tkví ve skvělosti obrazův a v pohyblivosti myšlenky, mají snad poesii mohutnější, která vyvěrá z hloubky dojmů . . .

Právě touto hloubkou dojmovou vzdorují až do této chvíle úsilím, jimiž pokouší se svět po padesát let vyrvatí duším cit náboženský. Ani klamavá světla této doby, ani nepopěrné dychtění Normandův po hmotných statcích, k nimž lnou jako praví synové pirátův a o něž se, jak to nepamětné přísloví potvrzuje, soudí od té doby, co se již nebijí, nemohla oslabiti náboženské víry, kterou jim zanechali jejich předkové. Do Bretañašku dosavád ještě dolní Normandie jest jednou z těch zemí, v nichž katolicismus jest nejpevnější a s púdou nejsrostlejší. Tato úvaha nebyla snad bez užitku při románě, v němž autor chtěl ukázati, jaký strašný rozvrat přivodily vášně do duše přirozeně vznešené a čisté, vychováním pak nesmazatelně křesťanské, kdyžť, aby si vysvětlil tuto mravní pohromu, lid věřící, který byl divákem, byl dohnán utéci se až k ideám nadpřirozeným.

Co do způsobu, jímž autor *Očarováné* popsal účinky vášně a jichž řečí často mluvil, použil oné veliké šířky katolické, která se nebojí dotknouti vášní lidských, když jde o to, aby se vzбудilo třesení z jejich ovoce. Romanopisec splnil svůj úkol romanopisce, jímž jest vyličiti srdce člověka v zápasu s hříchem, i vyličil je bez rozpakův a bez falešného studu. Nevěřící chtěli by tuze, aby věci obraznosti a srdce, totiž drama a román, nejméně polovice lidské duše, byly zakázány katolikům pod záminkou, že katolicismus jest příliš přísný, aby se zabýval toho druhu látkami ... Podle toho katolický Shakespeare nebyl by možný, a i z Danta bylo by nezbytno některá místa škrtnouti ... Byli bychom šťastni, kdyby kniha nabízená dnes obecnstvu dokázala, že možno býti zajímavým, aniž dlužno býti nemravným, a pathetickým, aniž přestati býti takovým, jakým spisovatele chce vždycky míti náboženství.

OČAROVANÁ

Step Lessayská jest z nejznačnějších oné části Normandie, která se nazývá poloostrovem Kotentinským. Země vzdělaná, údolí úrodná, zelenající se traviny, rybnaté řeky, Kotentin, to Tempé Francie, ta tučná a nakypřelá půda, má přece jako Bretaňsko, jeho sousedka, chudaska skručinkami, ony částijalové a holé, kudy člověk přejde a kde nic se nenaskytne, leda řídká tráva a několik vřesovišť, brzy vysychajících. Ty mezery vzdělané půdy, ta místa bez rostlinstva, ty půdy plešaté, abychom tak řekli, jsou obyčejně překvapující protivou pozemkům, které je obkličují. Jsou těm krajinám vzdělaným vypráhlými oasami, jako jsou v písčitých pouštích oasy plné zeleně. Vrhají do těch svěžích, smavých a úrodných krajin náhlé přerwy melancholie, tvářnost starostlivou, přísný vzhled. Stinuji je tērchováním černějším... Obyčejně tyto landy mají obzor dosti obmezený. Pocestný, vstupuje do nich, probíhá je pohledem a dozírá se jejich pomezí. Zevšad pruhy vzdělávaných poli je ohraničují. Výjimkou-li však obvod ubíhá do rozsáhlejší šíře, nedovedl by se pověděti dojem, jímž působí na obraznost těch, kteří jimi procházejí, jakým prapodivným a hlubokým kouzlem uchvacují oči i srdce. Kdo nezná kouzla suchopárných stepí? . . . Jen kraje mořské, moře a jeho pobřeží mají ráz tak význačný a dojmu mocnějšího. Jsou jako na zemi zanechané útržky jakési primitivní a divoké poesie, jež ruka a vláky člověkovy rozervalý. Posvátné cary, které zmizí v nejbližší den dechem moderního industrialismu; neboť naše hrubě hmotářská a prospěchářská doba kasá se zmařiti jakýkoliv úhor, houštinky a křoviska, jak na kouli zemské, tak i v lidské duši. Společnost, ta stará gazdina, ujařmená ideami užitku, která nemá již nic mladého leda své potřeby a která blábolí o svých světlech, nechápe již božských nevědomostí ducha, té poesie duše, kterou chce zaměnit za nešťastné poznatky, stále neúplné, aby nepřipustila poesie oči, skryté a viditelné pod zdánlivou neúčelnost věcí. Potrvá-li tento hrozný vzruch moderního myšlení, nebudeme již za několik let mít ubohého cípku pastviny, na nějž by obraznost mohla stoupnouti, by snila jako volavka na jedné noze. Pak za tohoto panství tlustého ducha fysických pohodlí, jež se považují za vzdělanost a pokrok, nebude již ani trosek, ani

žebráků, ani lad, ani pověr jako těch, o nichž právě bude řeč v této povídce, ač-li moudrost naší doby ráčí nám dovoliti o nich vyprávěti.

Tato dvojí poesie nezdělanosti půdy a nevědomosti těch, kteří ji navštěvovali, bývala ještě před několika lety v divoké a pověstné pláni Lessayské. Kdož tam tehdy dlívali, mohli by to dosvědčiti. Rozložena mezi Haie du Puits a Coutances, tato poušť normandská, kde jste se nesetkali ani se stromy, ani s domy, ani s ohradami, ani se stopou člověka nebo zvířat, leda s těmi šlápotami, jež zůstavili mijiící chodec nebo ranní stáda v prachu, bylo-li sucho, nebo v rozvlhlé hlině stezky, přšelo-li, rozvínovala vznešenost samoty a neulěšeného smutku, jehož nebylo snadno zapomenouti. Paslvinu ta prý měla v obvodu sedm mil. Jisto jest, že člověk na koni a dobře klusající potřeboval dvou hodin, by ji přešel přímým směrem. V mínění celého kraje byla to cesta hrozná. Když ze Saint-Sauveur-le Vicomte, toho hnízda, hezounkého jako nějaké skotské městečko, jež vidělo du Guesclina, jak hájí svého hradu proti Angličanům, nebo z pobřeží poloostrova bylo co dělati v Coutances, a když, by se tam přišlo rychleji, chtěli přeraziti dráhu tu na příč, neboť okresní silnice a veřejné povozy tudy nešly, lidé se sdružovali, aby přešli strašnou landu; a bylo to tak v obyčeji, že dlouho mluvívalo se jako o smělcích ve farnostech o mužích v pramalém arcif počtu, kteří přešli sami do Lessay, ať v noci nebo za dne.

Mluvilo se neurčitě o vraždách, jež tam byly spáchány v jiných dobách. A vskutku takové místo dávalo podnět k takovým tradicím. Bylo by bývalo nesnadno vyvoliti si místo pohodlnější na oloupení pocesťného nebo na sprovedění nepřitele se světa. Prostor před člověkem a kolem člověka byl tak rozsáhlý a tak jasný, že bylo možno odhadnouti hodně z daleka, bychom se jim vyhnuli nebo jich utekli, osoby, jež by byly mohly přispěti na pomoc lidem, na něž útočili lupiči těchto končin, a v noci tak širé mlčení bylo by pohltilo všechny křiky, jež by se vyrazely do jeho lůna. Ale to nebylo vše.

Bylo-li možno věřiti vypravování vozků, kteří se tam opozdili, pláň Lessayská byla jevištěm nejzvláštnějších zjevení. V jazyku kraje toho *strašilo tam*. U těch obyvatel svalových, udatných a opatrných, kteří se ozbrojují obezřelostmi a odvahou proti hmatnému a jistému nebezpečí, byla to věru příšerná a hrozebná

stránka pláně, neboť obraznost bude i dále, jak bývala, nejmohutnější skutečností, jaká jest v životě lidí. Také jen tím, a mnohem více než pomyšlením na noční útok, třásla se *jasanová chůda* v ruce nejbujarejšího chlapíka, který se pouštěl do pláně Lessayské, když se smrákalo. Zvláště když se byl *zabavil* u mázu nebo korbele u *Červeného Býka*, krémy dosti špatného vzeřízení, která třela bez sousedství na nahotě obzoru s té strany od Coutances, nebylo pochyby, že kmostr uvidí v mlze svého mozku a ve chvějivých liniích těchto samotářských prostor, odstíněných parami večeru nebo bílých rosou, ty věci, které zítra v jeho vypravování připojí o novou hrůzu k pověsti puslých těch míst. Jedním z pramenů, ostatně nejméně vysychavých, *chýrů zlých*, jak se říkalo, jež se šířily o Lessay a okolí, bylo starodávné opatství, které rozbořila revoluce 1789 a které, bohaté a slavné, bylo známo na třicet mil dokoła pod jménem opatství Blanchelandského. Založeno v dvanáctém století oblíbencem Jindřicha II., krále Anglického, Normandem Richardem de la Hayem, a jeho ženou Mathildou de Vernon, tolo opatství, soused Lessayský, jehož ssutiny bylo ještě viděti před několika lety, zdvihalo se kdysi v prostorném údolí, málo hlubokém, uzavřeném lesem, mezi farnostmi Varenguebec, Lithaire a Neufmesnil. Mnichové, kteří tam vždy přebývali, byli z těch mocných kanovníků řádu svatého Norberta, jež nazývali obecněji Premonstráty. Co se týká tak malebného, tak poetického a tak panenského jména opatství Blanchelande, — jméno, tento poslední vzdech, zbývající z věcí! — starožitníci nedávají mu, běda! než nejnejistější etymologie. Vzniklo odtud, že v půdě, která obkličovala opatství, převládal bledý jíl, nebo z bílého roucha kanovníků, nebo ze sukna, jež mělo se státi řeholním prádlem a jež bylo prostráno kolem opatství na trávnících, jež mu příslušely, by zbělelo na noční rose? Ať tomu bylo jakkoliv, bylo-li možno věřiti neucitlivým povídkám z kraje toho, klášter Blanchelande neměl panenského leč své jméno. Vyprávělo se šepem, že se tam udály strašné výjevy o několik let dříve, než revoluce se rozběhla. Jaké víry bylo možno dopřáti těmto vypravováním? Proč nepřátelé Církve, jimž bylo třeba důvodů, by ničili náboženské památníky jiného věku, nebyli by začali káceti pomluvou, co pak dokončili sekerou a kladivem? Nebo snad vskutku v oněch dobách, kdy víra v sestárlém srdci národů povolovala, nevěrou oprav-

du vzkličilo porušení v těch posvátných útulcích nejsvětějších ctností? Kdo to věděl? Nikdo. Ale vždycky ta domnělá pohoršení, ať pravdivá nebo smyšlená, na stupních oltářů, ty rozpustilosti, skryté klášterem, ty svatokrádeže, jež Bůh posléze potrestal sociálním hromem, strašnějším než hrom z mračen, zůstávaly, ať právem nebo neprávem, růženec historií v paměti lidu, chvatně přijímajícího dvojím pudem lidské přirozenosti vše, co jest zločinno, zkaženo, zhoubno, i vše, co jest závažné:

Jest tomu již několik let, co jsem cestoval v těchto končinách, jejichž vzrušující vzezření tak rád bych vzbudil v čtenáři. Vracel jsem se z Coutances, města chmurného, ačkoliv biskupského, s ulicemi vlhkými a úzkými, kde mi bylo pobýti několik dní a jež mne naladilo snad k hlubokým dojmům krajiny, kterou jsem projížděl. Moje duše tehdy byla v dokonalém souladu se vším, co vzbuzovalo cit osamělosti a smutku. Bylo to v říjnu, v té zralé roční době, která padá do koše Času jako zlatý hrozen, pohmožděný svým pádem, a ačkoliv jsem povahou málo snílek, těšil jsem se plně z těch posledních a dojemných krásných dní roku, kdy melancholie má svá opojení. Zajímal jsem se o všechny zjevy cesty, na kterou jsem se vydával. Cestoval jsem koňmo, na způsob jezdců postranních cest. Poněvadž jsem byl nakloněn svitu luny a dobrodružství jako pravý syn Šuanů, svých předků, byl jsem ozbrojen jako korsár Surcouf, jehož město jsem právě opouštěl, a málo mne mrzelo, že noc padala na můj plášť! Nuže, právě několik minut před soumrakem, který v období podzimním přichází, jak každý ví, velmi rychle, ocitl jsem se tvář v tvář s krčmou u *Červeného Býka*, která neměla červeného leč okrovou barvu svých okenic a která, postavena jsouc na obrubě pláňě Lessayské, zdála se s této strany stříci vstupu do ní. Jsa cizincem, ač z kraje, který jsem dávno opustil, ale jeda ponejprv v těchto místech, plochých jako zpevněné moře, kde často lidé, kteří tudy zvykli procházeti, zbloudí, když je zastihne noc, nebo aspoň s velikou námahou udrží se na své cestě, myslil jsem, že bude prozřetelno obeznámiti se, dříve než se pustím do zrádného toho prostoru, a požádati o nějaké pokyny na stezku, již mi bude jíti. Stočil jsem tedy koně k hospodě sešlého zevnějšku, u níž jsem se právě ocitl; dvěře její, nad nimiž visel hrubý věchet ze svadlého trní, propouštěly hluk několika drsných hlasů, příslušejících nejspíše osobám, jež popíjely a hovořily v hospodě. Zá-

padní kosmé slunce, dvakrát smutnější než obyčejně, neboť označovalo dva sklony, dne a roku, barvilo starostlivou žlutí tu chatu, hnědou jako sepie, jejíž komín napolo shroucený vysílal snivě k tichému nebi hubený a modravý kouřik z těch ohňů rašelinných, jež chudí lidé přikrývají zelnými lupeny, by zdrželi příliš rychlé shoření. Z daleka spatřil jsem děvčátko v hadříkách, které házelo vojtěšku krávé, uvázané povřísem o vnější přičku v okenním rámu krčmy, i ptal jsem se jí, přiblíživ se k ní, čeho jsem si přál vědět. Ale rozmilé dítě neusoudilo nikterak vhodným odpovědět mi, nebo mi snad neporozumělo, neboť hledělo na mne dvěma velkýma sivýma očima, tichýma a němýma jako dva ocelové kotoučky, a ukázavši mi paty svých bosých nožek, vstoupilo do domu, zakrucujíc si vrkoč barvy koudelné na hlavu, s níž se byl svezl, co jsem k němu mluvil. Zavolána jsouc nejspíše malou divoškou, stará žena, zelená a vrásčitá jako hůl z opálené cesmíny (a pro ni to byl snad oheň protivenství), vyšla na práh a ptala se mne, co že chci, hlasem táhlým a mrzutým.

A já, poněvadž jsem věděl, že jsem v Normandii, v kraji země, kde lidé rozumějí nejlépe věcem života praktického a kde politika zjištnostní ovládá každého na všech stupních, řekl jsem jí, aby dala dobrý mejtník ovsa koni a by mu zvlažila pintou mestu, a že pak ji vysvětlím lépe, oč ji žádám. Stařena poslechla hbitě, povzbuzena kynoucím ziskem. Její nevrlá a zasmušilá tvář zaleskla se jako nějaký hrubý stříbrňák, jehož právě čekala. Přinesla ovsa v jakési dřevěné kádce, postavené na třech kulhavých nohách; ale nepochopila, že by mest jablečný, natlačený pro *křesťanína*, bylo možno dáti nápojem zvířeti. Také bylo třeba opakovati jí rozkaz, by mi přinesla žejdlík, jehož jsem si žádal, bych jím polil oves, který naplňoval jesle; bylo jí to nejspíše velkým pohoršením, neboť spráskla obě široké a hnědé ruce jako dvě plácačky, jež by se byly dlouho močily ve vodě nějakého příkopu, a brumlala ani nevím v jakém nářečí slova, jejichž temnota skrývala snad jejich drzost.

No tak! matko, pravím jí, dívaje se, jak můj kuň žere, teď mi povíte, kterou cestou se dostanu do Haie-du-Puits v noci, abych nezbloudil.

Tu vztáhla svou suchou paži, a naznačujíc mi směr, jímž bylo se dáti, udělila mi jedno z těch vysvětlení složitých, nerosozumitelných, v němž škodolibá zlomyslnost vesničana, který

luši tiseň bližního a který se posmívá předem, mísí se k nedostatku jasnosti, již se vyznamenávají hrubí a přirozeně otupěli duchové lidí nízké třídy.

Nesrozuměl jsem ničemu z toho, co mi povídala. Také jsem se připravoval, dávaje koni zase uzdu, vyzvatí ji, by mi opakovala a objasnila své nešťastné vysvětlení, když ji vskočilo na mysl, co oživilo její tvář jako objev; otočila se na podpatku svých kovaných dřevákův a zvolala hlasem ostrým, vešedši na polo do krčmy:

— Hej, strýče Tainnebouy, tady jakýsi pán se pytlá, kady do Haie-du Puits, a chcete-li, můžete spolu!

Na mou věru, nestaral jsem se příliš o společníka, kterého mi dávala z vlastní moci. *Červený Býk* byl ve špatné pověsti, a tvářnost stařenina neměla nic uklidňujícího. Byla-li tato krčma, jak se povídalo, skrýši všem možným darebům, všem tulákům, zbudovanou, jak se zdálo, ďáblem, jenž schválně na to stal se zedníkem, by se mu s ní poštěstil jakýsi zhoubný úmysl, shledáte přirozeným, že jsem se nikterak neklonil přijmouti z ruky královny tohoto pelechu vůdce nebo společníka na svou cestu tou nebezpečnou pustou, již mi bylo přejeli a kterou co nevidět zahálí noc.

Ale tyto úvahy, jež mi proběhly mozkem v kratší době než dovedu vyjádřiti, neudržely, přes hodinu černajícího večera, bídné pověsti *Červeného Býka* a příšerné tvářnosti jeho hospodyně, když jsem spatřil muže, jehož volala a jenž přišel ke mně z vnitřku domu ukazuje mým příjemně udiveným očím jednoho z těch boдрých chlapíků plného obličejje, kteří nepotřebují vysvědčení dobrého života a mravů, vystaveného farářem nebo starostou, neboť Bůh jim je vepsal skvěle a čitelně do všech linií jejich osobnosti. Jak jsem ho přeměřil pohledem, moje nedůvěřivé myšlenky odvály jako mrak kavek, vyplašených najednou z hnízel starého hradu radostnou ranou z pušky, vystřelenou v dělné pláni. Uviděl jsem ihned, s kým mi jednali. Zdál se míti všechny vlastnosti, potřebné k přechodu pustý, totiž, dvěma slovy, tvář nejvíce uspokojující pro člověka poctivce a ramena nejpostrašnější pro padoucha.

Byl to muž asi čtyřicetipětiletý, stavěný do síly, jak se praví energicky v tom kraji, neboť takoví lidé jsou stavbami, jedna z těch bytostí mužných, vzezření smělého, pohledu přímého a pevného, kteří připomínají, že přese vše samec ženy má také

svou krásu. Byl postavou skoro pět stop čtyři palce, ale nikdy refrén staré písně normandské :

Jen v Manche
najdeš dobré paže !

nenášel použití šťastnějšího a úplnějšího. Učinil na mne dojem na ponejprv, a další mi dokázalo, že jsem se neklamal, zámožného dvoráka z poloostrova, který se vracel z nějakého trhu v okolí. Vyjma klobouk s *dýnkem*, místo něhož si vzal klobouk se střechou užší a pohodlnější, by se mu dobře klusalo na koni proti větru, měl kroj, který nosili ještě sedláci Kotantínští v mém mládí : zaokrouhlenou vestu z modrého drogetu, střihu španělského *majo*, ale méně půvabnou a volnější, a krátké nohavice, barvy ovčí vlny, tak přilisklé jako koženky a zapjaté u kolen třemi měděnými knoflíky. A dlužno říci, protože na to nemyslel, takovýto oděv mu opravdu pěkně slušel, a rýsoval svalstvo, na něž muž nejméně dbající svých výhod byl by měl právo býti hrd. Měl obuty na vlněné modré žebírkovitě pletené punčochy, hladce natažené na lýtkách, ony starodávné boty bez šlapadel, jež dosahovaly od kolen až ke kotníkům a do nichž se sjíždělo se střevíci. Tyto starodávné boty, jež měly jen jednu ostruhu a jež se nechávaly ve stáji s koněm, když se přijelo domů, byly na nohou našeho Kotantince pokryty uschlým blátem, postříkaným blátem čerstvým, a vyprávěly dostatečně, že vykonaly toho dne hezký kus cesty, a špatné cesty. Blátem byl hezky vysoko pocákan i obušek, *jasanovka*, již držel v ruce a již kožený řemínek na způsob biče připevňoval k jeho statnému zápěstí několikařím ovinutím.

— Nezamítl jsem nikdy, pravil mi s přízvukem svého kraje a s prostou a srdečnou zdvořilostí, dobrého společníka, když mi ho Bůh poslal na cestu. Pozdvihl lehce klobouk a pokrýl jím zase svou silnou snědou hlavu, jejíž vlasy husté, rovné, zastřižené v pravém úhlu, na nichž byly patrný *schodky* nůžek *fraterových*, které je braly rukou neumělou, spadaly až na ramena po herkulovském krku, kolem něhož vinula se páska jen na jedno otočení, jak vidáme u plavců. — Stará matka Giguetova povídá, pane, že jedete do Haie-du-Puits, kamž i já jedu na zítřejší výroční trh. Poněvadž nepovedu volů, neboť máte koně příliš bujného, aby pokojně klusal za stádem volů, můžeme, shledáváte-li to dobrým, konati cestu pospolu a popovídáme si, holínku vedle

holinky, jako pořádní lidé, a, dovolíte-li, jako dvojice přátel. Moje *Bělka*, ubohé hovádko, není tolik zemdlena, by nemohla stačiti vašemu koni. Znáám ji. Má svou ješitnost jako člověk. Po boku vašeho koně bude si hezky odfrkovati! Pusta jest zlá, a bude-li v landách Munevilleských a Montsurventských, jako bylo včera večer, mlha na nás padne dříve než ji přejedeme. Járku, cizinec, jímž se zdáte, sám by se z toho ani nevypletl a snadno by hledal cesty ještě zítra ráno za východu slunce, totiž až pozdě ráno, neboť slunce teď si dává na čas.

Poděkoval jsem mu za jeho zdvořilost a přijal jsem jeho nabídku ze srdce rád. Bylo ve způsobech, v hlasu, v pohledu toho muže cosi, co přitahovalo a co pobízelo člověka k důvěřování. Ač byl Normand, jeho obezřelý výraz tváře nebyl lstivý. Byl skoro tak snědý jako kus pohankového chleba; ale ať sebe osmahlejší sluncem a únavami, měl také barvy zdraví a síly. Dýchala z něho odvážná bezpečnost člověka přes hory a doly, jímž byl svým zaměstnáním a svým obchodem, a jenž jako někdejší rytíři nespolehal, by se dostal z tolikerých tísní a tolikerých nesnází, než na vlastní statnost a chrabrost.

Prízvuk jeho kraje, o němž jsem se u něho již zmínil, nevtíral se a nebyl skoro barbarský jako u staré hospodské *Červeného Býka*. Byl, čím měl býti v ústech člověka, který jako on cestoval a navštěvoval města . . . Jenomže prízvuk ten dodával tomu, co říkal, význačné zemité vůně, a v tak pěkném byl souladu s jeho životem a osobou, že kdyby ho neměl, něčeho by mu chybělo. Řekl jsem mu upřímně, jak jsem se cítil šťasten, že jsem ho dostal za společníka cesty. — A, dodal jsem, když už tak mluvíte o mlze, právě se spouští; — ukázal jsem mu prstem na kruh sinných mlh, jež tančily na obzoru od té, co zapadlé slunce stáhlo poslední tmavorůžové odlesky, jež zůstavovalo po sobě na nebi. — Bylo by moudré snad vyjeti a příliš dlouho se nemeškat.

— Toť pravda, řekl. Jest čas, abychom už rozvinuli plachty, jak říkají námořníci. *Bělka* sežrala již svou směšku, a v minutce vás dohoním. Matko Giguetova, zvolal svým velitelským a silným hlasem, co jsme vám *Bělka* a já dlužni? . . .

Viděl jsem ho vstrčiti ruku do koženého opasku, jak je nosí pasteveci z údolí Augeského, i zaplatil, co byl dlužen hospodské, jež se postavila na práh a hleděla na nás. Šel si pro *Bělku*,

jak ji nazýval a jež byla hodna svého jména, neboť byla to krásná kobyla, bílá jako krajáč mléka, s růžovými nozdrami, která, posřikána jsouc blátem až k podpěnkám, nebyla tím než hodnější svého velezabláceného jezdce. Žrala svou směšku, jak pravil, přivázána k železnému kruhu, zapuštěnému do obednění krčmy. Skrýval ji roh zdi, i nespozoroval jsem ji. Sotva zaslechl hlasu svého pána, jala se ržáti a hrabatí podkovou s veselím, jež se podobalo násilnosti.

Strýc Tainnebouy, neb takové bylo jméno mého společníka na cestu, upevnil náramný modrý plášť, položený jako balik na sedle, dal uzdu své kobyle a vyšvihl se křepce na hřbet s lehkostí navyklou a s jistotou, jež by byla ke cti dokonalému kra-sojezdci. Viděl jsem za svůj život mnoho odvážlivců, ale jaktěživ jsem neviděl, který by se podobal tomuto ! Jak zapadl do sedla, stiskl zvíře mezi stehny, až zařičelo.

— A teď, pravil mi s poněkud svěřepou hrdostí syna Normanů Rollonových, ať se na nás někdo opovází na té přejíždce; dokážu vám *už jen* svou jasanovkou, že mám pádnou ruku na pomoc !

Zaplátil jsem jako on hospodské *Červeného Býka*, a sedl jsem na koně. Přibočili jsme, jak pravil, botu na botu, a vjeli jsme do pustý Lessayské, chmurné pověsti, která od prvních kroků, jež se tam činily, zvláště pak jak my jsme je činili, na sklonku dne podzimního, zdála se chmurnější než její jméno.

Když jsme se obrátili zády k *Červenému Býku* a přejeli jakousi planinku, za níž cesta se ztrácela a kde počínala step Lessayská, nalézali jsme před sebou mnohé stezky rovnoběžné, které pruhovaly step a rozdělovaly se od sebe tím více, čím hlouběji se vstupovalo do pusty, neboť dobíhaly všechny rozličnými směry bodů neobyčejně vzdálených. Zprvu viditelné na půdě a na pomezí planiny, smazovaly se čím dál do prostoru, a nebylo třeba dlouho kráčet, když nebylo viděti již žádné slopy ani ve dne. Všechno byla step. Stezka zmizela. V tom tkvělo pocestnému vždy trvalé nebezpečí. Několik kroků svedlo ho s cesty, aniž to mohl spozorovati, v těch prostorách, kde mimovolná úchylka od směru, jímž se ubíráme, bývá skoro osudná, i chodí pak jako loď bez kompasu, a po tisíci oklikách a návratech po vlastní stopě dorazí na druhý konec stepi, k bodu velmi vzdálenému od myšlené. Tento zjev velmi obyčejný v pláni, když nebývá nic na očích, v prázdnu, ani stromu, ani keře, ani kopečku, by se člověk obezřel a zřídil, vesničané Kotentinští vyjadřují slovem pověrečným a malebným. Říkají o pocestném takto zbloudilém, že *překročil bludné koření*, a tím rozumějí jakési zlé a skryté kouzlo, jehož idea je uspokojuje samou neurčitostí svého tajemství.

— Tady tou stezkou třeba jíti, pravil mi můj společník, naznačuje mi koncem své jasanovky jednu z bílých čar, které se ztrácely ve stepi. Držte svého koně více na pravo, pane, a nebojte se spolehnouti na mne ! Cesta brzy zmizí, a tady jest zrádná, skoro neznatelná záložka. V několika minutách přijde noc a nebude nám možno se obezřít, abychom se obrátili a popatřili na *Červeného Býka*. Na štěstí Bělka zná cestu, kterou již jednou jela, jako honící pes zná své dráhy. Často již, když jsem se vracel z jarmarků a trhů, spánek mne schvátil v sedle, a nepřijel jsem proto méně dobře, jako bych si popískával celou dobu na povyraženou píseň pana Malignona, s duchem bdělým a s očima olevřenými.

— Nebylo to tady poněkud neopatrno ? pravil jsem mu ; neboť nočním putováním po cestách málo navštěvovaných jako tato třebas, nevydáváte se v nebezpečí, že z čista jasna vrhne se

na vás několik bídných darebů, jak často potuluji se večer v krajinách osamělých; zvláště máte-li ve zvyku nositi kožený opasek tak napěchovaný, jak vám vidím dnes kolem beder?

— Neříkám, že ne, pane, odpověděl. Ale konec konců jsme vždy na milosti Boží! Bývají chvíle, že člověk, ať jest sebe pevnější, pije pod deseti různými jarmarečnými boudami a ukřičí se trhařením při desítce volů, únava vás zmůže a srazí, a usnul byste na zvonici Kolombyjské, na větře o svatém Františku; tím spíše na *Bělce*, která má chod vláčný jako pohyb nějaké *kolebduše* a nohu jistou. Ale co povídáte o špatných chlapiskách, to jest tuze jisto, že by mi mohli zahráti nějaký škaredý kousek, kdyby mne přistihli chrápajícího v sedle, jako na kázání našeho faráře. Na štěstí *Bělka* nikdy nepostřehla podezřelé tváře ať v jasu měsíce nebo ve stínu, aby nezaržala, až mlýn by ohlušila! A tu jsem býval vždy zavčas přistrojen na obranu a holov spořádali se i s nejmazanějšími, kteří by si na mne zákeřně vysloupili!

— A často jste se takto pořádal, ptal jsem se ho, neboť slyšel jsem, že cesty v této zemi daleko nebyly bezpečny?

— Oh! dvakrát nebo třikrát toliko, pane, odvětil, hlouposti, jež nestojí za řeč; jedna nebo dvě rány holi sem a tam, až moji loňtíci zakvičí jako pes, jehož švihneme bičem na nároží ulice. Ale nikdy nějaký dokonalý výprask! Nedočkali ho; buď upláchli nebo padli na zem jako ranec špinavého prádla, a to bylo nejlepší, co mohli udělati, neboť nikdy jsem nemohl udeřiti člověka na zemi... a *Bělka* skočí přes ně! Ale tomu jsou teď léta; bylo to za času roty pověstného Lemaira, který byl guillotinován v Caenách, tak zvaných kupců cínových lžic, kteří založili oheň v nejednom dvorci... Nyní cesty jsou klidny a snad kromě této, a to jen pro tuto step, není ani jediné v celém Manche, kde by bylo třeba, jak se pamatuju z jedné doby, vytahovati se ve třemenech, by se vidělo po vřesovišti, a by se omotal řemínek od hole kolem zápěstí.

— A cestujete často v těchto končinách! zeptal jsem se ho ještě, pečuje o to, bych zřídil krok svého koně s jeho koněm.

— Pětkrát až šestkrát do roka, pane, odpověděl. To již tak objíždím. Jezdím pravidelně na trh Svatého Michalského do Coutances, do la Crottée, na hrubé trhy Créanceské, a bývají dva v létě a dva v zimě. Toť skoro vše, nemýlim-li se. Jak vidíte, nejsem tuze velký *zyklec* této cesty. Moje obchody jsou na druhé

straně, tam ke Caenám a Bayeux, kam chodím prodávat Augeroncům toho vysokého kraje voly, které vodí do Poissy a kteří pocházejí jako všichni, jež tam přivádějí, z našich pastvišť dolního Kotentinu, a nikoliv z jejich údolí Auge, na něž jsou tak hrdí.

— Vidím, pravím mu, směje se jeho vlastenectví dobytkáře, že jste dvořákem z výběžku našeho poloostrova; neboť ač jste mne považoval za cizince a ač jsem ztratil přízvuk, který praví uchu druhého, že jsme sobě krajany, jsem přece odtamtud, a nezapomnělo-li moje ucho tolik jako můj jazyk zvuků, jež mi byly kdysi domácími, jste jistě po způsobu své mluvy od Saint-Sauveur-le-Vicomte neb od Briquebecu.

— Správně jako dobrá váha! zvolal s výbuchem veselosti, způsobené myšlenkou, že jsem jeho krajanem, nahmátl jste květináč růží, milý pane! Pravda pravdoucí, jsem od Saint-Sauveur-Vicomte, neboť mám najatý hrubý dvorec v Mont-de-Rauville, který, jak víte, když jste odtamtud, jest mezi Saint-Sauveurem a Valognes. Jsem dobytkářem a farmářem, jako byli všichni naši, počestné zrzavé kazajky s otců na syny, a jako bude sedm mých hochů, Bůh jich opatruj! Rod Tainnebouyův dluhuje za vše půdě, a nebude se zabývatí nikdy leč půdou, aspoň za života otce Ludvika, neboť děti mívají své choutky. Kdo může odpovídati za to, co nás přečká, až my padneme? . . .

Pravil tato poslední slova skoro s melancholií. Velmi jsem pochválil počestného Kotentince za to moudré a statečné rozhodnutí, jehož na neštěstí nenalézáme již mezi sedláky našich krajů, zbohatlých agrikulturou. Já, který věřím, že společnosti nejsilnější, ne-li nejskvělejší, žijí napodobením, tradicí, věcmi přejatými na téměř místě, kde čas je přerušil; já, posléze, který cítím více chuti pro soustavu kast, přes její tvrdost, než pro systém vývoje všech lidských schopností nejrychlejším cvałem, a který, s jiné strany, podívoval jsem se blahobytu, volnosti, přímosti, srdečnosti, postoji těla i duše, té pevnosti, smělosti sebevědomí, té prostotě, všem těm mužným ctnostem, jež kroužily ušlechtilé a pokojně v tomto muži, nalézal jsem, že měl dvojnásob pravdu, když chtěl, aby jeho dítky byly jen tím, čím byl sám a ničím více.

Viděl jsem dobře, že ta hrubá hlava, usazená na tak mohutných ramenou a pevná jako cimbuří, korunující věž, nedá si nadělati trhlin těmi klamnými idejemi, které běží světem a které často slýchal na trzích, na něž jezdil. Byl to muž ze starých

dob. Když mluvil o Bohu, vztahoval ruku bez strojenosti ke klobouku a pozdvíhoval ho. Noc nepostoupila ještě tolik, abych byl velmi dobře nerozeznával toho němého gesta. Jak jsme hloub a hloub vjížděli do stepi, ohraničené v kruhu pohyblivou hustou mlhou, jež zvolna se k nám plížila pod studeným a stlumeným svitem, ujal jsem se hovoru, mými úvahami o zdravém smyslu mého společníka na chvíli zastaveného.

— Na mou věru ! povídám mu, patře kolem sebe, neboť mlha nebyla ještě dosti husta, abychom neviděli před sebe a kolem sebe do velkých vzdáleností, velmi rád vám věřím, strýče Ludvíku Tainnebouy, když vyjímáte z bezpečných cest vašeho okresu tuto step Lessayskou. Jsem jako vy noční cestovatel ; projedil jsem nejednu noc a v nejedné zemi za svého života ; ale neviděl jsem nikdy, jak si vzpomínám, místa, které by se lépe hodilo k nočnímu útoku než toto. Není tady arcif stromů, za nimiž by se bylo možno skrýti a vzíti na mušku pocestného nebo se naň vrhnouti, ale podívejte se na tyhle zmole a prolákliny, jakési kopečky, za nimiž lotr nějaký může si lehnouti na břicho, by se vyhnul postřehu člověka, který tudy jede, a by mu poslal dobrou kuli do zad, když přejede.

— U ptáka svatého Lukáše, který jest patronem voláků, vy jste velmi *dohadný*, pane, jak se říká u nás. Uhodl jste ihned, slyše mne *řečňovati*, že jsem od Saint-Sauveur-le-Vicomtu, a teď uhadujete, co prokletí lupiči mívali ve zvyku, když byli v těchto končinách. Věřu, pane, jak pravíte, krčivali se za tyto mohylky jako zajíci v pelechu, neboť jest takovýchto míst hodně ve stepi, která jest samá boule jako stará měděná pánvice u nějakého kočovného překupníka starého železí. Nejčastěji byli-li dva, postavili se, jářku, jeden tu, druhý tam, a ve chvíli, když jste jeli mimo, jeden se zdvihl za svým kopečkem a skočil po uzdě vašeho koně, zatím co druhý, který vyšel též ze svého úkrytu, uchopil vás za stehno, a oba vespolek brzy vás shodili. Někdy nenadělali tolik okolků : spokojili se tím, že vám nasypali trochu olova do klobouku. Ký pak ďas by byl uslyšel ránu z ručnice v těchto prostorách ? Leda tam s té strany stepi matka Ciguetova od *Červeného Býka*, která si dávala pozor na hubu, by ani slovem nešpetla, ze strachu, by její dům nebyl vykřičen.

— A dům, v kterém to nevoní balsámem ! přáteli, řekl jsem. Povídali mi v Coutances, že není dobře se tam příliš zastavovati.

—To jsou tady takové zlé řeči a klepy, odvětil strýc Louis Tainnebouy, jakási zlomyslná pověst, která lpí na domě, že sou-sedí se stepí, a na vzhledu hospody více než na čemkoliv jiném. Znáám maiku Giguétovu přes dvacet let, pane. Její manžel byl řezníkem v Sainte-Mère-Église. Prodal jsem mu nejeden pár vo-lů, jež mi vždy dobře zaplatil, do halěře, rubiny na nehet jak se říká. Ale neštěstí vešlo do jeho domu při smrti jeho dcery, krás-né to plavovlásky jak proutek rozmarinu, s tvářičkami jako je-ho tmavorůžová nedělní zástěra ; zemřela, když byla na vdávání. Nebylo jí osmnáct let, když Bůh ji povolal. Ubohá mladosti ! Od té chvíle štěstí se odvrátilo od Giguétův. Otec neměl již srd-ce k dílu. Byl vždy tak mrzut, až se všude říkalo, že má jakou-si černou nemoc. Aby utopil svůj zármutek, oddal se kořalce, a ta s ním hbitě zatočila. A matka, ta schla od nohou jako strom chycený v kořenech. Neměla tovaryše, a pouštětí krev volům a vymývali po nich necky nejde za jedno s nůžkami, a není to prá-ce pro ženské ruce. Proto také zavřela svůj masný krám a za-řídila si výčep mestu u *Červeného Býka*. A tak, dodal se smí-chem, polovičku života lidi krmila a druhou polovici je napájela. Co se týče lidí, kteří navštěvují její dům, pane, podobají se těm, kteří navštěvují krčmy a hospody. Nejsou ani lepší, ani horší ; jest to jako všude : pět zlých tváří na jednu dobrou ! Nevisí ji věchet nade dveřmi, aby je zavírala. A pak, když se poctivě ži-víme, na penízi ničemově není více měděnky než na penízi člo-věka poctivce, není-liž pravda, pane ? ...

Takto jsme postupovali důvěrně hovořice. Sotva hodinu jsme jeli stepí, a mlha posléze nás zahalila úplně svou průsvitnou síť. Bledé a nejisté měsíční světlo prosakovalo záparou. Nezasla-vuje koně, strýc Ludvík Tainnebouy odepjal kožené řemínky, jimiž byl přivázán plášť na zadek koně, a rozprostřel ho v celé jeho šířce a délce jak na své zvíře, tak na sebe, že by se řeklo v této mlze, že jezdec a kůň nebyli již než jedinou bytostí, podiv-nou a obludnou. I já přitáhl jsem si plášť k tělu, abych se chrá-nil od vlhkosti, která pronikala. Kdybychom byli zachovávali ml-čení, byli bychom se podobali dvěma stínům, jaké Dante jistě viděl blouditi v limbech svého Očistce. Kroku našich koní sotva bylo slyšeti na této stepi, která dusila hluk. Jeli jsme, a čím dále jsme jeli, tím sdílnějšími jsme si byli, tím více také bylo mi mož-no pozorovali, kterak na všechny otázky můj společník dobytkař

dával na jevo přesnost a znalost, jak říkají Angličané... Mysl tohoto muže starodávniho byla tak zdravá jako jeho tělo. Jeho vědomosti byly obmezeny, ale jasny. Co se ustavilo v této výborné soudnosti, vsťoupilo tam bez pomoci škol, očima, rukou, zkušeností. Projevoval-li tedy často ony původní způsoby cílení, jež se nazývají zpátečnictvím v tomto ubohém věku ustavičného pohybu a mozkové gestikulace, neměl jich nikterak, jak by se myslelo, hledíc na jeho poměrně nízký stupeň vesničana. Na všech polohách života reálného byl by se skvěl nejpestřejšími způsoby, i když poloha by byla sebe povýšenější. Sloučenina Normana a Kelta, neboť sousedstvím Bretaně a Normandska často přelévaly se rodiny z kraje do kraje, byl nejvýraznějším typem, jaký jsem kdy viděl, své dvojí račy. Poněkud hrubými, jak bych řekl: poněkud zhnědlými formami jeho jazyka pronikal jemný důvtip a prozařoval zdravý smysl. A pak, co zvláště mu slušelo, byl a zůstával vždycky na svém místě, byl jedno tělo se svým životem: do svého osudu byl vpraven jako ruka do rukavice. Každá věc ať cítí svůj plod, říkal Jindřich IV. Náš strýc Tainnebouy cítil svůj plod plnými nozdrami: přizpůsoboval se, aniž to věděl, pravidlům přítele Michauda. Nebyl to než kus ječného chleba, ale byl dobrý!

Náhle v jedné ze zmol, na něž jsme již upozornili, kobyla strýce Ludvíka Tainnebouya klopýtla, a snad by byla upadla, kdyby jí byl nezadržel svou statnou rukou a hrubou otěží. Ale když se pozdvihla, kulhala.

— Zatrac!... pravil, a zaklení, jehož se neodvažuju napsati, vypustil dopodrobna s nestrojeností přízvuku, který se podobal bouchnutí na sprostou bednu, teď mi *Bělka* kulhá. Čert vezmi tu pekelnou step! Oč pak se jen poranila na této půdě hladké, bez křeménku? Podívám se, co to jest, a hned! S dovolením pane! dodal, střemhlav více spustiv se než sestoupiv s koně. Pohrdám člověkem, který nepečuje o své zvíře. Co bych si počal bez *Bělky*, nejlepší kobylky z polouostrova, na níž snášim po sedm let všechny plískanice Kotentínské?...

Zastavil jsem se, vida ho zastaviti se. Ale zpozorovav, jak mu noha mrštně vyklouzla ze třemene, uvěřil jsem, že láska k *Bělce* úplně mu hlavu pomátla. Vskutku, ačkoliv noc nebyla černá, a ač měsíc cedil své bledé světlo mlhou, bývalo by bylo třeba přece býti více nachledem než všechny kočky, jež kdy mňoukaly za

dveřmi dvorců o půlnoci, by se rozeznalo, co uvízlo pod kopytem koně v takové hodině. Ale jak můj údiv vznikl, tak zanikl. Ve vteřině ocilkou rozkřesal oheň a vytáh z kapsy svého rukávového pláště chlévskou svítilničku, rozžehl ji. Při svitu této lucerny pozdvihoval svému koni nohu za nohou a vzkřikl, když přední noha byla bez podkovy!

— A snad již dlouho, dodal, zkoumaje znovu kopyta, neboť na této prašné půdě ztratí kůň všechny čtyři podkovy, a ani nezvíte! Nejspíše do této nohy se zvíře píchlo. Jenže, dodal nepokojný, nevidím ničeho.

A přibliživ svítilnu, popatřil na rohovinu koňovu, jako sám kovář okovávající koně by byl učinil:

— Nevidím ničeho, ani krve, ani otoku, a přece sotva ubohé zvíře dostoupne, a zdá se čerchmantsky trpěti!

Vzal je u uzdy a měl je do kroku, popotahuje ji k sobě. Ale klisna, tak čilá ještě před chvilkou, kulhala žalostně, a věru měl proč se báti, že nebude moci dále.

— To jsme v pěkně! pravil ještě, ale s přízvukem mrzutosti, již jsem chápal a již jsem se jal i sdílet, to jsme to dotáhli, v prostřed stepi, s koněm, který kulhá, a živé duše tu není, ani domu, a ničeho na dvě míle kolem dokola, a ještě notný kus cesty před sebou! První kovárna jest čtvrt míle od Haie-du-Puits. To je zábavné! Co teď dělat? Čert mne vem, vím-li! Nemám chuti nechat *Bělky* na slámě dvě neděle, neboť druhého příští měsíc jest o Všech Svatých v Bayeux slavný trh, který trvá tři dni a který nemá sobě podobného až o Hromnicích!

A s lucernou stále v ruce přitáhl k sobě kobylu, svod svých stesků; zchromlé zvíře však sotva se vleklo.

— Na mou čest! pane, řekl mi posléze, jako člověk, který se k něčemu rozhoduje, zřejmě, že od nynějška naše karavánování jest u konce, a že bude rozumno, byste mne opustil a bral se sám dále, neboť čas není krásný a noc jest studená, jako by vzduch byl pln jehli. A snad chvátáte... Každý má své práce. Nesmíte trpěti, i když moje se omešká. Umínil jsem si jíti pěšky až do Haie-du-Puits. Dojdu, Bůh ví kdy, pravda... zítra ráno! Ale jsem zvyklý strádání. Zažil jsem hezkých *sloť* ve svém životě. Probděl jsem často pod Garnetotou nebo Aurevillem, zapadlý v bahně močálu až po pás, jen pro zábavu, bych si střelil nějakou divokou kachnu a čírku. Z jedné ze dvou milí za humny

nemám strachu . . . tím méně, když Johanka podšila halenu svému muži jako hospodyně, která raději uřízne kus vepřového a upeče na rožni a naleje dobrý žejdlík mestu, než mu vařit korení, když se vrátí se všech svých pojižděk domů.

Ujistil jsem ho však, že ho nenechám takto zcela samého v nesnázi, když jsem s ním cestoval v tak dobrém přátelství; moje práce konec konců nejsou naléhavější než jeho, snad méně . . . a že trochu mlhy mne nikdy nepostraší.

— Víte co, strýče Ludvíku Tainnebouy, povídám, zastavme se na chvílku. Koně si odfrknou a my si zakouříme, bychom zaplašili ostré noční páry. Snad za chvílku odpočinku budete moci sednouti si na své zvíře, protože, jak pravíte, nevidíte ani rány, ani otoku na jeho noze.

— Tuze se bojím, pravil s tváří snivou a vrtě hlavou, že nebudu moci sednouti na *Bělku*, stalo-li se s ní, čeho se obávám.

— A co pak myslíte, strýče Ludvíku? otázal jsem se ho, vida za jasů svítilny, že chmura pokryla jeho přímé a smělé vzezření, z něhož obyčejně zářila veselost.

— Na mou tě! pravil, drbaje se za uchem jako člověk, který zakouší jakési úzkosti, nechce se mi říkatí vám to, pane, neboť snad se mi budete smáti. Ale pravda-li to, proč o tom mlčeti? Výsměch po všem není než výsměch! Náš farář opakuje bez ustání, že bývá vždy dobře se zpovídati, a já sám upozoroval jsem, když jsem míval nějakou tíži na duchu a když jsem to řekl Johance, hlavu na cíše podušky, že zítra se mi ulehčí. Ostatně, jste z našeho kraje a jistě jste slyšel o jistých věcech, potvrzených mezi námi dobytkáři a sedláky . . . jako třeba o tajemstvích, jež mají někteří lidé a jimž říkáme mezi sebou čáry.

— Zajisté, ano, slyšel jsem o tom, pravil jsem mu, ba i mnoho ve svém dětství. Byl jsem těmi historiemi kolébán. Ale myslil jsem, že všechny ty tajemnosti již vymizely.

— Vymizely, pane! přisvědčil ujištěn, vida že jsem nepopíral možnosti faktu, ale jejich skutečnost nikoliv, pane, tyto tajemnosti nikdy nevymizely, nejspíše nikdy nevymizí, pokud budeme mít v zemi ty ničemy pastuchy, kteří přicházejí kdož ví odkud a kteří odcházejí některého krásného dne, jak přišli, a jimž nutno dáti chleba jísti a stáda voditi, nechceme-li viděti všechna zvířata z pastvišť zcepeněti jako krysy, nacpané arsenikem.

Strýc Tainnebouy neučil mne tu, co jsem znal. Jsou na polouostrově Kotantinském, od které doby? neví se, ti to potulní pastevci, kteří mlčí o svém původu a kteří se dávají najímati na jeden nebo dva měsíce do dvorců, brzo na delší, brzo na kratší dobu. Jacísi bludní pasáci, jimž hlas lidu vesnického přisuzuje tajně moci a znalost tajemství a kouzel. Odkud přicházejí? Kam jdou? Mizejí. Jsou to potomci těch vystěhovalců z Čech, kteří se rozptýlili po Evropě ve všech směrech ve středověku? Nic to neprozrazuje v jejich tvářnosti a rysech. Jest to lid bledé pleti, s vlasy skoro žlutými, s očima jasně šedýma nebo zelenýma, vysoké postavy: zachovali všecken ráz lidí kdysi příšlých se Ševeru na svých proutěných bářkách. Zvláštní odchylkou tito lidé, kteří dle mých nejistých a chvějících se světel jistě jsou větví Normanů, přeměněných neznámými živly, nemají ani dravé chuti do práce, ani hluboké prozíravosti, ani praktického ducha své račy. Jsou povaleční, přemítaví, choulostiví do dila, jako by byli syny žhoucího slunce, které jim nacedilo rozpouštěv lenosti do údů s teplem svých paprsků. Ale ať jsou již odkudkoliv, mají v sobě, co působí nejmohutněji na obraznost lidí nevědomých a usedlých. Jsou potulni a tajemni. Častokrát se pokusili o to, by je připoutali k farmostem. Odešli, potom se vrátili. Hned osamělí, hned v tlupách po pěti až po šesti, toulají se tu a tam v zahálce, které neruší nikdy než jediným způsobem, totiž vodíce nějaké stádo ovci podél svahu příkopů, nebo voly nějakého dobytkaře s trhu na trh. Když náhodou některý farmář je vypudí nebo vyžene tvrdě ze služby, nebo nechce již jejich pomoci, neřikají ani slova, svěsí hlavu a vzdalují se: a pozdvížený prst, obrácených proti stavení, jest jejich jedinou a chmurnou hrozbou, a skoro vždy nějaké neštěstí, buď pád dobytka, buď přes noc spálené květy celého jablonového sadu, buď zkažení vody ve studních, přichází v záplěti za hrozbou strašného a mlčenlivého pozdvíženého prstu.

— Myslíte tedy, pravím svému Kotantinci, že bylo opravdu vaší kobyle učarováno, strýče Ludvíku Tainnebouy?

— Vzpomínám si, pravil uvažuje a obrácenou dlaní dotýkaje se svého klobouku, který tímto posuňkem srazil si k uchu, vzpomínám si na něco, pane. Jest to pravda, a hle, proč. Byl včera na trhu v Créanci v krčmě, v níž jsem se zastavil, právě jeden z těch bidáků pastuchů, prašiviny kraje, kteří vstupují do služeb ke všem hospodářům. Dřepěl v popelu u krbu a ohříval si čišku

sladkého mestu, zatím co já dojednával jsem prodej s jistým dobytčákem Karentanským. Právě jsme si plácli, když můj kupec mi pravil, že potřebuje někoho, kdo by mu vedl voly do Coustances (sám hodlal navštívit nemocného strýce v Muneville-le-Bengaru), a tu právě pastucha, který zevloval a pil u krbu, nabídl se. „Kdo pak jsi, abych ti svěřil své voly“ ? pravil trhař. Zná-li tě hospodář Tainnebouy a ručí-li za tě, nežádám si nic lepšího a vezmu tě. Ručíte za chlapíka, strýče Ludvíku ? — Na mou věru, povídám dobytčáři, vezměte si jej, chcete-li, ale myju si ruce jako Pontský Pilát; nechci si uhnati výčitek, přihodili se vašim zvířatům nějaké neštěstí. Kdo ručí, platí, praví přísloví, a já nijak neručím za toho, koho neznám. — Najde se tedy jiný kmoť ! pravil Karentinec, a to bylo vše. Nuže ! od té chvíle vzpomínám si, že pastucha vrhl po mně zpod krbovního pláště ďábelský pohled, černý jako hřích, a že jsem ho našel, jak číhal poblíž stáje, když jsem byl vyváděti *Bělku* k odjezdu.

Nic vlastně nebylo přípustnějšího než toto vypravování otce Tainnebouya. By se vysvětlila nehoda jeho koně, nebylo třeba hloubiti až k myšlence nějakého uhranutí. Pastucha puzen záštim, vbodl možná nějaké zraňující tělisko do kopyta koňova, by se pomstil jeho majiteli, jako to kruté dítě korsické (prý Napoleon), které vpustilo svými prsty kouli z karabiny do ucha oblíbeného koně otcova, protože mu otec uložil trest. Jenže mému Kotantinci tím jevil se vliv ďáblův v celé této věci, že *Bělka* kulhala bez poranění nebo bez zjevné pohnutky ke kulhání. Postavil lucernu na zemi, na malý kopeček, který se tu krčil, a nacpával si dýmku patře na svou kobylu, která jako všechna zvířata trpící všela pudem svou rozumnou hlavu k údu, který ji bolel. Slezl jsem také s koně a svinoval jsem mezi prsty listy marylandu, bych si utočil cigaretu. Zima lezla do člověka čím dál ostřeji.

— Škoda, povídám, ohlížeje se kolem sebe po půdě, všeho zbavené, na níž západní vítr nepoháněl ani větvičky, že nemáme trochu chrástí, jak často bývá rozházeno po zemi. Mohli bychom si rozdělati oheň, než by si vaše kobyla odpočinula, a ohřátí si čechulky prstů.

— Ah ! věru ! suché chrástí v této stepi, přisvědčil, zrovna jako zelené ! Ani křovička nenajdete ; a nezbývá nám než dýchatí si do dlaní, bychom se zahřáli. Když Šuáni besedovali za jasných nocí na svých válečných poradách v místech, kde jsme, byli

nucení přinášeli si na zádech dříví, které byli nasekali, by si rozdělali oheň, v houštinách Patriotův.

Toto slovo Šuaní, vypuštěné zde mimochodem jako náhodná vzpomínka, touto energickou zrzavou kazajkou, která snad ve svém mládí střídala s nimi v pláních a za křovím, vyvolala v této chvíli očím mého ducha ony fantomy dob minulých, před nimiž jakákoliv nynější skutečnost bledne a mizí. Přicházel jsem právě z města, kde válka Šuanů zůstavila hluboký otisk. Nikdo, když jsem tam tudy jel, nezapomněl ještě vznešené episy, jež jimž jevištěm bylo město v . . . , onoho smělého povstání dvánácti šlechticů v městě plném tlup nepřátelských, zosnovaného pověstným Des Touches, neohroženým jednatelem Knížať, jemuž určeno, by byl nazítří zastřelen. Jako se sbírá několik žďebítků hrdinského prachu, shromáždil jsem všechny podrobnosti toho podniku, jemuž není rovna mezi nejdivnějšími lidskými zřeštěnostmi. Sbíral jsem je tam, kde pro mne spočívá pravá historie, nikoliv historie archivářská a kancelářská, ale historie ústní, rozprávka, živoucí tradice, která vstoupila očima a ušima pokolení a kterou zanechalo teplou lůnem, jež ji nosilo, a rty, jež ji vyprávěly, v srdci a paměti pokolení, jež mu následovalo. Poněvadž jsem byl ještě pod vládou dojmů, jichž jsem zakoušel právě, není se proč diviti, že toto jméno Šuanův, pronešené v zevnějších okolnostech, v nichž jsem byl postaven, probudilo ve mně mocnou, před tím uspanou zvědavost.

— Což jste se účastnil války šuanské ? zeptal jsem se svého společníka, doufaje, že mi přibude zase o nějakou stránku ke kronikám této noční války dolnonormanských Kateranců, kteří se shromažďovali křikem sovy pustovky a pískali si válečná znamení na spojené dlaně obou rukou.

— Nikoliv, pane, odvětil, zapáliv si dříve dýmku a přikryv ji jakousi mosaznou čepičkou, připjatou na řetízku z téhož kovu, který byl uvázan u trubky. Nikoliv ! Byl jsem tehdy příliš mlád ; nebyl jsem než skrček, dobrý pod mellu. Ale můj otec a můj děd, kteří vždy byli poněkud podezřelí z odbojnickví, šuanili té doby jako jejich páni. Ba mám strýce, který byl raněn dvěma srncima do ohbí ruky v boji u la Fosse, u Saint-Lô, pod p. de Frotté. Byla to veselá kopa, ten můj strýc ; hrál na housle, jako když mlynář mele, a rád proháněl děvčata v kole. Slyšel jsem o svém strýci, že nedbaje rány hned večer v den bitvy hrál na housle v jakési

stodole, nedaleko od místa, kde se ráno tak silně *semleli*. Čekalo se, že Modří je v noci navštíví a skákalo se přece až do stropu, jako by nebylo na světě leč krátkých spodniček a krásných lýtek ! Nabitě ručnice dřímaly jen jedním okem v koutě stodoly. Můj zběsilý a veselý chlapík strýc držel housle svou zraněnou a krvácející paží a hrál až radost, jako starý šumař Pinabel na jednom ze svých nejlepších večírků, přes hrozně bolesti od zranění, jež zase jemu hrálo na tváři. Víte, co se stalo, pane ? Ruka mu zůstala po celý život v poloze, jak ji držel při hře té noci ; nemohl ji nikdy natáhnouti. Byl přibit srncími Modrých do této polohy šumařovy, již tak miloval za svého mládí, a až do smrti dlouho potom nebyl již znám po okolí než s přímým *Housli Ruka*.

Okouzlen příbuzenstvím tak čestným, které jako by mi slibovalo zázaky, jichž jsem byl žádostiv, vybízel jsem svého Kotantince, by mi vyprávěl, co ví o válce, již se jeho otcové tak činně účastnili. Vyptával jsem se, naléhal jsem, pokoušel jsem se vytrásti něco ze vzpomínek jeho dětství, ze všech těch historek, které jistě slyšel vyprávěti v koutě u ohně za zimních večerů, když se ohříval na stoličce mezi kolena svého otce. Ale, ó kruté zklamání a smutný důkaz bezmocnosti člověka vzdorovati práci času v našich srdcích ! strýc Ludvík Tainnebouy, syn Šuána, synovec té hrdinné *Housli Ruky*, zraněné u la Fosse, která by si byla zasluhovala otevření průkop v Leridě, zapomněl skoro, věděl-li to kdy, všeho, co v mých očích posvěcovalo jeho otce. Vyjímaje události hlavní a obecně známé, jež mi byly tak domácí jako jemu, nepřidal obolu nejmenšího poučení k mým vědomostem o době tak zajímavé svým způsobem jako doba z 1745 ve Skotsku po velikém neštěstí Cullodenském. Víme, že všechno nebylo pověděno po Cullodenu, a že zůstalo ještě v Highlandech mnoho přívrženců v kiltu a tartanu, kteří dále stříleli, arci beze zdaru, jako Šuáni s šedou kazajkou, s kapesníkem uvázaným pod klobokem dále šuanili v Mainu a Normandii, i když Vendée byla již ziracena. Toho bych si byl přál, aby aspoň vzpomínka na tuto občanskou válku zanechala nějakou jiskru vášni jeho otců v duši synovce *Housli Ruky*. Nuže, dlužno říci, marně jsem rozdmýchával v této duši jiskru, které jsem hledal, nenalezl jsem ji. Čas, který nás ošumí pozvolna svou hebkou rukou, má dcerku horši než jest sám : jest to zapominavá Lehkomyšlnost. Jiné zájmy řádu méně povýšeného, ale jistějšího, zmocnily se zavčas činnosti

strýce Tainnebouye. Politika tomuto rolníku, zaujatému poli a dobyt看, byla příliš mimo ruku, i nebyla v jeho životě než věcí velmi podružnou. V jeho selských očích Šuáni nebyli než příliš prudkým a náhlým *budičkem* časného kohouta a více mu utkvělo v mysli několik plenů a loupeží, několik vepřových kýl, jež byly uříznuty v komíně kteréši stařeny, nebo sud, který byl puštěn na dláždění jakéhosi sklepa, než vážná věc, pro niž uměli umírat. V zdravém smyslu strýce Ludvíka šuanství, které se nezdařilo, bylo snad bláznovstvím mládeže jeho otcův. Byl brancem Říše, již bylo třeba zaplatiti deset tisíc franků, by se vykoupil od pravidelné služby na bojištích, proto všelijaké takové vzpomínky ho oživovaly více proti *Bonapovi*, — jak říkali sedláci, kteří vám zbavili poesie tak dobře jméno, jež se nejvíce rozlehlo na polnicích slávy, — než smrt generála jeho strýce, onoho Frotého, s bílou šerpou, zastřešeného ručnicí četníků, s průvodním bezpečnostním listem na srdci!

Zatím, když vykouril svou dýmku a když popatřil ještě jednou pod kopyto své kobyly, jež ztratilo podkovu, strýc Tainnebouy navrhl, bychom se vydali na cestu, ať možno nebo nemožno, abychom se dostali do Haie-du-Puits. Hodiny nohama okřídlenými ulétaly nad našimi příhodami a našim povídáním, a noc postupovala mlčenlivě. Měsíc, tehdy v první čtvrti, zapadl. Jak by byl řekl Haly v *Lásce malíři*, bylo tma jako v pytli, a ani jedna hvězda neukazovala špičky nosu. Svitilnu uchovali jsme rozsvícenu; její třesoucí se paprsky působily dojmem ohonu komety v rozhrnuté páře mlhy. Brzy však zhasla, i byli jsme nuceni kráčet pěšky jak tak, co noha nohu mine, vlekouce namáhavě své koně za uzdu a nevidouce ani zbla. Z dalšího pobytu v této podezřelé stepi hledělo jen nebezpečí; ale měli jsme klid lidí, kteří mají po ruku, čím se brániti, a v srdci pevnou vůli, kdyby to bylo žádoucí, těchto zbraní užití. Šli jsme zvolna, dbajíce nemocné nohy *Bělciny*, a také proto, že jsme na nohou vlekli ohromné boty. Když jsme na chvíli umlkli, co mne dojímalo nejvíce v těchto vlnách mlhy a temnoty, byla chmurná němota zalíbeného ovzduší. Nesmírnost prostorů, jichž jsme nečili zrakem, projevovala se hlubokým tichem. Toto ticho, tiživě kladouc se na srdce a na mysl, nebylo rušeno ani jednou na celé cestě touto stepí, která se podobala, jak pravil strýc Tainnebouy, *konci světa*; leda že obchvíli zaševelilo křídlo nějaké volavky, dřímající na nohách, jež našim přiblížením ulétala.

Nemohli jsme nikterak ve tmě tak úplně oceniti cesty, po níž jsme se ubírali. V tom zavzněly hodiny na zvonici, která, soudíc dle jakosti zvuku, zdála se nám dosti blízko. Ponejprv jsme slyšeli hodiny od té, co jsme byli ve stepi ; přišli jsme tedy k jejímu okraji.

Zvuk zvonu, na nějž hodiny bily, byl ostrý a jasný ; udával půlnoc. Dobře jsme slyšeli, neboť jsme počítali oba a nemyslili jsme, že by bylo již tak pozdě. Ale poslední půlnoční úder nedozvučel ještě v našich uších, když v odlehlejším a zastrčenějším místě obzoru uslyšeli jsme zvuk ne již věžních hodin, ale hrubého zvonu, dutý zvuk, zdlouhavý a plný, jehož mocné vlnění nás oba zastavilo, bychom mu naslouchali.

— Slyšíte, strýčku Tainnebouy ? povídám poněkud dojat, přiznávám se, tímto příšerným bronzovým lkáním do noci ; zvoní v tuto hodinu. Byl by to oheň ?

— Ne, odpověděl, to není oheň. Na poplach zvoní rychleji, a toto jest pomalu jako agonie. Počkejte ! hle, pět úderů ! teď šest ! a teď sedm, osm a devět ! Dostí, již nebude zvoniti.

— Co to jest ? ptám se. Zvon v tuto hodinu ! Toť prazvláštní. Což nám zvoní náhodou v uších ? . . .

— Věřu, zvláštní, ale skutečně ! odpověděl hlasem, jehož bych nepoznal, kdybych nebyl jist, že to byl on, strýc Ludvík Tainnebouy, který mi kráčet po boku v noci a v mlze ; to již po druhé ho slyším ve svém životě, a poprvé mi přinesl dosti neštěstí, bych ho hned tak nezapomněl. V noci, kdy jsem ho slyšel, pane, jsou tomu dvě léta, moje drahé dítě, čtyři léta mu bylo a jako by bylo otci a matce z oka vypadlo, tak bylo nám podobno, zemřelo na psotník v kolébce. Co na mne tentokrát čeká ?

— Jest to tedy zvon zlověstný ? pravím svému Kotantinci, jehož dojem i mne opanoval.

— Ah ! povídá, toť zvon blanchelandský, který zvoní mši abbého de la Croix-Jugana.

— Mši, strýče Tainnebouy ! zvolal jsem. Zapomináte že jest říjen a ne o Vánocích v prosinci, aby zvonilo na půlnoční !

— Víím to tak dobře jako vy, pane, pravil hlasem vážným, ale mše abbého de la Croix-Jugana není mši vánoční, toť mše Nebožtíků, bez odpovědi a bez přísluhy, strašná a děsná mše, pravda-li, co se o ní povídá.

— A kterak to možno věděti, odvětil jsem, když nikdo na ní nebývá, strýče Ludvíku ?

— Ah ! pane, pravil hospodář z Mont-de-Rauville, hle, kterak jsem slyšel, jak se to zvědělo. Hlavní portál nynějšího kostela blanchelandského jest bývalým vchodem opatství, které bylo zpuštěno za revoluce, a jest viděti ještě v jeho výplních z dubového dřeva díry, které tam zůstavily koule Modrých. Nuže, slyšel jsem, že mnohé osoby, které šly v noci přes hřbitov, aby se dostaly na cestu s tisovým plotem, která vede mimo, užasly, když viděly, jak těmi děrami proniká světlo v takovou hodinu a když kostel jest zavřen na klíč, i čouhaly a nahlížely a viděly tu mši, na kterou pak se jim nikdy nezachtělo popatřiti po druhé, za to vám ručím ! Ostatně, pane, ani vy, ani já nejsme na vinicích dnes večer, a právě jsme slyšeli dokonale devět úderů na zvon, který ohlašuje *Introibo*. Již dvacet let celá Blancheland je slyší jako my, v rozličných dobách, a v celém kraji není nikoho, kdo by vás neujistil, že jest lépe spáti i se zlými sny, než slyšeti z pod svých halen a houní, jak zvoní noční mši kněze Croix-Jugana.

— A co to jest za kněze Croix-Jugana, strýče Tainnebouy, tázal jsem se, který si dovoluje sloužiti mši v hodinu v celém katolictvu tak nenáležitou ?

— Nedobírejte si ! pane, odvětil strýc Ludvík. Není v tom nic k smíchu. Byla to nestvůra, která učinila jiné tak nešťastnými a zločinnými, jak byl sám. Povídal jste mi o Šuanech asi před minutou, pane, nuže, zdá se, že i on šuanil, jakkoliv kněz, neboť byl mnichem opatství blanchelandského, když biskup Talaru, prostopášník, který se tuze od té doby kál, jak mi bylo vypravováno, a který zemřel jako světec v emigraci, přicházel tam na čtyři střelné rány s pány z okolí ! Abbé Croix-Jugan čerpal nejspíše v životě, jakým žili tehdy v Blanchelandě, ty vášně a ty nečestí, jimiž se stal postrachem lidem i sobě samému a kletbou u Boha. Viděl jsem ho r. 18 . . . , a mohu říci, že jsem viděl tvář zatracence, který ještě žil, ale jako by byl ponořen až po pás v pekle.

Tu jsem žádal svého cestovního společníka, by mi vypravoval historii kněze Croix-Jugana, a náš poctivec se nedal prositi, by mi pověděl, co o tom věděl. Byl jsem vždy velikým milovníkem a chutnatelem legend a národních pověr, které skrývají smysl hlubší, než se myslí, nespozorovaný duchy povrchními, nehledajícími v takových vypravováních leda zájem obraznosti

a pomíjející vznícení! Jenomže bylo-li v příběhu dvořákově, co se jmenuje obecně zázračnem (jako by rub všech věcí lidských nebyl zázračnem právě tak nevysvětlitelným jako lo, co se popírá, místo aby se to vysvětlilo!) bylo v něm zároveň dosti událostí, vzniknuvších nárazem vášní nebo zakořeněním citů, které ať jakémukoliv vypravování poskytují palčivého a nesmrtelného zájmu toho feniksa povídalů, jehož přemilání jsou vždy nová a jenž se jmenuje lidské srdce. Pastevci, o nichž se mi hospodář Tainnebouy zmínil a jimž přičítal nehodu svého koně, hráli též svou úlohu v jeho povídce. Ač jsem nebyl za jedno se všemi jeho ideami o nich, přece jsem byl dalek toho, bych je zavrhoval, neboť jsem vždy věřil, pudem jakož i úvahou, dvěma věcem, na nichž spočívá vlastně kouzelnictví, totiž v tradici jistých *tajemství*, jak se vyjadřoval Tainnebouy, jež lidé zasvěcení si postupují tajemně z ruky do ruky a s pokolení na pokolení, a v účastenství tajemných a zlých mocností v zápasech lidstva. Mám pro sebe v tomto mínění historii všech dob a všech míst, na všech stupních vzdělanosti u národů, a čeho si vážím neskonale více než veškeré historie: nezvratné svědectví Církve římské, která odsoudila ve dvaceti člancích akt svých Koncilů magii, kouzelnictví a čáry nikoliv jako věci marné a záhubně klamné, ale jako věci SKUTEČNÉ, které její dogmata velmi dobře vysvětlují. Co se týče účastenství moci zlých ve věcech lidstva, i tu mám pro sebe svědectví Církve, a ostatně nemyslím, že co se právě děje ve světě, dovoluje i nejvzpouzivějším o tom pochybovati... Prosím, by se mi prominula tato vážná slova, připjatá snad poněkud příliš slavnostně v záhlaví povídky dobytkářovy, vypravované v noci ve stepi Kotantinské. Z příběhu tohoto společník mé cesty mi vypravoval, co věděl, a nevěděl z něho leč věci povrchní. Bylo toho dosti, by to hnalo ducha jako můj proniknouti později jeho hlubiny. Jsem přirozeně nenávislníkem smyšlenek. Maje paměť čerstvě nasáklou řečňováním strýce Tainnebouye, byl bych býval mohl napsati, když jsme přišli do Haie-du Puits, vše, co mi vypravoval, ale dal jsem si s tím na čas, sně nad tím, a právě proto mohu říci něco lepšího. Dnes, kdy několik let uplynulo a přineslo mi vše, co doplňuje moji historii, budu vyprávěti po svém, což si snad nezadá s vypravováním hospodáře kotantinského. Aspoň těm, kdož ji budou čísti, zjedná tutěž rozkoš snění, již jsem zakusil přezvykávaje ve své mysli události a osobnosti

v ostatek oné noci, opíraje se loktem o špatný hospodský stůl, mezi dvěma svícemi, s nichž stékal vosk, před pecí, v níž hořelo chrastí plápolavým plamenem, v mlčenlivém a černém městečku, „v němž jsem neznal ani psa, ani kočky,“ jak by byl řekl strýc Ludvík Tainneboudy, rčení, které, mimochodem řečeno, jevílo se mi vždy poněkud příliš veselým, by naznačilo věc tak smutnou jako osamocení !

R. VI. francouzské republiky jakýsi muž kráčel velmi namáhavě při posledních paprscích zapadajícího slunce, jež úkosem padaly na chmurný les Cerisyjský. Nastávala roční doba největšího parna, a ač bylo k sedmé hodině s večera, vedro, celý den nesnesitelné, bylo úmorné. Sluneční koule, rudá a mihotavá jako řeřavé uhli výhně, podobala se, skloněná k obzoru, sudu ohně s proraženým dnem, který by byli na polovic vylili na zemi. Nebylo větru, a v mdlém ovzduší na žádném stromu se nic nepohnulo od pně až do vrcholu. Bych si vypůjčil od hospodáře Tainnebouye (kterého připomínati budu často v tomto vypravování) energické a domácí rčení: člověk se vařil ve svém potu. Muž, který postupoval na obrubě lesa, byl jakoby strhán únavou. Snad šel již od rána a nahrnul na sebe těžké vlivy toho dlouhého a šízavého dne. Ať tomu bylo jakkoliv, v očích každého, kdo byl zvykl událostem té doby a kdo by byl ušel tohoto neznámého, nebyl by býval obyčejným pocestným, ozbrojeným z opatrnosti, by se proplížil podél tohoto lesa, tak nebezpečné pověsti, že veřejné povozy neprojižděly tudy bez četnického průvodu. Dle jeho postavy, dle jeho ústroje, ani nevím dle čeho, co vyniká jako hlas z němeého tvaru muže, bylo snadno když ne poznati, aspoň dohadnouti se, kým byl, rozhodně však bylo dlužno diviti se, že bloudí sám a sám v hodinu večerní, kdy slunce bylo ještě tak vysoko. Vskutku, to byl jistě Šuan! Jeho oděv byl šedivý, podoben peři sovy pustovky, barvy, jakou Šuani, jak známo, nosili, by obloudili oko a karabinu hlídek, když za svitu luny nebo v temnotě se seřazovali se pod nějakou starou zdí nebo léhali do příkopu jako hromada prachu, kterou tam vítr navál. Tento oděv, velmi prostý, byl střižen skoro jako šat, který jsem viděl na strýci Tainnebouyovi. Jenže místo bot bez podešvi našeho dvoráka tento neznámý měl kamaše z plavé kůže, které mu vystupovaly až nad kolena, a jeho veliký klobouk, sražený v *dýnko*, zakrýval mu skoro celý obličej.

Dle obyčeje těch dobrovolnických sborů houštin, které se poznávaly mezi sebou tajemnými válečnými jmény jakožto hesly a rozkazy, by se nedostalo do rukou nepříteli leda zajatců anonym-

ních, nic v obleku neznámého nenaznačovalo, že by byl vůdcem nebo vojákem. Za koženým opaskem měl zastrčeny dvě bambitky a silný lovecký nůž; v pravé ruce pak držel pluhák. Obvykle Šuani, kteří nechodili na výpravu leda v noci, neukazovali se na cestách za dne se svými zbraněmi. Protože však nikdo neznal lépe než oni stavu země, a poněvadž by byli mohli říci, kolik za jednu hodinu přejde pocestných a přejede povozů po takových cestách, právě to poskytovalo nejspíše tomuto Šuanovi, byl-li to Šuan, jeho bezpečnosti. Pošta se svou šerpou četníků přejela ve víru prachu kolem páté hodiny, své to hodiny. Leda že potká několik vozíků, do nichž zapřaženi budou čtyři volí a pár koní, nebo několik sedláků a jejich žen, sedících na svých kleprlicích a vracejících se pokojně se sousedních trhů. To bylo skoro vše. Cesty nepodobaly se nikterak cestám dnešním; nebyly jako teď bez ustání kolejnicovány elegantními a rychlými vozy. Země poděšená občanskou válkou neměla již těch spojovacích žil, jimiž obíhává mocný život. Zámky, chlouba pohostinné Francie, byly v troskách nebo opuštěny. Dřepychu nebylo. Nebylo povozů leda veřejné. Když zalétneme myšlenkou do té zajímavé doby, vzpomeneme si na dojem, jaký vzbudila i v Paříži pověstná bílá koleska p. de Talleyranda, první, která se myslím objevila zase po revoluci. Ostatně, bychom se vrátili k našemu pocestnému, na první šustot, na první postřeh něčeho podezřelého měl jen lehounký krok a byl by se schoval v lese.

Ale pomýšlel-li na to vše, uvažoval-li o tom, nikterak toho nedával na jevo. Když obezřelost a nedůvěra ovládají muže nejstatečnějšího, pozoruje se to v jeho chůzi, ba i v nejmenším pohybu. Nuže, Šuan, který se vlekl mezi dvěma lemy lesa Ceryjského, podpíraje se o pluhák jako žebrák se opírávā o sukovatou a okovanou hůl, nejevil toliko zdlouhavosti hrozná únavy, ale nejúplnější lhostejnost k jakémukoliv přítomnému nebo vzdálenému nebezpečí. Neslídil v houšti pohledem. Nenapíнал krku, by naslouchal dusotu koní v dálce. Šel nestaraje se, jako by neměl vědomí své vlastní smělosti. A vskutku ho neměl. Posednut jakousi krutou myšlenkou nebo zmořen nesmírnou únavou, nezakoušel chvění znebezpečí, drahého mužům odvážným. Proto také s chladnou krví dopustil se veliké neopatrnosti. Zastavil se a sedl si na hrázku příkopu, který dělil les od cesty; a sňal klo-

bouk a hodil jej do trávy jako člověk, přemožený vedrem, který si chce oddechnouti.

Právě v tu chvíli ti, kteří by ho byli spatřili, pochopili by jeho bezstarostnost ke všem možným nebezpečím, byť byla shromážděna kolem něho a byť číhala za každým stromem lesa, který se zdvihal po obou okrajích cesty. Zbavena svého širáku, jeho tvář, které již neskrýval, mluvila věrněji, než by dovedl nejvýmluvnější jazyk. Nikdy snad od Niobe slunce neosvětlovalo tak srdcervoucího obrazu zoufalství. Nejohrovnější bolest života vrývala tam svou poslednítesknotu. Krásný, ale poznamenaný osudnou pečeti, obličej neznámého jako by byl vytesán v zeleném mramoru, tak byl bled! a tato zelenavá a utrápená bledost vystupovala krutě pod rouškou, která obvazovala jeho skráně, neboť nosil kapesník otočený kolem hlavy, jako všichni Šuani, kteří nocovávali pod širým nebem, a ten šátek, jehož cípky visely za ušima, byl z hedvábné, jasně červené látky, vyvezený podloudníky z Jersey na břeh Francie. Pozorovány z pod této pásky tak stkvělé barvy, oči Šuanovy, obkličené dvěma kruhy inkoustové černě, jejichž bělmo zdálo se bělejší účinkem rozdílu, zářily tím hlubokým a rozjitřeným ohněm, jaký zažehuje v lidských zřítelnicích truchlá myšlenka na sebevraždu. Byly opravdu děsny. Znalci fysiognomie bylo zřejmo, že tento muž se hodlal zabít. Podle všeho byl z těch, kteří se účastnili půtky republikánských tlup a Šuanův, jež se strhla v okolí Saint-Lô, právě ráno toho dne, jedním z těch poražených od la Fosse, jámy, která byla vpravdě jamou leckterého udatného muže a poslední naději *královských myslivců*. Na jeho čele tkvěl příšerný svit pohromy větší než neštěstí jediného člověka. Vzpřímen na polovic na boku jako sklaný, smělý vlk, tento osamělý muž jevil v prachu tohoto příkopu nepodobnou velikost. Byla to velikost nejposlednější chvíle... Obrátil k večernímu slunci, které jako dojatý kat jako by mu počítalo s melancholií ten trošek vteřin, jež mu zbývaly, pohled hrdě loudavosti, a jeho oči, jež měl zavřítí navždy, zápasily, aniž zemdlely, s rubínovým kotoučem hvězdy ještě oslňující, jako by byl hledal na tom planoucím ciferníku, zda *posléze* odbije hodina, v níž se zapřísáhl ve své duši, že přestane žít. Kdo ví? byla to snad táž hodina, kdy hrdinný šumař *Houslí Ruka* zahajoval ve-sele na mlatě stodoly onen statečný ples raněných a uniklých z ohně, jež udržoval celou noc se svou roztržitou paží. Jenže

pro tyto radostné chlapíky s věčnou nadějí a pro něho tato hodina neměla téhož zvukového odstínu. Nepřijímal tak zlehka své porážky. Dle hloubky strasti jistě byl jedním z nejvyšších vůdců své strany, neboť nestotožňujeme se tak velmi s věcí ztracenou, bychom s ní zahynuli, leda když jsme spjati s ní řetězem velitelství. Rozhodnut tedy sdílet s ní týž osud, rozepjal vestu, zapjalou do posledního knoflíčku na svých prsou, a pod košili, přilepenou na kůži kusem ssedlé krve, vyňal uschovaný pergament, na kterém byly napsány nejspíše důležité instrukce; neboť roztrhav jej zuby jako nějakou patronu, snědl všechny kousky. Ve své vznešené zaujatosti neobrátil ani svého orliho oka na ránu na hrudi, která se znovu rozkrvácela... Když večer po boji Triceti Beaumanoir *Dij-svou-Krev* pil ji, by uhasil žízeň, zajisté byl velmi krásný, a historie nezapomněla toho velikého a krutého divadla; ale snad byl méně imponantní než tento osamělý Šuan, o němž nevěčná a nevědomá Historie nebude mluvit, a který před smrtí žvýkal a polykal připsy promočené krví svých prsou, by lépe je skryl, s sebou je pohřbívaje.

A když vykonal tuto povinnost obezřelé věrnosti, když mu ze snědeného pergamentu nezůstala již v prstech leč široká pečeť z červeného vosku, která jej uzavírala a které ušetřil, myšlenka, smutná jako zvadnuvší naděje, pronikla jeho chrabrou duší. Cosi neobyčejného a dojemného zároveň! bylo jej vidět, jak pohlíží snivě a se zbožňováním, oplývajícími slzami lásky bez mezí, na tu pečeť s hlubokým ražením, jako by byl chtěl vrýt poněkud hlouběji do své duše podobiznu milenky, již by ctil jako modlu. Co dojemnějšího než tyto zkušební lvi, než tyto slzy, padající s jejich hrdých očí a splývající koulejíce se po jejich kstících jako noční rosa na rouně Gedeonově! A přece nebylo podobizny na ztuhlém vosku. Byl na něm jen znak, jímž se pečetily obyčejně listiny domu Burbonského. Byl to zcela prostě znak monarchie, tři zlaté lilie, krásné jako železné hroty kopí, jimiž Francie byla korunována tolik věků a jichž její vzbouřené čelo již nechtělo! V očích tohoto Šuána takového znamení bylo svatým emblemem věci, za níž marně bojoval. Polibil ji tedy několikrát jako umírající Bayard líbal kříž svého meče. Ale byla-li vášnivost jeho polibků tak zbožná jako vášnivost Rytíře bez hany, byla také neutěšenější, neboť kříž mluvil o naději, a erby Francie již o ní nemluvily! Když byl takto ukojil něžnou vroucnost své

poslední hodiny, on, který neměl na svém meči znamení božské muky, které velí i heroům, by se oddali do vůle Boží a by trpěli, uchopil vedle sebe svou družku, svou ručnici, teplou ještě tolika smrticími ranami, jež rozdala dnešního rána, a stále mlčenliv a aniž jakýmkoliv slovem nebo vzdechem zachvěly se jeho rty, zbronzovělé prachem patron, opřel zbraň proti svému mužnému obličejí a spustil nohou kohoutek. Rána vyšla. Les Cerisyjský opakoval výstřel rachoty, které za sebou odskakovaly v ječivých ozvěnách. Slunce právě mizelo. Svalili se oba v tutéž hodinu, on za život, ono za obzor.

Byl to opravdu krásný večer. Vzduch nabyl svého ticha, a větérek, který se zdvihá, když slunce zajde, jako koule fičí, když přelétá mimo ucho, jal se třepetati mírně listy lesa a mohl hladiti svým ovíváním odhalené čelo sebevrahovo. Jakási dobrá žena, která se tudy potulovala a sbírala chrastí, došla zvolna k tomuto příkopu, jež tvor Boží právě naplnil svou hlinou. Zcela zabraná do své práce, snad i hluchá, nebo, uslyšela-li třesku-
tý pluhák, považujíc jej za pušku některého omeškalého lovce, narazila nedopatřením svým dřevákem na tělo vrahovo. Jak si snadno pomyslíme, polekala se zprvu této mrtvoly; ale měla svého syna u Šuanů. Jsouc více matkou než ženou, nachýlila posléze svou starou hlavu, myslíc na svého syna, k tělu znetvořeného Šuana, a vložila mu ruku na srdce. Kdo by se toho byl nadál? ještě tlouklo. A tu tato stařena se již nezdráhala. Rozhlédla se okem neklidným po cestě, po mlázi, po mýtině; nikde nikoho však nevidouc a poněvadž se smrákalo, naložila si Šuana přes své stáří na záda, jako otep roští, které by byla ukradla, a odnesla jej do své chyše, krčící se na straňce proti obrubě lesa. Položivši ho na své bídné lože, vymývala celou noc při čoudivém svitu svého *mrkadýlka* hrozně rány této hlavy s kostmi rozbitými a s masem roztrepeným. Více jich křížovalo se v obličejí sebevrahově jako nerozmotatelná spleť brázd. Pluhák byl nabit pěti až šesti kulkami. Vycházejíce z rozšířené hlavně, rozprskly se různými směry, a bez jakékoliv pochyby právě této okolnosti měl Šuan děkovati, že nebyl na ráz mrtev. Zatím dobrá žena ovázala, jak uměla nejlépe, tuto děsnou krvácející mumii, jež každý lidský výraz zmizel. Zkušená bidou, duše silnější než všechny ošklivosti, obětovala se všechna milosrdnému úkolu tohoto ošetření, jež Bůh ji poslal na konci jejího dne jako dobrému Sama-

ritánu na cestě z Jerusaléma do Jericha. Byla to přísná křesťanka, žena z doby velmi rozdílné od naší doby. Uchovala si onu viru uhliřovu, v níž vznikají činné ctnosti, která pohání k dobrým skutkům a která přelévá lásku srdce do svalů rukou. Nepomyslíla si, že by byl muž, kterému se věnovala se zbožnou péčí, obrátil sám proti sobě zbraň v bezbožném násilí. Znamení, jež našla na tomto muži, bylo by ji vyrvalo ostatně z hrůzy této myšlenky, kdyby ji byla snad pojala. Jsouc stoupenkyní krále, protože ctíla Boha, nepochybovala, že by koule Modrých nebyly způsobily ran, jež obvazovala, a to jí bylo novým důvodem, by pečovala o něho s obětovností i vroucnější i něžnější. Přál bych vám ji viděti, tuto hostitelku utrpení. Když přestala vytíratí houbou ty strašné rány, vymývali je a obvazovali útržky svých bídných rozkouskovaných košil, poklekla před obraz Panny a modlila se za tohoto Šuana, rozervaného bolesti. Vyslyšela ji Matka Panna? Raněný stále odkládal se smrti.

Nuže, asi deset dní uplynulo od té doby, co Maria Hecquetová (toť jméno naší dobré ženy) sebrala dokonávajícího Šuana. Osamělá na kraji tohoto opuštěného lesa, nemajíc ani sousedů ani sousedek, nebyla vystavena žádným nepřátelským neb neomaleným dotazům. Od toho aspoň byla klidna. Ale poněvadž v době občanských rozvrátů více opatrnosti nikdy neškodilo, zakopala zbraně a šaty Šuanovy v koutě své chaty, hotova ke lsti, kdyby Modři tudy šli, a říci jim, že tento raněný, jenž umíral, jest jejím synem. Od něho nebála se nějaké ušlechtilé neopatrnosti. Jeho rány nedovolovaly mu uclánkovati ni jediného slova.

„I kdyby Modři, myslila, byli ho zahlédli nějak v dýmu prachu a tváří v tvář v boji, nebyli by mohli, zajisté! poznati ho, neboť ani jeho matka, sama jeho matka, měl-li ještě jakou, nebyla by ho poznala.“

Všechno tedy jako by bylo příznivo jejímu dílu zbožného milosrdenství; ale urna osudu jest ošemetnější než urna Pandořina. Domníváme se, že jsme vyprázdnili všechna neštěstí života, když spatříme, že jest ještě dvojité dno a že jest plné plničky.

Byl večer, jako v den sebevraždy, večer dlouhý, oranžový, mlčenlivý! Na prahu svých otevřených dveří, jimiž proudil k raněnému ten vzduch lesů, který přináší život ve svých vonných výronech, Marie Hecquetová prala v jakémsi střízku, postaveném před ní, prádlo zrudlé od mnoha obvazků. Jako všechny tyto

plebejky, tak snadno hrdinné, když mají srdce, jako všechny tyto Marty Evangelia, které jednají vždycky, ale u nichž čin nedusí myšlenky, právě jako práce na poli nedusí a neničí dítěte, které při ní nosí často ve svém lůně, matka Hecquetová bděla nad svým nemocným, ač rukama se máchala v krvavých mydlinách svého prádla a zdála se plně zabrána do toho, co dělala. Jakýsi zvonek, jehož nebylo viděti, zcela na blízku právě zacinkal. Nebyl to slabý zvonek některé omšené poustevnické kapličky, jak se stavěly kdysi v hlubinách lesů, neboť kostely se ještě neotvíraly. Byl to klinkot z kteréśi dřevěnkářské chaty, který značil hodiny a konec práce a dne. Ale pro Marii Hecquetovou, tuto ženu starodávnou, která zůstala pevná srdcem v náboženství svých otců a ve vzpomínkách své kolébky, těchto sedm hodin, zvonících ať odkudkoliv, zůstalo požehnanou hodinou, která sestupovala kdysi s věží, teď němých, do krajin a která vybízela k večerní modlitbě. Proto také, jakmile zvonek zaslechla, pustila na dno necek prádlo, jež ždimala a jež hodlala rozvěsiti na sousední lískové křoví, a vznesši svou starou ruku, rozvlhlou od prádla, k čelu, žlutému jako zimostřáz v očích lidí, ale čistému jako zlato v očích Božích, jala se ušlechtilá ta dobrá žena říkati své *Anděl Páně*.

Co má nás spasiti, může nás utratiti. Toto znamení kříže bylo jejím neštěstím.

Pět Modrých vyšlo vlčím krokem z protějšího lesa a zastavilo se na okraji cesty. Opírajíce se o pušky, čilí, bdělí, mlčenliví, okem slídíce do všech směrů cesty, číhali jako psi prohledávající křoví a plašící zvěř. Jejich zvěř byl člověk! Honili Šuány. Doufali, že po jejich nedávné porážce chyť některé z těchto směhlých partisánů, rozptýlených po kraji. Od několika minut již ukazovali si znameními mezi sebou otevřenou chatu matky Hecquetové, jejíž hlína rděla se večerem, a tuto ubohou ženu, která prala na svém prahu. Když napřímila tělo, skloněné nad touto prací, by učinila znamení Špásy, dle tohoto znamení, jemuž byli učeni klnouti, nepochybovali již, že by to nebyla Šuanka, i přiběhli k ní, vyrážejíce křiky.

— Běda! toť paliči, pravila. Ježíši! smiluj se nad námi!

— Zbojnice, pravil vůdce tlupy, viděli jsme tě mumlati tvou modlitbu; jistě máš Šuány skryty ve svém psinci.

— Nemám leč svého syna, který umírá, pravila, a který se poranil na hlavě, vraceje se s honu. A šla jim v patách bledá a třesoucí se, neboť se vřítily do domu jako tlupa divochů.

Přistoupili nejprve k loži, odkryli svýma hovadskýmá rukama raněného šířaného horečkou, a ucouvli skoro vidouce tuto hlavu napuchlou, šerednou, ohromnou, maskovanou páskami a uschlou krví.

— Tohle ! tvůj syn ! pravil ten, který již mluvil. Na tvého syna má ruce příliš bílé, dodal, pozdvihuje pochvou své šavle jednu ruku Šuánovu, visící s lůžka. U mé rubačice, ty lžeš, stará ! Toť nějaký raněný od Jámy, který se dovlekl až sem po mele. Proč jsi ho nenechala zemřít ? Zaslouhovala bys, abych tě dal ihned zastřelit, nebo aby moji kamarádi a já osmažili ti na hraničce z duh tvého škopku koštiště, jež ti slouží za nohy ! Sbírati takový dobytek ! Štěstí pro tvou kůži, že padouch jest po čertech nemočen. Naši kamarádi ho spravili překrásně, jak se zdá. Tisíc hlav královských ! jaká palice zardoušeného kance ! To není hodno kulky, dřímající v hlavních našich ručnic. Ušetříme si prachu a necháme ho, ať sám umře. Máme přece i šavle ; ale nesmí se říci, že jsme sem přišli zkrátiti jeho muky, dorazivše ho jednou ranou. Nikoliv, u všech pekel ! No tak, stará herko, hni se a dej nám pít ! Máš mest ? ať můžeme připít Republice, dívajíce se, jak dodělává tady ten padouch !

Nešťastná Marie Hecquetová cítila, jak ji nehty černají hrůzou při takových slovech ; ale potlačujíc v sobě své city, šla a natočila ze soudku, postaveného u nohy jejího lože, mestu žádaného Modrým. Postavila ho v cínové konvici s číškami mon-rockými, svým to skromným stolním náčiním, na stůl, jen jaksi sekerou na hrubo zrobený. Pět zvanců Republiky sedlo si na lavici, která obkličuje vždycky i nejchudší stoly normandské, a konvice nalitá asi česetkrát kolovala. Starali se velmi málo o to, že vysuší zásobu staré ženy, a ona, příliš spokojená, že za tuto cenu odvrací jejich úmysl, chodila sem tam po chatě, hned zametajíc upěchovanou hliněnou podlahu, hned oživujíc popel v ohništi, by jako básníková Baucis ovlažila vodu, potřebnou na večerní obvazování, až by její příšerní hosté odešli. Řeči Modrých, kteří se mluvením a pitím rozohňovali čím dále tím více, zvyšovaly ještě první strachy Marie Hecquetové. Mísila se občas v ty řeči neblahá jména Rossignola a Pierrota, zvláště Pierrota, toho Ká-

ka, jehož ukrutnosti honosily se velkoleposti jeho síly a který se bavíval lámáním, jak se přelamují větve stromu, páteře svých zajatcův o koleno. Podobné řeči byly ostatně velmi hodny vojáků jak oni, rozjitřených fanatismem a houževnatostí občanských válek, jejichž rázem jest býti nemilosrdným jako vše, co souvisí s přesvědčením. Zkaženo těmito nelitostnými válkami, těchto pět Modrých nebylo z těch ušlechtilých vojáků Hocheových neb Marceauových, které jako by byla oživovala duše jejich generálův. Každé víno má své droždí, každá armáda své špindíry. Tito byli z těch hrozných bašibozuků, jež nalézáme na nejnižším dně každé války, z toho nevyhnutelného rodu šakalů, kteří poskvňují krev, již chlemstají, když lvi odtáhli! Jedním slovem byli to záškodníci, příslušející k těm rotám paličů, tehdy tak obávaným na západě, jež výstředností svých barbarstev vyvolávaly, dlužno upřímně to vyznati, ukrutné odvety. Marie Hecquetová často slýchávala o těchto banditech od pocestných a sedláků. Ba vzpomínala si i na příšernou událost, kterou její syn, dřevěnkář v lese, často ji navštěvující mezi dvěma nočními výpravami, posledně ji vypravoval s rozhořčením duše vzbouřeného Šuana. Byl to příběh onoho pána de Pontécoulanta (myslím), jehož hlavu ráno, za červánků vycházejícího slunce, našli uříznutou a vystavenou na jednom z oken jeho zpusťšeného zámku, obrácených na východ.

Taková vypravování, takové vzpomínky vrhaly svůj odlesk na tato Modrá strašidla, a mráz ji chodil po zádech, ji, která nebyla ani slabá, ani ztřeštěná, při každém krutém žertu těchto lidí, pijících s radostí lidožroutů vedle muk Šuanových. „Snad tohle jsou vrazi Pontécoulantovi,“ myslila si. Noc postupovala. Bylo-li to účinkem těchto stínů a těchto temnot, neboť noc vyseďuje jako kvočna zločiny v srdcích lotrů, či bylo to spíše rozpálením opilostí nebo i protivným hryzením svědomí, které pozdvihuje se v duších zvrhlých, když ustanou v konání nějakého zločinu nebo když upustí od nějakého strašného úmyslu, kdož ví? . . . Ale jak noc padala černější a černější na chatu, myšlenky pomsty a krve chopily se znovu těchto Modrých a stoupaly, stoupaly v jejich srdcích. Šuán na znak na svém bídém loži oddychoval, aniž mohl křičeti bolesti. Pásky, obvazující jeho rozbitý obličej, upevňovaly na jeho ústech tíživé mlčení jako zeď. Neúpěl, ale jeho přerývané oddechy, ten stálý a přidušený chropot, který slyšeti bylo v temném tom koutě chaty, a na němž, nepře-

tržitém, ustavičném, truchlém odrážely se zvučný hlas a smích Modrých, všechno to působilo na ně dojmem výzvy nepřítele poraženého na zemi, posledního kousnutí do paty, jak bolest poražených je vtiskuje často svými umírajícími ústy v hovadskou nohu vítězství.

— Už se mi protiví tohle chroptění Šuanovo ! pravil vůdce pěti, a pokouší mne to, poslati ho ke všem čertům, než odejdeme !

— Dobrá ! vece jiný, snad nejodpornější z roty : hlava smáček a barvy olověné, se zmijími žilami ve skráních vystupovala z chromného tmavočerveného obojku, přetvořeného na tu chvíli v ranec, neboť obsahoval zásobní košili, ukradenou včera jistěmu faráři ; tento člověk byl ošklivec a šašek v jednom. Dobrá, četaři ! opakoval hlasem sípavým, tak mluví muž. Zabijme tohoto Šuana po tomto mázu, neboť nemůžeme tady pít až do zítřka do rána. Ale kterak ho zabít ? Povidal jsi právě, občane četaři, že plameňáci Pekelných Šiků nepřišli sem, aby ukrátili muky šuančíka, který se těší v této chvíli všem předchutím pekla, jestli jaké peklo. Bylo by třeba vymyslet mu poslední tažení, které by mu zjednálo před rozhodným kotrmelcem peklo celé celičky !

— U ďábla a jeho rohů ! to máš pravdu, Zlodějská Píšťalko. — Modrý ten vskutku měl nos protažený v tuto zajímavou podobu, z níž odvozoval své válečné jméno. Nutno ho zabít, jak pravil kapitán Morisset *s rozuměním věci*. Svolávám vás u válečnou radu, občané, byste uvážili o způsobu smrti, která by slušela tomuhle lupiči !

A naplnili svých pět pohárků Monrockých, aby se jim dostalo dobrého vnučení.

Nešťastná Marie Hecquetová chtěla zabránit tomu ve jménu všech přirozených citů, jež se pozdvihly v jejím srdci. Snažně, slovy ohnivými a s pláčem prosila těchto pěti mužů, hluchých k jakémukoliv soucitu. Teď již bylo možno věřit tomu, co jim zprvu pravila, že jest matkou raněného, tolik byla vroucná ve svých řečech, ve svém čínění, v tom, jak jich prosila ! ale vše bylo marno.

— Zarazíš, zbojnice ! osopil se jeden z nich, přetáhnuv ji pažbou své ručnice po plecích.

— Chmatni, Beztvářku, tu starou čarodějnici, zvolal četař, a zatluč ji do tlamy jílce šavle roubík, by nerušila úvah válečné rady svým holotěním !

Ale v ženě z lidu, která se nebála o sebe, že sama bude ztrýzněna, a která uměla přiložit, jak se říká, ruku k dílu, vzky-pělo poslední hnutí energie, zrazené, běda, stářím. Když viděla, jak Modrý se k ní blíží, chtěla chopiti do řeřava ohořelé poleno z krbu, by se jím bránila proti potupnému útoku ; ale dříve než mohla se zmocniti zbraně, které hledala, již ji srazil na zemi a opanoval ji.

— A teď, občané, pravil četař, radme se.

I radili se ; desatero rozličných smrtí bylo navrhováno ; de-satero rozmanitých příšerností mučení ! Péro se vzpírá vyličiti ten chaos myšlenek rozběsněných katů, tu zabijáckost děsných ná-vrhů, které se proplétaly a o sebe narážely. Vůdci těchto lupičů posléze zhnusil se ohavný zápal a anarchie jeho rady, v níž, jak v každé radě, každé mínění rádo by bylo nabylo vrchu.

— Jsme to pitomci ! rozkřikl se, uzavíraje rozprávkou ranou pěstí na stůl. Když se to vezme kolem a kolem, nikdy jsem ne-byl toho mínění, aby Šuan byl zabit ; jak teď mu jest, byl by příliš šťasten, moha zemřít. Ale takovéhle bude mé sbohem jeho zatra-cené kosíře. Divejte se !

Přikročil k loži Šuanovu ; a chápaje se svými nehty obvazků jeho obličej, serval je takovou silou, že popraskaly, přeškubaly se a na svých útržcích sedraly kusy živého masa s ran, které již se zacelovaly. Vše to více bylo slyšeti než viděti, neboť úplná noc snesla se nad krajinu, ale bylo to něco tak příšerného uchu, že Marie Hecquetová omdlela.

Chraptivý řev, v kterém nebylo již nic lidského, vyšel, niko-liv již z prsou raněného, ale jako by z hlubin jeho útrob. Byla to mocnost života, zahnaného bolestí do posledního brlohu, kte-rý vyrazí svůj poslední křik !

— A teď, pravil ohava četař Pekelných Šiků, nasolme Šua-na ohněm !

A všech pět nabralo řeřavého poprachu z hořícího krbu, a posypali tento obličej, který nebyl již obličejem. Oheň zasyčel v krvi, řeřavý poprach zmizel v ranách jako by byl vhozen do řešeta.

— Ať nyní žije, může-li žít, pravil četař, a ať stará dál na-máčí prádlo, chce-li se jí. Nechme jich, jak jsou, všem Ďáblům ! Už jest noc ; nevidět již vlastní pěstí před sebou v této salaši, od té, co jsme vzali oheň, by se osmažila roštěná tohoto Šuana. Už abychom šli. Pušky na ramena, kamarádi, a vpřed ! . . .

A odešli. Co se stalo po jejich odchodu? Takových podrobností nebude dbáti tato historie. Nechť se ví toliko, že znetvořený Šuan nezemřel. Že se broky z pluháku rozprskly, zachráněn mu byl život. Napuchlostí obličeje skryty byly oči, když mu posypávali rány žhavým prachem, a tak zachráněn byl od slepoty.¹ Po válce Šuánské, když se znovu otevřely kostely, uzřeli ho jednoho dne, an se tyčí v chórové stoličce při nešporách Blanchelandských, zahalen jsa v černou kápi. Byl to bývalý mnich zpuštěného opatství, pověstný abbé Croix-Jugan.

¹ Historické. Co se zde vypravuje, přihodilo se jistému vůdci Šuánů, příbuznému toho, jenž píše tyto řádky; a ostatně není to jediná epizoda z válek šuanských, která připomíná svou ukrutností strašné výstřednosti rasů, selskou válku z 1525, atd., atd. Přes pokrytectví, klamy a marnou vzdělanost, jest v srdci člověkově věčné barbarství. Poslední událostí (z prosince 1851) nás naučily, že co se týče minulých hrůz, člověk jest vždy pohořelý zítra znovu začítí. Méně než kdy jindy není dovoleno ani dnes zastíratí těchto maleb nebo oslabovati jejich energie. Přísluší historii, a ta jest posvátnou naukou.

Poznámka autorova.

Nuže, právě toho dne, na těchto nešporách, které později staly se již osudny, byla jistě ještě mladá žena: seděla v jedné z předních lavic kostela, jež se dotýkaly chóru. Poněvadž bydlela odtud poněkud daleko, přišla na bohoslužbu pozdě. Nezapomeňme říci, že bylo v Adventě, v oné době čekání pro Církev, umrtvovanou pokáním, která jest v tak krásném souladu se smutkem zimy. Zdá se, že majíc k své službě všechny velikosti poesie, by vyjádřila velikost všech pravd, Církev sloučila v hlubokém duchu dojemnost svých obřadů s dojmy přírody a počasí, nevyhnutelnými lidským obrazností. V této době sháší nach svých ornátů do fialova, oznamují to vážností svých nadějí. V tomto zimním čase a v tu pozdní hodinu kostel blanchelandský jal se zasírat našedivělými odstíny, ztemnělými těmi malovanými okny, jejichž odlesk bývá tak tajemný a tak chmurný, když slunce jich neoživuje svými paprsky. Tyto malované tabule, promísené obyčejnými skleněnými tabulkami, léty zčernalými, byly zbytky, zachráněné ze zničeného opatství. Žena, o níž jsem mluvil, sjednocovalo se šepem se žalmováním kněží. Její modlitební kniha v rudém marokýně se zlatou ořízkou, tištěná v Koutancích se schválením a výsadou Monsiñora . . . prvního biskupa tohoto sídla po revoluci, dávala na jevo svým přepychem (poněkud barbarským), že nebyla zcela selkou, nebo že aspoň byla bohačkou, ač její oděv podobal se velmi oděvu většiny žen, které zabíraly ostatní lavice hlavní lodi chrámové. Měla na sobě pláštík neboli kožíšek z látky jasně modré, plstnaté, jehož dvojité kápě téže barvy padala na ramena, a na hlavě tradiční čepce dívek na výboj, bílý čepce, velmi vyvýšený a rýsující se jako náprilbí helmice, jejíž chochol tvořil silný drdol kaštanových vlasů, směle nakroucených. Mužem této ženy byl *hrubý* statkář Blanchelandský a Lessaiský, který nabyl statků národních, muž činný a průmyslný, jeden z těch lidí, kteří rostou v rumech, způsobených revolucemi, jako levkoje (ale poněkud méně čisti) v trhlínách bořící se zdi, jeden z těch lišáckých chlapíků, kteří loví podivuhodně v kalných vodách, ač-li jich sami nezakalují, by se jim v nich lépe lovilo. Dříve, když byla mladou dívkou, nazývali tuto ženu

Johannou Magdalenou Feuarentovou, šlechtickým a váženým jménem v kraji; ale od svého sňatku, totiž od deseti let, nebyla již než Johannou Hardoueyovou, nebo bychom mluvili, jak tam se mluví, ženou hospodáře Tomáše Hardoueye. Všecky neděle, jimiž Pánbůh daří člověka, bylo ji viděti na službách božích, jak sedí u dvířek své lavice, otevírajících se do hlavní lodi, na místě to čestném, protože dovoluje lépe viděti procesí, když jde kostelem. Nebyla nijak zvláště pobožná, ale byla nábožensky vychována a její zvyky byly náboženské. Zнала tedy všechny ty více méně cti-hodné tváře kněžstva farního a kostelů sousedních, které posílaly někdy do Blanchelandu, zdvořilost kostela kostelu, některého ze svých kněží, by tam sloužil mši nebo by tam kázal.

Právě tím vysvětlí se její úžas, když onoho dne, pozdvihši oči od své modlitební knihy v rudém safiáně, zpozorovala, jak kněz vysoké postavy a jehož tvářnosti by byla jistě nezapomněla, kdyby ho již byla viděla, s obličejem napolo zakrytým spuštěnou kápí, vstupuje do jedné z chorových stolic, postavených proti ní, a jak tam se tyčí v postoji chmurné pýchy, již náboženství, jehož byl sluhou, nemohlo ohnouti. Slavila se druhá neděle adventní, a ve chvíli, když kráčel ode dveří sakristie vleka za sebou po dlažbě plášť své kapuce a vstupoval zvolna do své stolice, hlas zpíval tato slova antifony toho dne . . . *et statim veniet dominator*, Johanna Hardoueyová měla překlad těchto slov ve své modlitební knize, tištěné ve dvou sloupcích, a nemohla si zabrániti, by jich neobrátila na tohoto neznámého kněze, zevnějšku tak neobyčejně panovnického!

Otočila se a zeptala se Nonony Cocouanovy, švadleny, která klečela na klekátku za její lavicí, zda zná kněze, kterého jí naznačila a který se zastavil a opřel o zavřenou stolicí; ale Nonona Cocouanová, ač silně obeznámená s věcmi a osobami kostela blanchelandského, pro který pracovala, marně se dívala a poptávala, šepťajíc se dvěma nebo třemi kmotrami z lavic sousedních, nemohla sehnati leda záporné zavrtění hlavou nebo pokrčení ramen, i byla nucena svěřiti Johanně, že ani ona, ani kdo v kostele neznají kněze, na něhož se ptala.

Nonona byla z těch starých dívek mezi třiceti pěti a čtyřiceti lety, blíže ke čtyřicítce než k pětatřicítce, které bývaly krásny a poněkud hrdy, které vzněcovaly lásku, aniž ji sdílely, nebo které, pocífovaly-li jaké, skrývaly ji pečlivě ve své duši, neboť to bylo

k někomu výše postavenému než ony, jehož *nemohly milí*, jak di národní rčení s tolikerou melancholií; posléze jedním z těch krásných jablek odkvetlých, která běda! scvrkla se přes pevnost a svěžest tkáně své bílé a růžové pleti, která však jako míšpule, uleželé zimou, zachovávají sladkou chuť až do zimy života!

Jako všechny pobožné, jimž radosti a něhy mateřské se nedostalo, a jimž netřeba tajiti se již láskou k Bohu, jako se tajily kdysi láskou k muži, Nonona Cocouanová měla duši vroucí a vnášela do všech činů svého života dlouho uchovaný plamen mladosti bez ukojení. Proto také zlí vtipkaři, bezbožní mluvkové krásníci blanchelandští jmenovali ji *postrachem zpovědnice*.¹ Co mohli pochopiti u této divoké mystické růže, jejíž žhoucí hloubka měla jim zůstatí navždy skryta?

Přece však jsem povinen přiznati, přes velmi živou sympathii k starým nábožným pannám, druhu to žen, k nimž vždy se míváme s nespravedlností jak povrchní tak pobuřující, Nonona Cocouanová měla své způsoby, dětinství a chyby svého typu. Milovalať kněze nejen v jejich úřadě, ale i v jejich osobách. Ráda se s nimi a jejich věcmi v duchu obírala. Byla jejich modloslužebnicí. Ostatně byla to modloslužebnost velmi čistá, měla však své směšnosti a své závady a nepříjemnosti. Johanna Hardoueyová se obrátila na dobrou, ptajíc se právě ji, by zvěděla jméno velkolepého toho kněze, jenž ji tolik zaujal. Jistě nikdo v celém blanchelandském kostele nebude věděti, kdo to jest, když toho Nonona Cocouanová nevěděla.

Johanna Hardoueyová sprátelila se posléze s touto neznalostí. Její vzbuzená zvědavost nebyla téhož rázu jako zvědavost Nononina. Tyto dvě ženy různily se s mnoha stránek, by zakoušely v této věci něčeho podobného. Zvědavost Johannina utkvěla na tom, co vyplývalo jak z jejího osudu, tak z její povahy. A ostatně na tu chvíli tento zájem a tato zvědavost neměly síly tak veliké, by nemohla velmi dobře čekatí na příznivou dobu, by ji ukojila. Jala se tedy znova sledovati a zpívali nešpory, ale mimovolně oči její zalétaly občas na hrdé obrysy té černé kapuce, nepohnuté a stojící ve své zavřené stolici, kolem níž stín kleneb, křížuje se minutu za minutou, padal níž a níže!

Snad na znovuotevřenou kostelů bylo klanění dnešní neděle

¹ Franc. *hanteuse* résonnuje i na *strašidlo*, i na *bičíště*, i jen na pouhou *návštěvníci*. Výstižná slovní hříčka, zde nepřeložená.

v kostele blanchelandském, a jak obyčejem, když nešpory byly odříkány, chystali se korunovati tuto dojemnou večerní bohoslužbu, jejíž žalmování kolébá náboženské duše na vlnách božských vznětů, skvělosti požehnání. Po *Magnificat* zhasené svíce znovu se rozsvítily. Chvalozpěv vzlétl ze všech hrudí, kadidlo kroužilo v dýmech pod klenbami chóru a procesí postupovalo brzy do lodi chrámové, by se rozvinulo kolem kostela a z jeho lesa sloupů jako živoucí zlatá a ohnivá spirála. Nic není krásnějšího nad tuto slavnostní chvíli katolických obřadů, když kněží, odění svými bílými rochetami nebo jiskřivými dalmatikami, kráčejí zvolna před baldachýnem a jdou za stříbrným křížem, jež ozařují svíce ze spodu a jenž přetíná svým leskem stín kleneb, v nichž zdá se plouti, jako kříž před osmnácti věky brázdil temnoty, jež pokrývaly svět.

Nuže, onoho večera klanění bylo tím krásnější v kostele blanchelandském pro tyto klečící venkovany, že takového divadla dlouho se jejich víře nedostávalo. Tou dobou bez jakékoliv pochyby jistě byly pravým opojením věřícím duším ve vzkříšeném patření na tyto starodávne obřady, vracející se, by rozvinuly své ctné nádheru v těchto chrámech příliš dlouho zavřených, když nebyly znesvěceny. Takové dojmy dřímají nyní v rakvích našich otců, ale chápete, že jistě byly mocny a hluboky. Johanna Hardoueyová zakoušela těchto dojmů, jako by jich byla zakoušela žena zbožnější než ona, neboť bývají chvíle, kdy víra sloupá v nejvlažnějších a v nejstudenějších jako oslňující vzkypění, ale příliš často, aby znovu opadlo! Byla na kolenou jako celý kostel, když procesí kráčelo zářící tmou hlavní lodi chrámové. Kněží šli řadou po jednom za sebou, zpívající dědičné, tradiční hymny, s rozžatou svíci v jedné ruce a v druhé s knihou chorální; a nachový baldachýn se svými převrácenými bílými chocholy zářil v perspektivě do dálky. Johanna se dívala, jak jdou podél její lavice všichni tito kněží, a čekala s netrpělivostí, o jejíž tajemství se nestarala, cizince, který ji tolik zaujal. Nejspíše jakožto cizinci chtěli mu prokázat čest, neboť kráčel poslední ze všech, poněkud před jáhny v dalmatikách, kteří šli hned před knězem, konajícím službu boží a nesoucím nejsvětější svátost pod střešou baldachýnu. Sám ze všech těch skvělých kněží nezměnil roucha, když se nešpory ukončily. Podržel si svůj plášť a svou přísnou černou kapuci, a ubíral se mlčenliv mezi těmi, kteří zpívali, se vznešeností

skoro světáčkou, tolik byla hrdá, rozvinující se v jeho velitelské postati. Měl knihu v levici, visící nedbale k zemi podél záhybů jeho pláště, a pravicí držel svíci, skoro paži napřaženou, jako by se snažil vzdáliti světlo od svého obličejce. Bože s nebes! měl vědomí své přišernosti? Jenže měl-li toto vědomí, neměl ho pro sebe; měl je pro ostatní. On pod touto maskou jizev a šrámů uchovával duši, v níž jako v této tváři rozorané nebylo možno vyříti o ránu více. Johannu schvátil strach, přiznala si to, vidouc strašnou tu hlavu, orámcovanou touto černou kapucí, nebo spíše nikoliv, neměla strachu; mráz po ní šel, jakási závrť se o ni pokoušela, jakýsi krutý úžas, který se do ní bolestně zahryzl jako kousnutí ocele. Měla posléze dojem beze jména, způsobený tím obličejem, který byl také čímsi beze jména.

Ostatně čeho pocítila více než kdokoliv v tomto kostele blanchelandském, protože její *duše nebyla jako duše ostatních*, všichni shromáždění toho zakusili v rozličných stupních, a dojem byl tak hluboký, že bez přítomnosti Nejsvětější Svátosti, která vrhala své paprsky jako slunce na ta sehnutá čela a zatěžovala je svou slávou, byl by stoupal až k repotu. Průvod zatáčel již dlouho svou pohyblivou skvělost kolem kostela, zůstává za sebou brázdu stínu černější než byla brázda před ním, jejíž temnoty zaplašovala plápolly svíci. Když se vracel do veliké prostory mezi lavicemi, by vstoupil do presbyteria, Johanna Magdalena chtěla se vzpřímiti a upevniti proti dojmu, jakým na ni působil strašný kněz v kapuci, i otočila se na tři čtvrti obratu, by se ještě jednou podívala, jak půjde mimo... Přešel znovu s průvodem, němý, necitný ve svém mramorovém postoji, a druhý pohled, který naň vrhla, zapustil do její duše dojem děsu, který se tam byl vtiskl při prvním podívání. Přes slavnost obřadu, přes velebné zpěvy a proudy světelné, jež tryskaly z chóru, usebrání nebo zánícení ctnostných a zbožných myšlenek nemohlo vstoupiti do vzbouřené duše Johanny Hardoueyové. Místo aby se sjednovala se zpěvy věřících nebo aby se utekla k modlitbě, hledala nad rameny bratrstva Nejsvětější Svátosti, očepnými šarlatem, které šlo za baldachýnem a zastoupilo chór, nad čadivými ohni jejich svíci, kroucených ze žlutého vosku, které se chvěly jako ohně pochodní ve vzduchu zvířeném hlasy, neznámého kněze s černou kapucí, právě na kolenou vedle officianta na stupních hlavního oltáře, stále napjatého jako socha Pohrdání životem,

vytesaná, by byla postavena na nějaký hrob. V očích duše, utvořené jako duše Johannina, tento neslýchaný kněz zdál se mstíti za hrůznost svých ran fysiognomií hrdosti tak vznešené, že člověk tím byl zdolán, jako by byl krásný ! Johanna nevěděla, co jí jest, ale podléhala jakémusi omámení, oslnění plnému úzkosti. Když officiant vystoupil na stupně a drže Nejsvětější Svátost svýma rukama v posvátných rukavicích, obrátil se k shromáždění, by mu požehnal, v tuto svrchovanou hodinu Johanna zapomněla skloniti hlavu. Snila ! Tázala se, co se asi přihodilo lidskému tvoru, na jehož tváři vtisknuto bylo takové mučednictví, a co bylo v jeho duši, když je snášel s takovou pýchou. Po požehnání její utkvělé snění ji pohlcovalo, že nespozorovala konce slavnosti. Neslyšela dřeváků davu, který pomalu řídna, vytratil se oběma bočními vchody, a nespozorovala kostela vyprázdněného, který se hrouzil ponenáhlu v dým zhaslých svící a oblouků kleneb, potuhlých jako v moři mlčení a tmy.

— Což jsem se zbláznila tady zůstavši ? řekla si, vyrušena náhle ze svého snění harašením řetězu lampy v chóru, již kostelník právě stahoval, aby ji na týden dolil olejem. A vzavši klíček, odemkla zásuvku pod svým klekátkem a vložila do ní svou modlitební knihu. Myslíla, jak se opozdila, vidouc kostel tak temný, a vstávala, když jasný zvuk dřeváků upoutal na sebe její hlavu; spatřila Nononu Cocouanovu, která vyšla přede všemi, která se však vracela a k ní přicházela.

— Vím, kdo to jest, milá paní, pravila Nonona Cocouanová s tou tváří nevylicitelnou a vlastní klepavým kmotrám. A to není nikterak na cti utrhaním, neboť tyto klepavé kmotry bývají básnířkami, které milují vypravování, odhalené tajnosti, lživé přemrštěnosti, ustavičnou to potravu veškeré poesie ; jsou to matrony lidské vynalézavosti, které hnětou po svém skutečnosti historie.

— Ano, vím, kdo to jest, milá paní Hardoueyová, pravila poletavá Nonona, vedouc se s Johannou pustou lodí chrámovou a podávajíc jí svěcené vody u kropeničky. Ptala jsem se Barbory Causseronovy, služky pana faráře. Barbora povídá, že jest to mnich z Opatství, který svého času šuanil ; a to lotři Modří mu sdělali tvář tak příšerně, jak jsme viděly ! Ježíši, můj sladký Spasiteli ! to není již tvář člověka, ale mučedníka ! Bude tomu zítra v pondělí týden, co přijel k panu faráři, na sklonku dne, vypravovala mi Barbora Causseronová, a přisvatém kříži nevyhlížel

příliš na to, čím jest, neboť měl veliké boty a ostruhy jako kyry-sar, a ke všemu tomu jakýsi vojenský plášť, který se nepodobá tuze hábům pánů kněží. Když vstoupil s onou tvář *rozhachlo-vanou*, nešťastné Barboře, která není příliš srdnata, krev prý se srazila. Na štěstí pan farář, který se modlil brevír v broskvoňové alejce své zahrady, přišel a přijal ho s mnohými uctívostmi jako člověka z vyššího rodu, jak tomu vskutku jest u něho, neboť prý by býval byl opatem blanchelandeským a biskupem kutanským, kdyby revoluce toho nebyla překazila : posléze přítel monsiñora Talarua, bývalého biskupa emigranta ! Takové to pak jest, že od té, co jest na faře, pan farář již nejlí v kuchyni, ale v salonku vedle ; a Barbora, která jim přisluhuje u stola, slyšela všechny jejich rozmluvy. Zdá se, že nová vláda navrhla tomuto abbéovi . . . počkejte ! jak pak se jmenuje ? abbé de la Croix-Džengan, čili Angan, tak nějak mu říkají . . . by byl biskupem ; ale on nechce ničím býti leda pod králem (a tady Nonona snížila hlas, jakoby se byla bála říci nahlas toto psanecké jméno.) Pověděl, že si najme domek rolníka Bueta, který jest přímo proti převorství. Tedy, milá paní Hardoueyová, bylo by zase o jednoho kněze více ve farnosti ; ale Bůh mi odpusť, urážím-li ho ! zdá se mi, že bych nemohla jíti k němu ke zpovědi, ať by byl sebe zasloužilejší a vzornější. Kůže mi naskakuje jen při pomýšlení, až bych cítila jeho tvář vedle své tváře mřížkou zpovědnice. Zdá se mi, že bych měla pořád strach, přijímajíc rozhřešení, že budu myšlenkami více u ďábla než u Pána Boha !

— Na takovou zbožnou pannu, Nonono, pravila vážně Johanna Hardoueyová, toto jest špatné myšlení. Víte dobře, že se nezpovídáte člověku v knězi, ale Bohu.

— Vim, vim, že se to praví v katechismu a na kazatelně, odvětila Nonona, ale Pánbíček nežádá nic nad sílu, a já cítím, že by mi bylo nemožno zpovídati se stejně všem kněžím. Důvěra se neporoučí.

Hovoříce takto, došly na konec hřbitova, který obkličoval kostel a který se uzavíral s té strany plotem. Nebyla noc, ale světlo denní se ponenáhlu stahovalo s nebe.

— Třeba, bych si pospíšila, moje dobrá Nonono, pravila Johanna, neboť mám hezký kus cesty odtud k nám. Naši lidé mi po nešporách utekli a já se omeškala v kostele. Cesty jsou špatny a v dřevákách se nejde tuze rychle. Dobrou noc tedy, No-

nono; půjdte-li mimo naše, víte dobře, milá děvčice, že ve dvorci jest vždycky pro vás něco na zub.

— Jste velmi hodná, paní Hardoueyová, pravila Nonona Cocouanová. A nejspíše chtějíc oplatiti zdvořilost zdvořilostí, dodala: — Chcete, vyprovodím vás až k staré faře?

— Díky, milá, díky, odpověděla Johanna. Nejsem strašpytel a poběhnu zčerstva a dohoním snad naše lidi.

A svižně, s lehkostí venkovských žen přelezla plůtek se svými dřeváky a suknicemi, málo se starajíc, že ukáže Nononě Kokouanově i barvu svých podvazků i nejhezčí nohy, jaké kdy překračovaly takové ohrady, a skočila rovnýma nohama přes příkop.

Nonona nedotírala. Měla se s uctivou povolností k Johanně Hardoueyové, kterou znala před lety jako *slečnu z Feuarentů*. Byla by jí ráda prokázala nějakou službu, ale hostila všechny pověry kraje, v němž byla zrozena. Stará fara neboli presbytář, čili, bychom mluvili v nářečí krajiny, stará probitera, byla tak obávána jako sama step Lessayská. Byla to již dávno opuštěná sbořenina starého domu farářova, stojícího na osamělé křižovatce, kam se sbíhalo šest cest, které se tam v ostrých úhlech protínaly. Dosti objemné těleso stavby, ještě tak tak zachovalé, náleželo tehdy jistému rolníku, který v ní nepřebýval, ale užíval jí za stodolu na ječmen a na seno. Říkalo se, že jest to místo navštěvované zlými duchy a potkávali tam často tlusté kočky, které vám kráčivaly umíněně po boku, a z nenadání řeknou vám dobrý večer s tváří velmi zvláštní. Cocouanová si příliš nepřála jíti až tam, když noc se blížila, by pak sama se vracela uhánějíc nazpět. Obrátila se, by se podívala, jak se Johanna vzdaluje, přeskakujíc kaluže s kamene na kámen na těch bořících se cestách. A když uzřela, jak se její modrý kožíšek zatáčí za roh plotu, řekla jako by sama se sebou hovoříc:

— Jest méně bázliva než já, a mladší; měla více vzdělání než my všechny. Jest dcerou *Luisiny se sekerou*, jest Feuarentova po otci. Slýchala jsem od nebožtíka otce, že to byli lidé, kteří nikdy nepotkali nic pod klenbou nebes, co by je postrašilo.

A ujistěna o bezpečnosti Johannině, obrátila se k domovu, poklonila se a pokřížovala se před křížem ze šedé žuly, který se tyčil prostřed hřbitova, ještě jednou se poklonila a pokřížovala, když procházela mezi tisem s nasivělými listy a portálem kostela, před nímž dle starodávného obyčeje tento strom mrtvých byl za-

sazen, a hbitě dostihla skupiny domů, kterou nazývali městečkem a kde bydlela. Když šla po hřbitově, ohrazeném zdmi, které se bořily a které osadníci zapomínali obnoviti, na němž vysoké traviny, žádnou kosou nikdy nesečené, ohýbaly se při večerním větře jako pohřební žeň, několik havranů zakrákalo v otevřených okenicích věže, na tomto sklonku zimního dne, šedého a nízkého. Nonona, duše otevřená všem citům náboženské povahy, nevědomā a bázlivā, byla ráda, choulíc se do svého pláštiku z bílé šíšečkované látky, že není v tuto hodinu u staré fary a v košili Johanny Hardoueyové.

Ta zatím kráčela s pevným srdcem a pevným krokem, zvyklá všem cestám v okolí, jež mnohokráte zbrousila buď koňmo nebo pěšky od té doby, co byla provdána, ba i před tím, a ostatně příliš zabranā ve své myšlenky onoho dne, by se znepokojovala ať zlými setkáními, ať okolím cesty podezřelé pověsti.

Bychom dobře pochopili tuto novou zaujatost, tak náhlou a tak ďábelskou, jejíž oběti později bude, třeba pověděti, kdo vlastně byla Johanna Magdalena z Feuardentu, žena provdaná za dvoráka Tomáše Hardoueye.

Byla to žena ve zralém květu mladosti, činná, statečná, a toho přímého smyslu, pronikavého a vyššího, s nímž se setkáváme ve velkém počtu žen Normandie, klasické země tohoto silného plemene hospodyň, které rozumějí tak dobře správě domácnosti. Jistě že vzbuzovala mnoho úcty v kraji, neboť ač bohatá a bohatstvím špatně nabytým Tomášem Hardoueyem, který byl považován za člověka násilníka a prohnanou lišku, nezakoušela nenávisti.

Lidé ji uměli rozlišiti od jejího manžela, když o nich byla řeč. Ji nevyčítalo se nic, leda trochu pýchy, když se mysliło na její sňatek, který však ji odpouštěli, když se vzpomnělo na její narození. Feuardeni byli mocným rodem.

Chyby, neštěstí, vášně, tato trojící příčina všech převratů tohoto světa, hnaly od několika století Feuardenty s pokolení na pokolení k úplné zkáze. Ještě než se provalil rok 1789, toto ztroskotání bylo dokonáno.

Johanna Magdalena z Feuardentu, poslední ratolest starého z kořen vyvráceného dubu normandského, sirotek na pospas osudu, byla sebrána rodinou Avelinů, kteří byli velikými díky zavázání Feuardentům; ta ji vychovala se svými ostatními dětmi jako vlastní. Bez toho byla by se mohla připojiti ve své bídě k oněm markýzům Pottignym, „které jsem viděl žebrati za dveřmi, pane!“ pravil mi hospodář Ludvík Tainnebouy s jakousi náboženskou hrůzou zmírajícím zásvitem onoho božského plamene úcty rodové, vyhaslé nyní ve všech srdcích, která zářila ještě snad v tomto posledku dřívějších venkovanů!

Avelinové (Aveline de la Saussaye, jak si dávali říkati), byli z těch občanů starodávné počestnosti, kteří za bývalé francouzské monarchie byli šlechtici zitrku, neboť šlechta posléze vždy jim otvírala své lůno, svěřujíc jim jisté úkoly, vážné zasvěcení do veřejného života, který nedefinovali jako dnes: vládnutí všem vše-

mi, — což jest nemožno a nesmyslné, — ale vládla některých nadě všemi, což jest možno, mravno a rozumno. Johanna Magdalena Feuardenťova sůčastnřla se vychovřnř tak pěstovaněho, jak jen bylo možno na venkově a voně době, kterěho vřsak bylo ještě příliš pro život, kterř jř byl usouzen. Co by bylo sluřelo panně Feuardenťově, nestalo-liž se nebezpečřm ženě, jejřž osud nebyl na rovni jměna ? . . . Když dospěla vřku snubnřho, revoluce byla u konce, a dřtky Avelinř, vychovaně s nř, provdaně a rozptřleně po okolř, nechaly jř samotnu se starřmi rodičř, kteřř, vidouce se na pokraji hrobu, pomřřleli i na jejř zaopatřenř. Hospodřř Hardouey se představil, a poněvadř nebyl ještě poskvřnil svě pověsti pocestněho člověka kupovřnřm statkř emigrantř, Avelinově přřmlouvali se za něho u svě adoptivnř dcery. Ale Johanna Magdalena nemřlovala svěho ženicha. Krev Feuardenťř kypěla v tom panenskěm srdci při pomřřlenř na sňatek se sedlákem a mužem jako dvořřřk Tomřř Hardouey, mnohem letnějšřm než ona, hrubřch mravř a drsně povahy, což uráželo jejř něžně city mladě dřvky. Nepřřjala ho tedy na ponejprv. Ba bylo třeřba krutěho nřtlaku okolnostř, by se rozhodla nikoliv podati mu ruku, ale dřti se vzřti třmto mužem, pro něhož nepocřfovala leč odpor. Opatrnost, ta přřsnř vlřdkyně, obezřelest, ten cit tak hluboce normanskř, ukřzala jř budoucnost v celě jejř pochmurně a znepokojujřci skutečnostř. Dnes nebo zřtra Avelinově zemrou, a co potom ? Revoluce zničřla klřřtery, přřrozeně to řtřlky šlechtickřch dřvek bez jměnř, jejichž hrdost nechťěla třpěti nucenou pohanou nerovněho manřelstvř.

Jakě řtřočiřtě jř zbřvalo ? Přjde za nřdennřci nebo, což ještě horřř, vřloupř někam do sluřby ? . . . Takovř myřlenka přsobilala zřvrař jejř odvaze. Vzpomřnala si takě na svou matku, kterř byla plebejkou, a tak přemohřř poslednř hrdostř svěho srdce, přřvřela oči a nechala se provdati.

Neboř jejř matka, ona *Luisina-se-sekerou*, jak jř nazvala Nonna Cocouanovř, byla prvnřm nerovnřm sňatkem Feuardenťř, jejichž jměno nesla a jeř mělo navřždy v nř uhasnouti. Ona, Johanna Magdalena byla by druhřm, ale zřroveň poslednřm.

Vskutku jejř otec, přn Feuardenť, korunoval prostopřřšnř a hřřivř život sňatkem, jřmž se uvrhl, jak se řřkalo, v klatbu veřkerě šlechty okolnř. Ve vřku, kdy vřřně mužř, kteřř byli dlouho vřřnivř, nabřvajř ani nevřm čěho velitelskěho a nespořřdanějšřho než

v povrchním mládí, oženil se s dcerou prostého hájného ve službě upána, jenž byl jeho přítelem a sousedem pozemky, u pána Sangd' Aiglona, vikomta Haut-Mesnilského. Tento přítel, tento Sangd' Aiglou de Haut-Mesnil byl člověk mnohem horší pověsti a rozkřičenější, než jak kdy bývali Feuardenti. Zůstavil v kraji takové vzpomínky, že kdyby se jimi pohnulo ještě dnes v duchu pokolení, která slyšela mluvit o tom člověku od svých otců, vyšel by z toho buď oheň proklinání nebo ledová bledost hrůzy.

Po dvacet let byl postrachem a hořem krajiny. Jsa posledním výhonkem rodu, stvořeného k velikým věcem, který však, zvetšelý a fysiologicky stále mohutný, dokonával v něm v nesmírné zvrhlosti, byl soubojníkem, hýřilem, bezbožníkem, opovrhuje všemi zákony božskými i lidskými; hověl posléze všem neřestem, jež mohou udržeti se ve snopku, svázaném železným povřísllem, aniž je překrucují, neboť jeho duše byla takovou kyticí s železným kruhem, jehož nejstrašnější porušení nemohla zkrušiti.

Povídalo se, že dcera jeho hájného, starého Dagouryho, proslulého trubače, jehož trubka zvučela na každém lovu a jenž přehlušival nejlepší nástroje svým dutím, jímž by rozdmýchal železo do řěřava, tak tuze, až se tvrdilo, že učinil smlouvu s ďáblem, by mohl troubiti takovou silou! ano, říkalo se, že dcera Dagouryho byla jeho dcerou, a nevázanost mravů pánových vysvětlovala dobře zhanobení sluhovo. Tato dcera byla krásná Luisina. I to potvrdzovalo podobné šepoty, že s Luisinou nebylo jednáno na zámku Haut-Mesnilském jako s dcerou nějakého služebníka. Těšila se tam postavení neobyčejnému, výjimečnému, smělému, zvláště ode dne, kdy si dobyla hrdinností, úžasnou v tak mladém čítku, onoho podivného jména Luisiny-se-sekerou, které nosila až do smrti. Takovýto jest příběh ten v několika slovech.

Jednou v neděli všichni lidé z vesnice byli na velké, a Rufin Dagoury již lýden honil kance se svým pánem v okolních lesích.

Na zámku byla jen Luisina. Bylo to tím neopatrnější, dáti ho střici děvčeti patnáctiletému, že v ten čas kraj byl sužován tlupou lupičů velmi obávaných. Ale jestiž lž výrazným rysem Normandie opovážlivá bezstarostnost této země, která lpí tolik na svém statku a která nepomýšlí, aby ho hájila, leda až doslovně ruka se po něm vztahuje.

Tak ve svém dělství vidával jsem osamělé dvorce, nemající sousedů až na mili od sebe, a lidé v nich spávali při otevřených

dveřích. Domnívalise, že jsou ustavičně za dob Rollonových. Luisina se svými patnácti lety byla nad to v nadhledem, vůni čerstvého masa bídým pobudům, kteří probíhali, plenili a někdy i pálili kraje.

Ale onoho dne nepomýšlela na to více než kdokoliv z jejího kraje. Pocházela sem tam po kuchyni. Když krájela jeden z těch ohromných pecnů snědého chleba, jemuž se říká *mušketýr*, opírajíc jej o svá okrouhlá a klidná řadra, žebrák sirčí do dveří a prosí o almužnu.

— Jen vejdě, e, chudáku, pravila mu, a posadte se na lavici. Krájím na polévku, brzy bude zavařena a dám vám plnou vaši misku.

Ubožák si sedl skuhraje a Luisina dále se lopotila hospodyňskými péčemi.

Ale v prostřed těchto péčí, když pooděšla do sousední jizby, uviděla v zrcadélku, před nímž si strojívala límček na krku v neděli, jak žebrák si upravuje a upevňuje svou falešnou šedou bradu; a tu právě si vzpoměla na krádeže a vraždy, o nichž tolik se v kraji mluvilo. „Nejsou ještě u pozdvihování se mší, pomyslíla si, a nejspíše tento žebrák není sám.“ Poněvadž cítila, že bledne, šla k ohni a sklonila se tam, by teplem vrazila se jí krev do tváří. Hned pak vzala do obou rukou hrnec a vroucí donesla ho do jizby, do níž prvé poodskočila, a zavřela za sebou dvěře. Odlivši polévky na hliněnou mísu, do níž byla nakrájela chleba, popatřila ještě jednou kradmo klíčovou dírkou, jak to byla učinila v zrcátku, i spatřila, jak žebrák otvírá veliký nůž pod stolem, za nímž seděl. Tu s onou chladnokrevností hlavy, již nerozruší nejprudší tlukot našich srdcí, vložila si sekeru pod pažďi své nahé ruky, a chopivši oběma rukama hliněnou nádobu, v níž vřela polévka, zvolala za dveřmi:

— Stařečku! tady máte polévku; ale nesu oběma rukama, otevřte mi!

Lupič, nůž drže v rukou, přiskočil a otvíral, by se na ni vrhl; ale ukrutnice i ve své udatnosti vchrstla mu do očí vroucí polévku, která ho oslepila, až zařval bolestí. Potom uchopivši z pod pažďi sekeru, udeřila ho jí do čela zrovna jako řezník vola mezi rohy a porazila ho s čelem rozpoltěným jedinou ranou. Nechala sekery v ráně a skočila přes tělo zbojníkovy, jež se svalilo do kaluže krve, jako by byla přeskočila šípkový keřík na konci nějaké lesní houšinky. Dýchala ve svém činu všemi zvláštnostmi svého kraje.

Opatrná právě tak jako vtipná, zavřela dvěře na závoru, přistavila k nim hrubý kuchyňský stůl a sňavši pušku svého otce s krbovního pláště, vytáhla se do okenního výklenku, aniž se znepokojovala tělem, válejícím se ve své krvi a chroptícím v posledním tažení. Když se pohodlně usadila, nabila pušku, otevřela okno a čekala.

Ukázali se dva lupiči. Šli napřed k oněm dveřím, jež našli zavřeny k svému velikému podivu; potom pozdvihše oči, spozorovali ji.

— Otevři nám, děvčátko! zvolali na ni.

Ale děvčátko vzalo si je na mušku a hrozilo jim, že střelí, neodtáhnou-li. Odbyli posměšky takovou mladostí, a poněvadž se pokoušeli vylomit dvěře, jeden z nich padl zasažen do srdce. Druhý myslel pomstiti svého druhu střeliv po této divence, která znovu nabíjela otcovu pušku. Kulka strhla Luisině motýlovitý čepec z jemného gázu, že zůstala prostovlasa, a tak ji našli zámětlí lidé, vracející se se mše, ana sedí na okně ozbrojená ručnicí, s tvářemi tak rozpálenými jako rudá tkanice, která podvazovala ji na hlavě bujný drdol plavých vlasů, jako snopek zralých klasů.

Lupič se spasil útekem, a kdyby i bylo jich více v okolí, mše blížila se ke konci, a již se neodvážili přijíti.

Od této památné příhody s Luisinou jednalo se na zámku jako s mazlíčkem nebo jako se sultánovou favoritkou. Na tuto mužnou statečnost v děvčici, v tomto dítěti, jež nepotřebovalo snad, by bylo rekyní, leda příhodně historické chvíle, na tuto Johanku Hachetovu neznámou, která neměla všech očí celého města na sobě, by se v jejím srdci vybíjely elektrické jiskry odvahy, vrhl se entusiasmus přítel vikomta Haut-Mesnilského, těch šlechticů, kteří ve svých neřestech nezůstali věrni leč jednéčnosti, ctnosti krve, srdnatosti. Remi de Sang-d'Aiglon poznal nejspíše vzněty svého rodu v statečnosti tohoto dítky, i pocítil, jak dlouho němé otcovství probouzí se v něm záchvěvy pýchy.

Posadil Luisinu za svůj stůl. Přes její mládí dal jí pod ruku a v dozor zámek. Často ji bral s sebou na lov. Rád viděl, jak umí skoliti kance právě tak dobře jako sám, a jak umí si sednouti se smělou obratností Kotantinky na nejmladší a nejbujnější koně. Zajisté, kdyby Luisina měla duši slabou, byly by bývaly špatnou školou zámek Haut-Mesnilský i všechny ty hostiny, jimž

předsedávala při návratu s honů a jejichž účastníci přiváděli na ně ženy bez ctnosti a ostýchali se tím méně, že nebyla *slečnou*, dívkou jejich rodového stupně, a že všechno jim to připomínalo, i kroj Luisiny-se-sekerou; neboť podržela svůj čechelik a ten hrdý čepce na výboj, zanechaný selkám v Normandii, jež však nejsou méně hodny hlav dcer královských. Na štěstí Luisina, která neměla již matky, byla z rodu bytostí silných, které se samy vychovávají a jimž Bůh zhnětl rty tak, by uměly si vyssáti z bronzových ceciků Nutnosti, čeho potřebují.

Uměla mužům bez uzdy, jimiž byla obklopena, uložit úctu, které již neznali. Ba vzbudila u některých z nich i ony vášně duší neukojených, které se bouří a kypí zběsilostmi starého Tiberia na Kapri proli svému vlastnímu ukojení.

Pochopíte, proč. Mladá dívka svými zardívajícími se bázlivostmi zahalovala v sobě amazonku.

Byla to dráždivá směsice, toto sloučení statečnosti a líbezných slabostí v léto mladé a nevinné vražednici dvou mužů, těchto několik krupěji krve směle prolité, znovu nalézané na jejich pažích, svěžejších než květ broskvoní! Tento nápoj v jejich sklenicích přinesl by nové chuti těm nabaženým šlechticům, těm vychladlým satrapům rozkošnictví, a nejednou se jim zachtělo nalít si ho do nich! Ale Luisina se sekerou, viděli to, uměla se bránit, a bránila se tak dobře, že Loup de Feuarent (Vlk z Ohně Žhnoucího), který neměl již leč zbytek jmění a jemuž žádná žena nejposlednějšího normandského zemáka nebyla by dala své dcery, zahořel k ní vášní nezdolnou, vrhl tuto skvrnu do svého erbu a oženil se s ní.

Taková byla matka Johanny, ta slavná Luisina-se-sekerou, již se Johanna podobala, jak říkali, kdož ji znali. Luisina zemřela za krátko po narození své dcery. Kopyto splašeného koně rozduplo to srdce, které tlouklo v prsou, hodných kojiti reky, a rozmědlilo ta krásná ňadra, jejichž čistého mléka nikdy žádná špatná vášeň neporušila. Luisina přenesla na dceru duševní sílu, která v ní dýchala jako dech božství; ale na neštěstí Johanny Magdaleny přimísila se k ní krev Feuarentů, rodu sestárlého, kdysi vroucího jako jeho jméno, a tato krev způsobila v ní jakýsi neuhasitelný požár, jak jen poněkud by byl rozdmýchán onou starou čarodějnici jménem Osud, která vzněcuje tak často naše vášně v našich uspalých žilách hořícím oharkem! Běda! Když Johanna se vdávala za Tomáše Hardoueye, pocífovala, jak jí kypí

tato krev, která zalévala v jejím srdci sny, jež každá mladá dívka v něm chová, a jež u ní činila je žhavějšími a velitelštějšími.

Ale roztáhla nad tuto bouři odvážnou vůli, kterou zdédila po své matce, a myšlenku, že tato krev, konec konců sloučená s krví dívky z lidu, neměla tolik práva vzpírat se ! Později život činný, pracné a zdravé zaměstnání rolníků, s nímž se zasnoubila se svým manželem, hospodářství, domácí starosti, odloučení od třídy, k níž příslušela po otci, nalehly na ni a působily v ni takovou silou, že se nezdála již než čím měla býti, totiž ženou, která se spokojuje se svým osudem a která nosí na prstě snubní prsten jako první článek toho řetězu ukovaného z povinností, který mezi námi křesťany nazýván jest odevzdáním se do vůle Boží.

V osmnácti letech byla krásna jako den, méně krásna však než její matka ; ale této krásy, která pomíjí rychleji v ženách venkovských než v ženách z vyšší společnosti, protože nic nedělají, by ji udržely, neměla již.

Promluvíme o této světlé pleti růží povadlých a odkvetlých v plody na panenských tvářích té perlové svěžesti normandských dívek, vedle níž nejčistší perleř ústřic jejich skal jako by pohřešovala průsvitnosti a vlhkosti. V této době péče života činného, starosti života zdeptaného nezbytně zhasily na obličejí Johannině ten jemný odstín slzí Aurory pod zbarvením více lidsky, hodnější země, z níž jsme vyšli a do níž brzy se vrátíme ; pod melancholickým zbarvením bledého a otláčeného pomoranče. Velké a pravidelné rysy hospodyně Hardoueyové uchovaly šlechtickost, již ztratila svým sňatkem. Jenže byly poněkud osmahly volným vzduchem a posety těmi ječnými zrnky, chutnými a ostrými, jež ostatně tak pěkně slušejí tváři venkovanky. Stoletá hraběnka Jacqueline de Montsurvent, která ji znala a jejíž jméno vrátí se nejdnou v těchto kronikách Západu, vypravovala mi, že zvláště dle očí Johanny Magdaleny bylo poznati Feuardentovu. Ve všem ostatním bylo možno zmásti si ženu Tomáše Hardoueye s okolními venkovankami, s těmi skvělými matkami branců, které daly říši její nejkrásnější pluky, ale podle očí nikoliv ! nebylo již dovoleno klamat se, kdo ty viděl. Johanna měla sokolí pohled svého otcovského rodu, ty širé zřítelnice s duhovkou bohaté modře indiga, ztemnělého jako pětistý květ barvínku, šametnou myšlenku, jež byla tak význačna u Feuardentů jako email jejich znaku. Jen ženy nebo umělci umějí dbáti těchto podrobností. Přiro-

zeně unikly hospodáři Ludvíku Tainnebouyovi jako ostatně mnoho jiných věcí, když mi vyprávěl příběh, který jsem doplňoval od té, co mi jej zhruba pověděl v této stepi Lessayské, kde jsme se setkali. On, můj sedlák, soudil poněkud ženy jako soudil jalůvky svých stád, jako římsí pastevci jistě soudili Sabinky, které unesli ve svých mohutných pažích; neviděl v nich leč známky síly a schopnosti zdraví. Nebyla-li již tehdy Johanna se svou prostřední, ale dobře rostlou postavou, s vynikajícími kyčlemi a hrudi jak u všech jejích krajanek, jejichž určením jest státi se matkami, ženou krásnou, pro hospodáře Tainnebouye byla ještě ženou krásnou. Proto také, když mi o ní mluvil, ač byla již léta mrtva, jeho nadšení dolnonormandského dobytkáře rozohnilo se a dostoupilo vznešených záchvěvů, toho dlužno přiznati. „Ah, pane, pravil mi, otloukaje svou jasanovkou křemeny na cestě, byla to hrdá a boдрá kmotra, ženská kyrysar! a přál bych vám viděti ji, když se vracívala s trhu créanceského na své hnědce, dokonalém to koniku, vírném jako prach, zcela sama, na mou věru! jako chlap s bičem z černé kůže v ruce, ozdobeným třapci z červeného hedbáví, v kabátci z modrého sukna a s jízdeckou sukní, otevřenou po boku a zapjatou řadou stříbrných knoflíků! Na dlažbě jen se za ní, pane! jiskřilo od čtyř kopyt. A nebylo v celém Cotentinu ženy tváře vznešenější a nebylo by možno nalézti jí podobné!“

Johanna Hardoueyová, opustivši Nononu Cocouanovu, zamířila k Hrádku cestou, kterou se často brávala. Třeba říci teď, že to byla jedna z těch žen, v níž dojmy se střídají s pravidelností, kterou jejich přirozená povaha vtiskuje bytostem silným? A přece kněz, kterého právě viděla, ten tragický Zjizvenec v kapuci, a to, co o něm vypravovala ta *obejda* Nonona Cocouanova, vhroutilo se do ní mocně a překáželo ji kráčet tak rychle, jak by byla šla kteroukoliv jinou chvíli. Cesty byly pusty. Lidé s nešpor se byli rozešli různými směry. Přes to, že pravila Nononě, že půjde rychleji, až bude sama, nespíchala, neboť žádný strach ji neovládal. Ostatně zima nebylo. Počasí bylo mírné, ač zmítavé. Byl to jeden z těch měkkých dní začátku zimy, kdy vítr fouká od jihu, a kdy oblaka, šedá jako železo a nízká, že byste se jich skoro rukou dotkli, jako by ležela nad našimi hlavami. Johanna neviděla nic, co by bylo ospravedlňovalo obavy Cocouaniny.

Ještě za soumraku šla mimo starou faru. Všechno tam bylo osamělé a mlčenlivé. Jenom pod jednou branou, sklenutou jako oblouky nějakého mostu a zavíranou kdysi obrovskými vraty, nyní vypáčenými z ohromných stěžeří, jež trčely rezatě ze zdi, užířela jednoho z potulných pastevců, postrachu země: popásával několik hubených koz na skrovné travičce, která tu vyrážela v prázdných dvorech této budovy.

Poznala ho. Byl to pastucha, který nedávno u hospodáře Tomáše Hardoueye říkal o práci a kterého hospodář Tomáš tvrdě odbyl, nechtěje, jak pravil, používatí poběhliků. Hardouey nevražil na ty lidi právě jako hospodář Tainnebouy, jak vůbec se na ně nevraží v této krajině. Ale poněvadž byl bohatý a mocný, neskrýval svého odporu a zrovna jako by popouzel pastýře v zjevný zápas, by je zkrušil.

Slyšeli ho lidé nejednou buď ve mlýně u Lendormiho, buď v kovárně u Dussauceye, kováře, že při prvním moru jeho hověd, při nejmenším neštěstí, jež by se mu přihodilo a jež by bylo možno přičistí na vrub pastevců, očistí od nich kraj navždy. Zajisté, že taková slova, jež mnohým lidem jevila se neopatrnými, nebyla neznáma pobudům, proti nimž byla pronášena, a to mohlo

vzbuditi v Johanně, osamělé na cestách odlehlých, myšlenku, že tento člověk, vyhnaný jejím mužem, jež tu náhodou potkává, jest velmi schopen něco škaredého jí zahráti; ale přišlo-li jí to na mysl, nedala z toho nic na jevo a první podle venkovského obyčje, když se lidé potkávají, byla ochotna promluvit na pastýře.

Seděl na jednom z těch hrubých kamenů, jaké nalézáme u všech vrat v Normandii. Byl oděn v halenu s velkými rusými a bílými pruhy, jakýmsi pláštěm, který se podobá ženské sukni, již bychom si zapjali kolem krku. Jeho nepohnutost byla taková, že ani jeho oči se neotočily, i bylo snadno považovati ho za druidskou mumii, vyhrabanou z nějaké galské jeskyně.

Bylo nezbytno, aby Johanna, chtěla-li si nadejiti ve směru, jímž kráčela, pustila se mimo něj, a jistě ji viděl přicházeti více než ze vzdálenosti dvaceti kroků; ale jeho nazelenalé oči, které jako oči jistých ryb, jako by byly ustrojeny, by pronikaly prostředi hustší než živel nás obklopující, nesvědčily nikterak svým výrazem, že by ji byly byť jen postřehly.

— Pověz, pastucho! zvolala, dlouho už tomu, co přešli tudy lidé s nešpor, a myslíš, že až přejdu Pastvinu s Trnitými Kručinkami, která přelíná cestu odtud do Hrádku, ještě jich dohoním?

Ale on neodpověděl. Neučinil ani posuňku. Jeho oči zůstaly ve směru, jaký měly, když se ocitla před ním, i myslela, že jest třeba opakovati hlasitěji otázku, kterou mu položila, domnívajíc se, že jí neslyšel.

— Jsi hluchý, pastucho? pravila s netrpělivostí jako žena, která si zvykla býti poslouchána a u které každé slovo k nižším bývalo rozkazem.

— Hluchý pro vás, věru! pravil posléze pastýř, stále nehybný; hluchý jako mlok, hluchý jako křemen, hluchý jako váš muž a jako vy jste byli hluší ke mně, tetičko Hardoueyová! Proč se mne nač ptáte? Což jste mi všeho onehdy neodepřeli? Nemám, co bych vám řekl, jako jste neměli nic pro mne. Podívejte se, dodal, vzav dlouhé stéblo slámy u svých dřeváků a zlomiv je, sláma jest zlomena! Myslíte, že oba konce, jak je tu vidíte, a jež odhazuju, vítr, jenž tu fučí, může spojit, aby srostly?

Bylo jakési hněvné chvění v hrdelním hlase tohoto pastevce, který vykonával, aniž to věděl, na vzdálenost kolika věků starý válečný obřad někdejších Normanů.

— Ale jdi, pastýři, žádných hněvů! odpověděla, vidouc, že jest sama s tímto rozjitřeným člověkem, který držel v ruce cesmínovou hůl, uříznutou čerstvě v plotním hájku. Pověz, nač se ptám, a až půjdeš Hrádkem a můj muž nebude doma, dám ti bílého chleba a hezký kus slaniny do tvého pytle.

Jen si nechte svého chleba a své slaniny pro své psy! odvětil. Masem a chlebem nekroť se hněv muže. Ne, ne! muž, který by závisel na svém břichu, že by jedl zapomenutí křivd s chlebem, který by se mu hodil, měl by toliko ptačí vole místo srdce. Budeme účtovat později, hospodyně Hardoueyová!

— Dej si pozor s vyhrožováním, pastucho! pravila hrozeb-
něji než on, stržena jsouc svou rozhodnou povahou.

Ah! vím dobře, řekl pastýř, s pohledem hlubokým a ústy trpkými, vím, že jste pyšná jako onehdá, paní Hardoueyová! Ale nejste tady pod trámy své kuchyně. Jste u staré fary, na špatné křižovatce, kudy živé duše již nepřejde od tedka až do zítřka do rána. Co pak by mi tedy překáželo, kdybych chtěl! dodal zvolna skřípaje sverpým úsměvem, jímž zablýštělo jeho skelné oko, a ukazuje na svou cesmínovou hůl... Ale nechci! Ne, nechci, opakoval bouřlivě. Rány přitahují rány. Pusťte kámen, jehož jste se chopila, a upokojte se. Nedotknu se vás! Řeklo by se, že jsem vás chtěl zavraždit, kdybych jen vztáhl ruku po vašem vrkoči, a brzy bych se kroutil na dně vězení coutanceského. Jsou lepší pomsty a jistější. Roh si dá na čas, než býčku vyroste, a jeho trknutí jsou tím jen smrtivější. Jděte! Dospěšte! naléhal hlasem příšerným. Budete si dlouho vzpomínati na nešpory, s nichž jdete, paní Hardoueyová!

A vstalse svého kuželovitého kamene, jal se pískati podivný jakýsi nápěv, jímž přivábil psa s dlouhou bílou srstí, zježenou a bodlinatou jako rybí ostny, a toho zvláštního druhu, jemuž se říká *ovčácký*, z nejrozumnějších to psů, ale také z nejmelancholických, a šel sehnat kozy, rozběhlé po dvoře.

Johanna, příliš hrdá, by připojila slovo k těm, jež pronesla již, přešla a pustila se k Pastvině s Trnitými Kručinkami, méně znepokojena opovězením boje od pastýře než zaražena jeho posledními slovy. Co vlastně myslel těmi nešporami, o nichž povídal, že si je zapamatuje? Jak by souvisel náboženský obřad s pastuchy, kteří snad nebývají ani pokřtěni, s potulnými těmi pohany, jichž neviděli nikdy v kostelích a jež nejednou přistihli,

jak pasou své ovce na posvátné trávě hřbitovní, na velké pohoršení lidí zbožných? Tyto nešpory byly již znamenány pro ni zvláštním vyrušením; viděním onoho neznámého kněze, které vznítilo v jejím srdci pocity tak málo domácí v její pokojné a silné povaze! Slovo pastevcovy, v souhlasu se setkáním s tím mučencem Modrých, jak ji vypravovala Nonona, těch Modrých, s nimiž by se byl býval bil Lupus de Feuardent, kdyby byl žil za válek Západních, toto slovo, přicházejíc po dojmu, jakého se ji dostalo za nešpor, jen jej zdvojnásobilo a utkvělo v ní jako kvas. Tak čímsi slabým bývá někdy tajemství organisace lidské hlavy, že nejnepatrnější okolnost o ni zavadí, nějaký vztah, nějaká náhoda napřed ji rozruší a posléze ji ujařmí a zotročí úplně. Johanna došla do Hrádku všechna zadumána, nemohouc si zabrániti, by nesdružovala ve svých vniterných pocitech myšlenky na chmurného kněze a hrozby pastevcovy.

Ale její běžná zaměstnání a její příčinnivost zase ji přivedly k sobě, jak se říká, a byly ji spasným vyražením. Svlekla modrý kožíšek a zula dřeváky s černými trčkami, a jala se šukat po domě s čelem tak jasným, jako by nic zvláštního nebylo ji přeběhlo po duchu.

Dala své navyklé rozkazy k večeri lidem, mluvila k nim ke všem, jak měla v obyčeji, a určila každému jeho díl práce na den zítřejší. Čeleda nádenníci, lidé na Hrádku, bývali četní a zasedávali ze široka stůl v kuchyni hospodáře Tomáše Hardoueye. Zatím co Johanna dohlížela na všechny věci oním okem bdělým, které jest vlastností domácího kralování jako každého kralování, slyšela, že se bavili kolem stolu knězem v černé kapuci, který v procesi všechny farníky blanchelandské skoro postrašil. Byla to událost dne.

— Neznám jeho křesťanského jména, povídal nejstarší pacholek, krasořečník s nakadeřenými vlasy, který pojídal náramnou pohankovou placku, pomazanou husím sádlem, ale Bůh mne ztrestej, ukřivdilo-li se mu, když mu přezděli abbé *srozlřískanou hubou*.

— Viděl jsem už hezkých pár střelných ran za svůj život, promluvil zase mlátec, který sloužil pod generálem Pichegruem, ale nemohu uvěřiti, že by tohle byly právě známky ran z pušek, vystřelených lidmi. Má-li ďábel na ně továrnu v arsenále svého pekla, jistě znamenají takto ty, které zasáhnou a které nepoloží

navždy na trávnou podušku. Ostatně má více tvář vojáka než kněze, ta kapuce! Viděl jsem ho v sobotu ke čtvrté hodině odpolední, jak cválal úvozem, který jest pod Chesnaie-Centsous, v cestě zatracené, kde se převrhl nejeden vůz v zimě; seděl na hřebečku, který jako by měl oheň pod břichem. U cepu ďáblová! Na mou duši! v celé armádě hollandské v době, kdy já v ní byl, nebylo ani tucet dragounských rytmistů tak čerchmantsky se sedlem srostlých jako on. — Tohle souhlasilo přesně s tím, co pravila Nonona Cocouanova Johanně o příchodu cizího kněze k p. faráři blanchelandskému. Ale kromě této podrobnosti čeled Hradecká věděla mnohem méně než Nonona o tomto knězi, jehož neočekávaná přítomnost a velkolepá šerednost pohnuly přece tímto obyvatelstvem, tak málo zevnějším, zaměstnaným prací a ziskem, věrným duchu svých otců, jehož staročasným válečným pokřikem bylo *kořistění!* a proto těžko vznětlivým, které nemá jako obyvatelstvo jihu vrozené sklonnosti k dramatickému vzrušení.

Nuže, řekli jsme, že toho večera Johanna nemohla se odloučiti od myšlení na osudnou bytost, již byla viděla v onom kněžském oděvu, tak málo ji slušícím. Zapuzovala ji jako věšteckou posedlost, a vše kolem ní vrhalo ji zpět k ní. Naskytují se někdy v životě tato proplétání okolností, jež jako by opravňovaly věřití v osud! Když čeládka vyšla nebo si lehla po večěři, Johanna-Magdalena poručila večěři svému manželu a sobě.

Obyčejně hospodář Tomáš Hardouey, když nebyl na trzích v sousedních okresech, nevracel se na Hrádek až k sedmé hodině, by večerel se svou ženou nebo s některým přítelem do třetice, některým dvořákem z okolí, pozvaným na večerní besedu. Dům na Hrádku, v němž bydleli, bylo staré sídlo poněkud zvetšelé na křídlech, oddělené ode dvorce, postavené v jakémsi druhém dvoře, a ačkoliv toto obydlí bylo rozděleno na mnoho příbytků, ač tam byla jídelna a *společenský salon*, v němž Johanna spořádala s bolestnou pýchou celé nábytkové bohatství, zděděné po otci, totiž několik starých rodinných podobizen Feuardentův, přece ona a její muž jídali za zvláštním stolem v kuchyni, nemyslice, že by to zlehčovalo jejich důstojnosti pánův a zadávalo jejich moci a vážnosti, když zůstanou na očích svým lidem.

To až teď v době přítomné, v níž moc domácí byla snížena jako všechny ostatní moci, myslí se, že vybavením se ze života

obecného zachrání se úcta, které již není. Netřeba se mýlit: když se varujeme s tolikerou péčí obcování se svými poddanými, neuchovááme si leda svůj jemnocit, a kdo řekne jemnocit, říká vždy poněkud choulostivost a tím jaksi slabost. Zajisté, kdyby mravy byly silny jako bývaly, člověk by nevěřil, že osamocněním od svých služebníků zjedná si více úcty nebo bázně. Úcta jest mnohem více osobní než se myslí. Jsme všichni více nebo méně vojáky nebo vůdci v životě; nuže! viděli jsme kdy, že by vojáci v poli byli méně poddáni svým vůdcům, protože žijí s nimi důvěrněji? Johanna Hardoueyová a její muž zachovávali tedy starodávny feudální obyčej a žili mezi svou čeládkou, obyčej, kterého se dnes ještě dbá (dbá-li se ho vůbec kde) jen u některých rolníků, představujících staré mravy kraje. Johanna Magdalena Feuarentová, vychovaná na venkově, dcera Luisiny se sekerou, nehověla žádné falešné hrdosti nebo nízké nechuti, jimiž se vyznačují ženy z měst. Zatím co stará Gottona strojila večeri, Johanna sama prostírala. Rozvínovala právě krásný vyšívaný ubrousek, oslňující bělostí, který páchl materiďdouškou, na níž se vypraný sušil, když hospodář Hardouey vstoupil a za ním farář blanchelandský, jehož prý potkal dole na cestě, která vedla na Hrádek.

—Johanno, pravil, hle pan farář, jehož jsem potkal na projíždce po nešporách a jehož jsem pohnul, když jest tak ta boží neděle, byl šel s námi povečeřet.

Johanna přijala faráře, jak mívala ve zvyku. Vidívala ho často a často mu dávala peníze nebo obili pro chudé z farnosti; neboť, jsouc nábožna vychováním a královská srdcem, Johanna byla almužnice, jak říkali žebráci z okolí, kteří smekali čepice ze šedé vlny, když o ní hovořili.

Tato štedrost, která se dala někdy bez vědomí hospodářova, byla důvodem, proč farář chodil častěji na Hrádek. Nevábil ho tam hospodář, který skupoval statky církevní a jehož pověst byla právě proto daleko ne dobrá.

Čas, jenž hází na každou věc zrnko za zrnkem neohmatatelný prach, jenž by bez historie posléze přikryl události nejvyšší, čas již nasypal svého nivelačního písku na mnohé věci doby tak málo vzdálené, a nemáme již správného pojmu o citech tehdejších. Skupovače statků se lidé skoro hrozili, jako se hrozí svatokrádce, a jen nesmrtelný rozum státníkův dobře dnes chápe, co bylo veli-

kého a posvátného v mínění, jež zbabělým a ztraceným duchům nynějšího pokolení se jeví přemrštěným. Když se vycházelo z oněch občanských válek, farář blanchelandský potřeboval připomenouti si své poslání pokoje a milosrdenství, by nepohlížel na Tomáše Hardoueye jako na nepřítele. Také jen dbaje Johanny, přijímal zdvořilosti a pozornosti bohatého statkáře, svého farníka. Tento zase je činil poněkud z povolnosti k své ženě, a také z toho ducha neohrabané okázalosti a hlučivého pohostinství, vlastních všem šplhavcům. A farář měl v sobě vše, proč duchové bez náboženství, obmezení a smyslní jako byl Hardouey a jak jich tolik vzešlo z lůna osmnáctého století, odpouštějí rádi kněžím, že jsou kněžími. Kněz Caillemer byl, jak se říká, muž pevný, veselý, boubelatý duchem i bříškem, jenž má víru i mravy, přes svou lásku ke skleničce mestu, čišce kávy a náprstku likérku, tři úskalička, okterá, běda! ztroskotala časem mužná přísnost kněze, zrozeného v chudobě, jehož mládí nepoznalo prvních radostí života. Abbé Caillemer připojoval ke všem těmto všedním vlastnostem to, že neměl nikterak ve své zevnější bytosti toho rázu kněžské důstojnosti, jehož nízká třída duchů nemůže strpěti, protože jim ukládá úctu.

- Když jsem potkal pana faráře, pravil dvořák usazuje se za stůl, jiskřící cínovým nádobím, a obraceje se těmito slovy na ženu, nebyl sám. Měl s sebou spolubratra. A kdybyto nebyl spolubratr a kdybych se nebál, že se zachovám neuctivě k panu faráři, řekl bych, že měl spíše tvář nějakého ďábla než kněze. Pozval jsem ho také na naši večeři, ačkoliv na mou věru, Johanko, jistě by vám, jakkoliv smělé, naháněl strachu.

Johanna se usmála, ale růžičky na tvářích jen jí planuly.

- Víím, pravila, viděla jsem ho na nešporách a na požehnání.

- Jest to abbé de la Croix-Jugan, milá paní, vece farář, uvažuje si ubrousek pod bradu, aby si nepotřísnil při jídle své krásné nedělní sutany, a neprávem považujete za hrdost, již jsem vám to řekl, pane Hardoueyi, zamitnutí, když nechtěl s námi dnes večeřeti, neboť víím z jistého pramene, že jest pozván již před osmi dny k paní hraběnce na Montsurvent.

- Hm! děl Hardouey tónem nedůvěřivým a nevěřícím, nepovídejte, že tenhle není hrd, pane faráři. Nejsem z hnízda vybraný od včerejšího rána, a poznávám ještě lidi po tváři... Ale Bože rozbože! kde si uhnal ty strašné rány, které mu zoraly obličej jako lemeš radlice převrací pole.

- Ah! svatá matko Boží! vece farář, který polykal *ore profundo* širokou lžící kapustové polévky, jest to dosti tragický příběh.

A jsa povídavý, pustil se do historie o abbéovi de la Croix-Juganovi.

- Jest, vypravoval svým hostitelům, čtvrtým synem markýze de la Croix-Jugana, s Toustainy, Hautemery a Hautevilly nejstarším jménem kotentinským. Dle obyčeje šlechty francouzské prvorozený de la Croix-Jugan nastoupil v značné statky svého otce, a později se s emigranty vystěhoval. Mladší, vstoupiv do domu králova, byl na počátku revoluce důstojníkem tělesné stráže a byl 10. srpna zabit, háje dveří Marie-Antoinetty. Třetí, jemuž do kolébky vložili stuhu řádu Maltézského, odešel v patnácti letech a připojil se k svému strýci komthurovi a začal, čemu se říkalo, karavany. Na konec poslední ze všech, ten, o němž byla řeč, povinen jsa býti knězem, by byl poslušen zákona šlechtických rodin té doby, a určen státi se, ač mlád ještě, biskupem coutanceským neb opatem blanchelandským, nebyl ještě než prostým mnichem, když revoluce vyšlehla.

- A dobré opatství, blanchelandské! pravil hospodář Har-douey, které šlo k duhu opatovi! Byl to požehnaný dům pro ty, kdož v něm přebývali. Nesmáli se tam jen skrze zuby jako svatý Medard, a nezpívali tam jen chorových církevních zpěvů jako ve vašem kostele, pane faráři. Čas jim tam běžel radostně v době, kdy Talaru vedl diecesi jako ožrala vede svou kobyly, a u všech všudy! není to lež, pane faráři, neboť já viděl toho biskupa staré vlády a všechny mnichy opatství!...

- Ale, ale, strýčku Tomáši, pravil farář, přerušuje přátelsky málo uctivé vzpomínky svého farníka. Nechci věděti, co tvrdíte, že jste viděl, a ostatně, jste trošinku zlý jazyk, a snad zlé oko i špatná paměť nad to. Víím, že bylo mnoho zlořádů a mnoho hříchů i v Církvi, a že náš pán de Talaru, který býval důstojníkem jízdy, nezapomněl dosti ducha svého prvního stavu. Ale každému hříchu milosrdenství, tím spíše, poněvadž zemřel jako světec v smutném vystěhovalství. Bůh mu dal milost, že odpykal svou smrtí pohoršení, jež způsobil za svého života.

- Neříkám, že ne... ale konec konců... stačí to, řekl Har-douey, který popatřiv na Johannu, uviděl, jak oko jí nabíhá

chmurnější modři. Vždy bude pravda, že si ten váš abbé de la Croix-Jugan nepoznamenal tak obličej zpívaje matutinum nebo nešpory!

—Tomu rád věřím! odpověděl farář, seprav skroušeně ruce na svůj čestný límec. Ah! mili přátelé, jak jsme křehcí tvorové! hovořil dále s nařikavou jímavostí, jak mívával ve zvyku při kázání; však také ta revoluce, dcera Satanova, převrátila všechny hlavy, a dlužno na ni svrhnouti mnoho provin. Byl by kdy abbé de la Croix-Jugan, který slul v Blanchelandě bratr Ranulf, byl by odešel ze svého kláštera, kdyby nebylo pronásledování Církve? Místo aby se vystěhoval jako my, kteří jsme sloužili mši na Jerseyi nebo Guerneseyi, zapomněl, že Církev hrozí se krve, a pustil se za jedno s pány a šlechtici ve Vendée a v Maine v boje, a později i na této dolní straně.

—Oh! oh! snad tedy šuanil, ten pan abbé? pravil hospodář Tomáš Hardouey se vznícenou ironií, která dávala na jevo, do jaké míry byl ovládan vášněmi doby, zpola uhašenými, ale vždy palčivými, neboť byl to společník dosti prohnáný, by se nevydával v nebezpečí neopatrného prořeknutí, a jenž otočil sedmkrát jazykem v ústech, dříve než propustil nejmenší slovo zlostouzející.

—Ano, šuanil, odpověděl vážně farář Caillemer, což neslušelo muži jeho stavu, knězi. Toť pravda. Ale, svatá Panno! i to jest pravda, že dobrý Pán Bůh ho tuze potrestal a napsal mu písmeny dosti hlubokými strašlivý trest na obličej.

Ostatně, okolnosti tolik předběhly meze lidské opatrnosti, a věc, pro niž abbé de la Croix-Jugan se bil, byla tak posvátna, protože to byla věc našeho svatého náboženství, že by nebylo co na to říci, kdyby jen byl šuanil, ale...

—Nuže! ale?... pravil Hardouey, s okem jiskřícím se nenávistnou zvědavostí, drže svou sklenici ve výši svých úst, ale nepije.

—Ale... ujal se zase slova farář sníživ hlas, jako by měl učiniti bolestně přiznání.

Johannu jaksi zamrazilo v koříncích vlasů, načesaných pod krajky čepce, jenž odhaloval úzký proužek velitelského čela.

—Jest něco horšího, vypravoval dále farář, než prolévatí krev nepřátel Pána a jeho Církve, ač se nesluší knězi, by tak činil, a svaté kanony to zapovídají. A říkám-li to, moji drazí

farníci, není to proto, že zapomínám přikázání lásky, ale že bývá na poučenou hlásati pravdu. Ostatně, byl-li abbé de la Croix-Jugan veliký vinník, jest nyní veliký kajícník. Stržen nejspíše vášněmi vojenského života, jemuž se oddal, ztratil se v cestách světských. Po boji u la Fosse domníval se, že věc jeho strany jest beznadějna, a zapomínaje nadobro, že jest křesťan a kněz, opovážil se vlastníma posvěcenýma rukama na své osobě ohavného zločinu sebevraždy, kterou skončil život mrzký Jidáš.

— Jakže! to že on sám si tak zoral tvář? ... pravil Hardouey.

— Ano, on, odpověděl farář, ale ne zcela sám.

A vypravoval, co se událo u Marie Hecquetové, kterak tato statečná žena zachránila sebevraha a vyrvala ho smrti. Johanna poslouchala tento příběh s vášnivou hrůzou, patrnou pouze na pootevřených jejích krásných ústech a sťažených brvách. Nevskakovala do řeči oněmi výlevy a zvoláními, jimiž duše slabé si ulevují. Zůstala mlčenliva, a snění, které se ji zmocnilo při nešporách, znovu ji zachvátilo.

Večeře byla dlouhá jako každá normandská večeře. Farář Caillemer mluvil ještě nějakou dobu o abbéovi de la Croix-Juganovi. Přišel, pravil, a bude bydlet v Blanchelandě, u trosek svého opatsví, a vykupovati vzorným životem zločin své sebevraždy a svého partizánského života. Vyvolil Blanchelandu z toho důvodu, že dlužno odpykávati zlo tam, kde natropilo největšího pohoršení. K těmto důvodům křesťanským pojal se snad jiný méně vznešený, jehož dobrý farář neznal. Abbé, stranník veliké důležitosti, vůdce Šuanů, jistě v oné době, kdy válka právě se končila, ale kdy uklidnění domácích svárů neprošlo ještě zkouškou první naděje, která se mohla znovu zroditi, cítil na sobě bdějící oko znepokojené státní správy. V Blanchelandě, v Lessay, kraji zastrčeném, byl méně vystaven té bdělosti, nezbytně trýznivé, k níž se utíkají všechny vlády ohrožené, aniž jim to možno právem vyčítati. Brzy nechali bývalého mnicha, jehož jménem a dobrodružstvím najednou rozhovor tak zvažněl. Farář a hospodář Hardouey přešli k rozprávce o jiných věcech a na konec večeře se rozjařili. Ohromné poleno hořelo v prostranném krbu, pod jehož pokrovem stůl byl postaven, a toto poleno, jež se pone náhlu drobilo a rozsypávalo v planoucí uhlí, oblévalo naše tři besedníky teplým ovzduším a rozechřívalo je k onomu roznění, jež se dostavuje při každé společné hostině, zvláště když jest zalévána městem v ambrované sklenici, perlicím se a pěnivým, jež farář nazýval směje se „rozmilým mlatem lomihlavem dobrého Boha“.

— Pravda, pane faráři, není špatný? pravil hospodář Tomáš s dvojím pocitem člověka, který má, a člověka, který vyrobil; jest to karamel barvou i chutí. Já sám ochutnal každého jablka, z nichž byl natlačen.

— Svatá Panno odpovídal farář, s rukama sepjatýma na svém límci, jak mívá v oblíbě, a s vlhkým veselím na rtech a v pohledu, věru, měl podobný tomu, který pil pověstný převor Regneville s p. de Mafignonem, když hrom jím udeřil do převůry a rozevřel jím nebe nad hlavami, jako baldachýn, jehož byli holemi, aniž pocítili co nejmenšího a jen si postěžovali na jakési vyrušení.

Taková anekdota kolovala krajem. Převor Regneville byl jedním z těch kněží velikých světáků, jednou z těch stodol desátkových, jak říkají ještě v Normandii, jehož obrovský zevnějšek ospravedlňoval velmi podobné jméno.

Byl velmi slavný v Kotantinu, v kraji velikých jedlíků a chrabrých pijanů, a na konec svého života ztuchl tak, že byl nucen vyříznouti kruhovitě svůj stůl, by tam ulebedil koulovitou prostornost svého břicha. Farář blanchelandský ho poznal ve vystěhovalectví v Jersey, kde vzbuzoval úžas a podiv Angličanů zázračnými rozměry svého žaludku, div nepraskl, a dobráku abbéovi Caillemerovi utkvělo to tak v paměti, že nekončil nikdy žádné hojné a veselé hostiny, aby nepromluvil o převoru Regnevillovi. Ba bylo možno oceniti stupeň mozkového vzrušení farářova počtem anekdot, jež vyprávěl o převorovi.

Ale veselost obou hodovníků nestrhovala s sebou Johanny. Mysl její toulala se daleko od toho, co mluvili. Utkvívala na abbéovi de la Croix-Juganovi. Ten kněz-vojín, ten vůdce Šuanů, ten sebevrah, uniklý dobrovolné smrti a zběsilosti Modrých, dotíral teď na ni s mravní stránky fysiognomie, jako v kostele upoutával ji svou zevnější stránkou. Byl to pocit podobný jejímu prvnímu dojmu. Děs byl v tom stále, ale u této ženy činu a ženy urozené, která se nikdy neutěšila, že snížila svůj rod nerovným sňatkem, obdiv k tomuto mnichu, vybavenému z kláštera občanskou válkou, který nepamatoval než jedné věci, za cenu spásy své duše, totiž toho, že jest šlechticem, ano, obdiv ji unášel tehdy nad děs a měnil jej v nadšenou a ušlechtilou soustrast. Zatím co její manžel a farář pili, seděla vážná a nepijíc, opírajíc pravý loket o levou dlaň a pohrávajíc si zadumaně svou *johaničkou*, křížkem to, k němuž přivěšeno bylo veliké zlaté srdíčko, jež nosila na krku na stužce z černého sametu. Sedíc naproti hárajícímu krbu, mezi oběma večerilkou, cítila, jak oheň z topeniště zažihá její tvář, obyčejně bledou, a také oheň jejího myšlení! Její roztržité oko nepouštělo ústí honební pušky, která se třpytila něžně nad kamnovým pláštěm, tam, kam obyčejně venkované zavěšují své zbraně.

V pozitírku této večere, která se protáhla poněkud do noci, Johanna Hardoueyová časně vstala a pustila se do práce, obstarávajíc dům s činností rušnější než obyčejně. Její přízvuk při rozkazování byl kratší, skoro tvrdý, a její pohyby čilejší.

U bytosti velmi činných horečnatost jistých myšlenek se projevuje intenzitou života zvyklého, jakýmsi němým zanícením hlasu, pohledu a posuňků, jež zítra bude zjevným třetěním. Noc, plížíc se po tváři Johanině, nikterak nezhasila plamene, jež vzruchy její duše zapálily skoro pod samýma očima. Ba bylo možno pozorovati, že čím více den postupoval, tím více se vžehovala tato planoucí stopa. Po obědě a když Tomáš Hardouey byl v polích, Johanna přehodila si na plece svůj modrý kožíšek a opustila Hrádek. Ne že by se byla skrývala před svým manželem. Netěžila jako tolik žen z chvilky, kdy za jeho zády by mohla odskočiti na besedu, by pak na ni dotíral s otázkami. Hospodář Hardouey měl velikou úctu k své ženě. Nikdy po ní nežádal účtů z jejích činů. Deset let rozumného hospodaření posvěcovalo Johanně nezávislost, které ženy neznají do té míry v městech, kde každý krok, který činí, bývá nebezpečím a často zpronevěrou.

Šla navštívit jednu ze svých starých známostí, Klotu, jak se říkalo v okolí. Jest to národní zkrácenina jména Klotilda. Známá jsouc zvláště pod tímto pojmenováním v Blanchelandě, Klotilda Mauduitová (Prokletá) byla starou paralytickou pannou, která nevycházela již ze svého domu po mnoho let, a jejíž mládí jako mládí mnohých jejích vrstevnic, krásných a vášnivých, působilo pohoršlivý hluk. Hrdá na svou krásu, byla pannou moudrou až do dvaceti sedmi let. Její přirozená chladnost ji uchovala. Ale o dvaceti sedmi letech tato hrdost bláhová, rozhněvaná čekáním, zběsilost zvědavosti, která zavedla Evu, lítost, hroznější než výčitky svědomí, které se v ní probouzely, že ztratila svou mladost, zavínily její poklesnutí. Její vášně prudké, ale všechny z hlavy, nesestoupily nikdy níže než její oči. Celý kraj se jí dvořil bez úspěchu, když padla dobrovolně na poslední polichocení spousty chval a nabídek, hromaděných marně k jejím pyšným nohám po deset let. Bylo to tehdy, když Sang-d'Aiglon de Haut-Mesnil měnil svůj zámek v peleš šlechty, která se porušovala v krvi žen, když se netříbila v krvi nepřátel. Klotilda Mauduitová po svém pádu byla jednou z venkovských královen zločinných radovánek, jež tam slavily. Jenže tato bakchantka nenosila své tygří kůže na bedrách, ale kolem srdce. Příroda vrhla tuto dívku z lidu do prostorného a ledového kadlubu velikých koket, nikoliv těch, které lapají pitomé obraznosti opičími pitvornostmi lásky, ale z těch, které mají vraždivý klid sfing a které rozněcují hříšné vášně,

zplozující je ukrutenstvím chladnokrevnosti. Na zámku Haut-Mesnilském hýřilové, kteří ji tam přivábili s tolika jinými krásnými dívkami z okolí, nazývali ji Herodiadou. Právě tam poznala Luisinu-se-sekerou, velmi odlišnou od sebe a ode všech ostatních žen, které se pohroužily pod klenby toho šíravého zámku, pod řeřavé oblouky té šíravé pece rozkošnictví, z níž krása, stydlivost, ctnost, mládež nevycházely nikdy leda v popelu.

Luisina, která žila cudně tam, kde jiné se hubily, nezůstala tam dlouho po svém sňatku s Lupem de Feuarentem. Tato známost s její matkou, toto přátelství mládí hlavně přitáhly Klotildě přízeň Johaninu. Vše, co ji mluvilo o její matce, bylo jí posvátno ! Byl ještě jiný důvod té přízně, již dávala hrdinně na jevo Mauduitové, neboť v mínění kraje Klotilda byla v hanbě, a tíha té hanby bez úlevy na ní zůstávala ; to, že hrda jsouc na své vzpomínky jako bývala hrda na svou krásu, Klotilda, jak ji tehdy nazývali, ráda vzdorovala obecnému opovržení, připomínajíc směle, do jaké společnosti kdysi chodila. Nadšenou úctou lnula k starým vyhaslým rodům, jako byl rod Feuarentů. Jsouc hrdou vasalkou těch, kteří ji strhli s sebou, zachovávala jakousi feudální hrdost i své hanby. Ač stará, chudá, stížená ochrnutím od pásu až k nohám, dávala vždy na jevo každému v tomto kraji mlčenlivou povýšenost, které její hanba nemohla ohnouti. Družky jejich rozpustilosti pomřely kolem ní ; zámek Haut-Mesnilský se sřítíl, revoluce rozmetala jeho trosky ; neduhy se dostavily ; shledala se osamocena prostřed pokolení, které vyrostlo a kterému od dětství ukazovali na ni prstem jako na cosi zavrženého. Nuže, přes to vše Klotilda Mauduitova nebo spíše Klotilda zůstala takovou, jak ji poznali v jejím hřišném blahobytu. Bydlela v chudé chatě několik kroků od osady blanchelandské ; byla to jediná věc, kterou měla na světě s huménkem, z něhož prodávala zeleninu a ovoce, a žila tam v pohrdavé a pyšné samotě. Jistá sousedka, která spoléhala, že za její péči Klotilda umírající odkáže ji domek nebo humno, posílala ji denně své čtrnáctileté děvče, by ji posloužilo. Nenavštěvovala nikoho, a nikdo ji nenavštěvoval ... vyjma Johannu, již ukazovala tvář vždy dobrou pro jméno Feuarentů, které jí připomínalo její mládí. Johanna, tato dcera nerovného sňatku, v jejíž duši tkvěla nesmrtelná zranění hrdosti, nalézala mstivou rozkoš v náhradě za vše, čím ji trýznilo její manželství, ve svém obcování s Klotou, která pro-

klinala právě tak jako ona neúprosnou nezbytnost tohoto manželství a v jejíchž očích nebyla nikdy než dcerou Lupa de Feuardenta. Po tom, kdo by nechápal síly svazku, který byl mezi oběma ženami? . . . Johanna Magdalena, povinná žít s lidmi úrovně svého manžela, připoutaná k domácnosti polního hospodáře, nepoznavši nikdy mravů společnosti vyšší, která, nebýti toho, co ji potkalo, byla by bývala její společností; nevědomá, ale instinktivní, necítila živě, nežila v skutku než s Klotou. Její patricijská duše, stlačená, rozpínala se s touto stařenou, která ji mluvila bez ustání o pánech, jež znala, a jejíž jazyk, rozohněný samotou, pýchou, povahou, mívál často neobyčejnou výmluvnost. Johanně, která neznala leč svůj missál, Klota a její vypravování byly poesii. Tato panna ztracená, která se nekála, tato stařena, zatvrzelá ve svém hříchu, které nikdo nepodal ruky, hovořila stejně k obraznosti hospodyně Hardoueyové, jako utěšovala její hrdost. Kterak by ji často nebyla navštěvovala? . . . Lidé z městečka se tomu divili: „Kýho řasa, říkali, udělala ta čarodějnice urozená paní Klota paní Hardoueyové, že chodí tak často na návštěvu do jejího hnízda, a proč se nehádá s ďáblem na svém bídném lůžku tento zbytek necudy, který dělá hanbu celé Blanchelandě již deset let?“

Onoho dne Johanna šla ke Klotě, puzeu jsouc shlukem okolnosti, které od nešpor včerejších obkličovaly takřka její duši a strhovaly ji, aniž mohla tomu všemu rozuměti, v nejzvláštnější zmitání. Byly tři hodiny odpoledne, když přišla ke Klotě. Dvěře chatrče byly dokořán, jak bývají na venkově normanském, když počasí jest příjemné. Dle svého věčného zvyku Klota seděla v jakési hrubé lenošce proti jedinému oknu, které osvětlovalo od záhumenní hnědý a začazený vnitřek jejího bídného příbytku. Tabulky toho okna ve tvaru kosočtverce byly olemovány proužky olova a tolik sežloutly kouřem, že nejmocnější slunce krásných dní v roku, které zapadávalo jim právě do tváře, — neboť chata Klotina byla obrácena na západ, — nemohlo by jimi proniknouti.

Nuže, poněvadž onoho dne, jenž byl dnem zimním, nebylo slunce, sotvaže několik krupějí světla prosáklo tím zažloutlým sklem, které jako by mělo neprůsvitnost rohu, by padlo na starostlivé čelo Klotildy Mauduitové. Byla sama jako skoro vždy, když děvče matky Ingouové bylo ve škole nebo pro něco v Blanchelandě. Její přeslice, vydávající obyčejně onen jednotvárný a

jasně snivý vrkot, který přes práh line se do mlčenlivé krajiny a dává vědomost pocestnému na okraji cesty, že práce a přičinění přebývají v těchto chatrčích, o nichž by se řeklo, že jsou opuštěny, její přeslice stála něma a bez pohybu před ní. Postrčila ji do výklenku okenního a pletla punčochy z vlny modré, modře tmavé, skoro černé, jaké jsem vidával u všech venkovanek ve svém mládí. Ač věk a vášně roztáhly nad ní své pustošivé ruce, bylo jasné vidno, že byla ženou, „jejíž krása, jak mi povídal Tainnebouy, když mi o ní vyprávěl, zářila jako radostný oheň v kraji.“ Byla veliká a zpřímá rostlá, mocného poprsí jako celá její postava, jejíž široké linie ještě se jevily, ale jejíž tvary zmizely. Z jejího plochého čepce s varhánkovými motýly, které jí padaly skoro na ramena, unikaly kolem jejích spánků dvě silné čupřiny šedivých vlasů, jež jako by byly železnou korunou jejího hrdého a chmurného stáří. Její obličej, brázděný vráskami, hloubený jako florentinský bronz, který by byl tepal Michel Angelo, měl onen výraz, jež duše silně vlévají v své tváře, když vzdorují po léta opovržení. Bez řeči krajiny nikdy by se nebyla poznala pod tímto obličejem antické medaile s očima sivozelenýma skvělá milenka Remyho de Sang-d'Aiglona, bytost vtesaná do purpurinového těla normandských dívek. Byly rty této ženy vyssáty upíry zámku Haut-Mesnilského? Nebylo jich již viděti. Ústa nebyla než obloukovitou pyšnou linií. Klota nosila šněrovačku z rezavého drogetu, zástěrku nabíranou v řasy širokými černými stuhami na šedém pozadí, a modrý šorec posetý pestrými květy. U její lenošky stála hůl trnovka, v peci ztvrdlá, o níž se opírala oběma rukama, když s pohyby hada v půli přeraženého, který táhne svůj pahýl krvácející, dovlékala se až k rašelinnému ohni svého krbu, buď aby tam dohlédla na hrnec, který se hřál v peci, buď na několik jablek renetek, nebo na několik kaštanů, jež se pekly pro malou Ingouovu.

—Poznala jsem vás po kroku, *slečno Feuardentova*, pravila, když Johanna zjevila se na prahu jejího příbytku, obloženém slamou, poznala jsem hluk vašich dřeváků.

Nikdy od svého sňatku Klota nepojmenovala Johanny Hardeyové jménem jejího manžela. Pro ni Johana Magdalena byla stále slečnou Feuardentovou, přes zákon, a jak říkával tento silný duch venkovský, přes přetvářky lidí. Když právě toho sňatku neproklínala, zapomínala ho.

Johanna přála dobrého večera Klotě a usedla si na stoličku po bok ochrnulé.

— Ah, pravila, jsem unavena; a pohnula rameny, jako by její kožíšek byl z olova. Běžela jsem čerstvo, dodala, by odpověděla na pohled Klotin, která upustila své pletení na kolena a zatkla jeden z drátů do vlasů na svých spáncích, paříc na ni.

— Věru! děla Klotě, šla jste příliš rychle. Dřeváky na smrt váží blatem, jež se na ně lepí, a cesta jistě jest velmi špatná na křižovatce u Žlabů. Vy, která nebýváte červená, máte tváře jako v ohni.

— Skoro jsem běžela, odvětila Johanna. Jde se tak čerstvo, když nás honí hoře! Jsou dni, moje chuděrko Klotě, kdy práce, trhy, dům, celý tento život, plný starostí, jež jsem si nastrojila, nezabrání, aby srdce, nevíme ani proč, nebylo mezi dvěma žerňovými, a víte dobře, že právě v těchto chvílích přicházívám se na vás podívat.

— Vim to, pravila vážně Klotě, a viděla jsem dobře, že není jen únava chůzí v plápolu vašich barev, moje děvuško. Jest to tedy dnes, propověděla po delším mlčení jako žena, která mluví řečí již často mluvenou mezi nimi oběma, jeden z našich špatných dní?

Johanna pokyvla mlčenlivým přiznáním. Svěsila hlavu.

Ah! pravila Klotě již vzrušená, neskončily se ty dni, moje dítě. Jste tak mláda a tak silná! Krev Feuarentů, která vás páli v tvářích, bude se ještě dlouho bouřit, než se dokonale utiší.

— Snad by, dodala stahujíc vrásky svého čela, snad by dítka, kdybyste měla, více by vám prospěly, než vše ostatní; ale děti, které by nebyly z Feuarentů! . . .

A zastavila se, jako by byla litovala, že příliš o tom řekla.

— Hle, Klotě, pravila Johanna Magdalena kladouc svou ruku na vyschlou jednu ruku stařeninu, myslím, že mám horečku od věčejšího večera.

A tu vypravovala o svém setkání s pastevcem pod vjezdem staré fary a o jeho hrozbě, již nemohla zapomenouti.

Klotě ji poslouchala, upírajíc na ni hluboký pohled.

— Jsou jiní úhoři pod skalou, pravila, vrtíc hlavou. Dcera Luisiny-se-sekerou nemá strachu z pošelilosti, jež vykládají pastevci, by postrašili přadleny. Neříkám, že nemají zlých tajností, jimiž hubí zvířata, a mstí se hospodářům, kteří je vyhnali; ale

co by který z těch ubožáků mohl kouti proti slečně Feuardentové? Máte něco jiného než to na duchu, moje dítě...

Ale Johanna Hardoueyová zůstala němá, a Klóta, která jako by hledala myšlenky Johanniny ve své staré hlavě, drchala šedivé vlasy na svém vpadlém spánku, koncem svého pletacího drátu, jako se hledává ztracená věc v popelu vyhaslého ohniště, a badala dále v její tváři svýma hroznýma tmavomodrýma očima.

— Vy, která jste znala tolik z panstva, Klóto, pravila po několika minutách mlčení Johanna Hardoueyová, která podlehla posléze své tajné myšlence, znala jste té doby jakéhosi abbé de la Croix-Jugana?

— Abbé de la Croix-Jugan! Jehoel de la Croix-Jugan! jehož nazývali bratrem Ranulfem Blanchelandským! zvolala na ráz Klóta, stavši se znovu Klotildou Mauduitovou v záchvěvech vzpomínky, která galvanisovala její starobu, zda jsem ho znala! Ano, milé děvče, ale proč se mne na to ptáš? Kdo vám co povídal o abbéovi de la Croix-Juganovi? Až příliš dobře jsem ho znala, toho Jehoela. Bylo to před revolucí. Byl mnichem v opatství. Jeho rodina ho tam dala, jak odrůstal z dětských let, a moje mladost, když jsem ho poznala, právě odkvétala. Povíдалo se, že jako tolik jiných kněží z vysokých rodů neměl povolání, ale že vždy u la Croix Juganů poslední z dětí od věků bývalo mnichem. Zda jsem ho znala! oh! milé děvče, jako znám vás. Vycházel velmi často ze svého kláštera a ubírával se k pánu Haut-Mesnilskému ve dnech, jimž říkali „naše sabaty“, a vidával tam děsná divadla pro muže, který měl jednoho dne nositi mitru a kříž opatský. Jehoel de la Croix-Jugan! jak ho nazývali Remy de Sang-d'Aiglon de Haut-Mesnil a jeho přátelé, neboť nedávali mu nikdy jeho řádového jména bratra Ranulfa, kdykoliv byl s nimi, ač nosil bílou sutanu a přes ni svůj plášť kanovníka Svatého Norberta, když chodíval do zámku mezi službami božími a matutinem. Slýchala jsem, že chtěli, dávajíce mu jeho jméno šlechtické, vpustiti mu do srdce ještě hlubší nechuf, než měl, k jeho stavu kněžskému, a bez námahy jsem věřila, že to bylo, milé dítě, úmyslem takových zatracenců!

— Jaký byl, když jste ho znala? zeptala se dychtivě Johanna Magdalena.

— Řekla jsem vám, dceruško, byl tehdy velmi mlád, pravila Klóta, ano, mlád věkem, ale kdo ho viděl nebo slyšel, ten by

toho neřekl, neboť byl zachmuřen jako stařec. Nikdy jeho obličej se nevyjasnil. Říkalo se, že nebyl šťasten svým mnišským stavem, ale nebyl to přes své veliké mládí muž, jenž by si byl stýskal a jenž by byl nosil tonsuru, která mu svítila na lebce, méně hrdě než jak by byl nosil ocelovou přilbu. Byl vysoký jako nebe, a myslím, že pýcha byla jeho největším zločinem. Neboť jsem vám již povídala, milé dítě, bývalo nás na zámku Haut-Mesnilském hejno bláznivých a nikdy, jakživa neslyšela jsem, že by abbé de la Croix-Jugan kdy se zapomněl se svým kněžským oděvem s některou z nás.

— Proč tedy, byl-li, čím ho býti pravíte, vskočila jí do řeči Johanna, chodil na zámek Haut-Mesnilský ?

— Proč ? kdož ví proč, dceruško ? pravila Klota, nalézal tam pány jako sám, lidi svého druhu a takových zaměstnání, jež se mu líbila více než služby boží v jeho opatství. Nebyl zrozen pro to, by konal, co konal . . . Honil často, jakkoliv mnich, s pány Haut-Mesnilskými, la Hayeskými a Varanguebeckými, a vždy zabil nejvíce vlků nebo kanců. Kolikrát jsem ho viděla při večerní utínání kančí hlavu a uřezávati zabláčené paznehty hovada zabitého ráno a namáčeti je do kotle s kořalkou, pod nímž už zatápěli a z něhož pak nám matlali po pyskách. Oh ! dceruško, nebudu vám povídati o rouháních a spustlostech, jež bylo při tom slyšeti. „Vid' že !“ říkával mu Richard de Varanguebec, nalévaje mu této kořalky od ohně, oblíbené lahůdky jejich ďábelských hodů, to máš raději než krev Kristovu, pijáku kalicha !“ Ale on píval dále mlčky, zachmuřený jako les Limoreský a chladný jako skála v moři, za všech svévoli a nezvedností, jichž byl svědkem . . . Nikoliv, to nebyl člověk jako ostatní, ten Jehoel de la Croix-Jugan ! Když se přihnala revoluce, byl z prvních, jenž zmizel ze svého kláštera. Vypravuje se, že přešel do Háje a že zabil tolik Modrých jako dříve vlků . . . Ale proč se mi zmiňujete o abbéovi Croix-Juganovi, dceruško ? . . . přerušila se Klota ve svých vzpomínkách, do nichž se vrhla, by se zase vrátila k otázce Johanny Hardoueyové.

— Proto, že se vrátil do Blanchelandy a že včera byl na neshorách, matko Kloto, odvětila Johanna Magdalena.

— On se vrátil ! vykřikla stařena. Víte jistě, že se vrátil, Johanno z Feuardentů ? Ah ! neklamete-li se, dovleku se o své holi až ke kostelu, bych se naň zase jednou podívala. Jest

spjat se špatnou a vinnou mladostí, k níž však vzpomínky stále něco pohání. Někdy myslívám, hovořila dále přimhuřujíc žhavé a ztrnulé zraky, jako by byla patřila sama v sebe, ano, myslívám, že neřesti, v nichž se člověk utápěl, vás očarovávají, sice proč já, která jsem již na pokraji hrobu, přála bych si znovu spatřiti tohoto Jehoele de la Croix-Jugana ?

— Tím více, že byste ho nepoznala, matko Kloto ! pravila Johanna. Až ho uvidíte, možno se vsaditi, že ho nepoznáte. Vypravuje se, že ve chvíli zoufalství, když viděl Šuany ztraceny, vstřelil si plný náboj do obličeje. Bůh nedovolil, by tím zemřel, ale zanechal mu na tváři otisk jeho nedokonaného zločinu, na zastrašenou jiným, a snad proto, aby i sám sobě byl hrůzou. Všichni jsme se včera až třáslí při té podívané v kostele blanchelandeském, když se v něm objevil.

— Jakže ! zvolala Klota s úžasem, Jehoel de la Croix-Jugan nemá již své krásné tváře svatého Michaela, zabíjejícího draka ! Pozbyl jí pod sebevražděným železem jako my, darebnice Haut-Mesnilské, jimž se jevila tak krásna, pozbyly jsme své krásy pod smutky, opuštěností, neštěstími doby, pod stářím ! On jest mlád ještě, ale rána z ručnice a zoufalství učinily nám ho rovným ! Ah ! Jehoeli, Jehoeli ! dodala v onom hlubokém snění starců, z něhož mluví, když bývají sami s neviditelnými přízraky svého mládí, vztáhl jsi tedy ruce na sebe a zničil jsi tu přišernou a zhoubnou krásu, která slibovala, čemu jsi věrně dostal. Co by řekla Dlaida¹ Malgyova, kdyby žila a kdyby tě zase spatřila ? . . .

Kdo to byla Dlaida Malgyova, matko Kloto ? tázala se Johanna Hardoueyová všecka vzrušena a jejíž zájem vzrůstal tou měrou, jak stařena hovořila.

— Byla to jedna z nás a snad nejlepší, odvětila Mauduitova : byla to přítelkyně vaší matky, Johanno z Feuarentů. Ale běda ! Luisina, která byla moudrá, nemohla zachrániti Dlaidy Malgyové svými radami. Ubohé to dítě se spustilo jako všechny ty návštěvnice zámku Haut-Mesnilského, jako Marie Ottova, Julie Traversova, Odeřta Franchommova, a Klotilda Mauduitova s nimi všechny ty pyšné dívky, které raději byly milenkami pánů, než aby se provdaly za sedláky jako jejich matky. Vy nevíte, Johanno Feuarentova, nevíte nikdy, vy, která jste byla nucena vzít si

¹ *Dlaida*, normandská zkrácenina jména *Adelaida*. Pišeme je, jak se vyslovuje v té krajině. *Poznámka autorova*.

vasala svého otce, co to jest láska těchto mužů, kteří kdysi bývali pány ostatních a kteří se chlubívali, že barva krve jejich žil nebyla táž jako barva naší krve. Jařku! bylo nemožno tomu odolati. Dlaida Malgyova zvěděla to z vlastní zkušenosti. Byla nejbáznivější ze všech nás bláznivých, které vydávaly svou ctnost Sang-d' Aiglonovi Haut-Mesnilskému a jeho ohavným společníkům. Ale jak také byla za to potrestána! Ah! všechny jsme byly ztrestány! Ale ona první ucítila ruku Boží, jak se jako oheň nad ni vztáhla. Ke všem těm zvrhlostem, v nichž se utrácela naše mladá léta, milovala Jehoele de la Croix-Jugana, krásného a bělostného mnicha blanchelandského, jak nemilovala nikoho, jak nemyslíla, ona, která byla takový smíšek a tak lehkého srdce, že možno milovati člověka, bytost zhnětenou z hlíny zemské, které jest souzeno zemřít! Nikterak se tím netajila. Krásná, milostná, drzá a nestoudná uvěřila, že jest snadna vzbuditi k sobě lásku... Ale zmýlila se. Za trest dostalo se jí pohrdnutí. Nebyly jsme ve vášních toho Jehoele, měl-li jaké vášně. Roger de la Haye, Richard de Varanguebec, Jakub de Néhou, Lukáš de Lablairie, Vilém de Hautemer tropili si smíchy ze zhrzené lásky Dlaidiny. „Dělej teď krásnou a hrdou, říkali jí. Neuměla jsi ani založiti ohně v chytlavé mnišské sukni. Našla jsi sobě pána, svého pána, který tě nechce.“ Ona, zoufalá a rozjitřená jejich výsměchy, přísahala, že ji bude milovati. Ale tato přísaha byla křivá... Kdož ví, kudy myšlení Jehoelovo se toulalo. Ocel jeho pušky honební byla méně tvrdá než jeho srdce pyšné, a krve zvířat povražděných, již přinášel na svých rukou z hloubi lesů, neotíral si nikdy o naše zástěrky! Nebyly jsme mu ničím! Jednoho večera Dlaida přede všemi námi při jedné takové hostině, které trvávaly celé noci, vyznala mu svou nesmyslnou lásku... Ale místo aby ji poslouchal, sňal se zdi měděnou trubku, a přitisknuv k ní své bledé rty, přehlušil hlas nešťastnice nemilosrdnými zvuky trubky, a dlouho dul do ní jakýsi urážlivý a strašný nápěv, jako by byl jedním z Archandělů, kteří budou jednoho dne troubiti k poslednímu soudu! I kdybych žila sto let, Johanno Magdaleno, nezapomenu toho strašného zvuku a ukrutného činu onoho kněze, a tváře, kterou měl konaje to! A Dlaida se tím do opravdy pomátla. Ubohá ta ztracená hlava uchýlila se k babám kořenářkám, k vaříčkám lektvarů, které jí daly prášků na dobytí si lásky. Vsypala je opatrně po zadu do sklenice mnichovy při večeři: ale prášky selhaly.

Nic nemohlo otrávit duše Jehoelovy. Ochraňoval Bůh svého kněze, jakkoliv nehodného? nebo duch temnot použil pomazání Páně, by lépe opanoval srdce Dlaidino? ... Všem nám zstrašující naučení, z něhož jsme však netěžily! Dlaida Malgyova byla považována brzy za posedlou a hampejzní běhnu v celém kraji. Ženy se křížovaly, když ji potkávaly podél cest, nebo když vysedávala u plotů, skoro blbá, tak její srdce bylo rozdrásáno! Jiní vypravovali, že nebyla vždy tak tichá ... a že v noci viděli ji často, jak se svíjela a válela s křikem po *kočičích hlavách* silnice broqueboeufské, vyjíc bolesti, za svitu luny, jako vlčice, která má hlad. Snad byla vymyšlena tato povídky o silnici broqueboeufské ... ale to bylo jisto, že v době, když jsme se šly koupat do řeky, napočítala jsem mnoho pohmožděnin, mnoho modřin na jejím ubohém těle, a když jsem se jí ptala: „Co to máš tady? Kde jsi se tak potloukla? ...“ povídala mi ve svém poblouzení: „Jest to rakovina, která mi vychází ze srdce a která mne rozežere celou.“ Ah! její krása a její zdraví byly brzy sežrány. Chytil se jí kašel. Byla z nás nejslabší. Ale nemoc a její tělo, které se rozpouštělo jako lůj na ohni, nezabránilo, by nežila dále životem, jakým jsme žily na Haut-Mesnilu. Nebyli tam zhýčkaní panáčci, ale zhýralci, kteří si půjčovali života! Láska Malgyové k Jehoelovi, její nemoc, její hubenost, její unylost, již rozplameňovala pijic jalovcovou jako se pije voda, když jest velká žízeň, z čehož se jí brzy třásly ruce, modraly rty, ztratila hlas, nic z toho všeho nezadržovalo zběsilců, jimiž byla obklopena. Rádi, jak říkali, vstupovali do věže, když hoří! a podávali si z ruky do ruky tuto umírající, z níž každý vypil si svůj doušek, tuto dívku strávenou, která plála ještě vně, ale ne pro ně! Zabili ji takto, nešťastníci! Netrvalo to dlouho ... Ale proč blednete, Johanno Feuarentova? zvolala přerušivši se Kloilda Mauduitova, poděšená obličejem Johanniným. Ah! dceruško moje, má Jehoel ještě dar vzněcovati ženy, i teď, když není již krásným Jehoelem, jako býval? Má ještě tu ďábelskou moc, o níž se věřilo dlouho, že jest udělena peklem tomu ledovému knězi, protože přes znelvoření jeho tváře, vy blednete, moje dceruško, jen když slyšíte o něm mluvit? ...

Žena vášní viděla podzemní svit, jež vrhají často ze dna některé duše.

—Což jsem zbledla? řekla v odvěť Johanna postrašena.

— Ano, moje děvečko, pravila Klotá, zamyšlena před touto bledostí jako prohlédavý lékař před prvním příznakem skryté nemoci, a Bůh mne ztrestej, neblednete-li zase !

Johanna Magdalena sklopila zraky a neodpověděla, neboť cítila, že Klotá říká pravdu, a že cosi strašného a nevýslovného jí svíralo srdce a zkrucovalo ji je ještě silněji než o včerejších nešporách v tutéž hodinu. Přibita na stoličku, na niž si sedla, nemohla ani, ona, jindy tak silná Johanna, pozdvihnouti víček, těžkých jako ze smrtícího olova, ke Klotě, která již nemluvila.

Hospodář Ludvík Tainnebouy, který nebyl moralistou a který si hleděl více srsti svých volů než lidské duše, vyličil mi slovem drsným a strašným ve svém nářečí slov a idejí, oč se snažím, bych vyjádřil s jemnými odstíny.

— Ženy hubí se povídkami ! pravil mi. Stará čarodějnice Klotá vyklopila na hospodyni Hardoueyovou jed svých bláboli-vých nesmyslů. Od té chvíle zpitoměla jako Malgy, dodal ; krev se jí zvrhla.

VIII

Jistě slavnostní chvílí bylo mlčení, které schvátilo pojednou obě ženy po vypravování Klotině. Klotě vraštic se v neklidnou pozornost před smrtelnou bledostí, která se rozesetřela po Johanně a která jako by ji byla prorostla až do hloubi těla, patřila na tento obličej, měnící se v kus mramoru, a na tíživá víčka, která pokrývala ztuhle svými neprůsvitnými závoji zmizelé oči. Tak úplně se vhroutila Johanna Magdalena v sebe, že kdyby se nebyla držela zpříma jako basreliefová postava na svém sedadle bez opěradla, bylo možno se domnívati, že omdlela.

Klotě vložila jednu ze svých rukou s prsty útlými jako pařát nějakého ptáka dravce na ledovou stěnu tohoto čela bez potu, bez chvění pokožky, nemajícího již nic lidského, pravého čela kataleptika.

— Ah! tady jsi tedy, ó Jehoele de la Croix-Jugane! zvolala.

Měla tato roznícená žena vědomí toho, co pravila? ... Mluvila o vnitřním vidění, které tkvělo pod kupolí tohoto zavřeného čela, v této žijící hlavě, pod její chvilkovou mrtvolnou korou, již ohmatávala zvědavě svými prsty jako hrobník Hamletův obracel a dotýkal se jeho prázdné lebky! ... Nebo mluvila jen o návratu mnicha blanchelandského do kraje? ... Ať tomu bylo jakkoliv, tento způsob evokace jako by se byl zdařil, neboť veliký stín vztyčil se ve světlém rámci otevřených dveří, a hlas zvučný odpověděl s prahu:

— Kdo pak mluví o la Croix-Juganovi a může říci, znal-li ho, jaký jest ten, jehož nazývali kdysi Jehoelem?

A zhustlý stín stal se mužem, který vstoupil; zahalen byl v kápi tak ustrojenou, že mu zakrývala dolní část obličeje, jako zpola zdvižené hledí staré přilby.

— Která z vás mluvila, ženy? pravil, vida je tu obě dvě. Ale jeho pohled, tékající s jedné na druhou, zastavil se brzy na Klotě.

— Klotildo Mauduitova! zvolal, tedy ty's to? Hledal jsem tě a nalézám tě! Poznal jsem tě. Neštěstím doby nesetřela se ti tedy paměť, když si vzpomínáš na bývalého mnicha blanchelandského Jehoele de la Croix-Jugana? ...

— Zvěděla jsem, když jste vstoupil, že jste se vrátil do Blanchelandy, bratře Ranulfe, pravila stařena s rozrušenou uctivostí, povinnou náboženství svých vzpomínek a také z nadpřirozeného vlivu tohoto muže.

— Není již bratra Ranulfa, Klotildo ! pravil kněz hlasem trpkým, vrhaje tato slova jako poslední lopatku prsti na rakev. Bratr Ranulf zemřel se svým řádem. Jest konec mocným kanovníkům Svatého Norberta. Na cestě sem asi před hodinou viděl jsem otlučenou sochu našeho svatého zakladatele, jak slouží za opěrný pilíř dveří jakési krčmy, a trosky opatství, k jehož správě byl jsem vyhlédnut, jsou v prachu. Jest před tebou kněz neznámý, osamocený, odzbrojený, přemožený, který proléval krev lidí i svou jako vodu a který nic nezachránil za cenu své krve, a snad své duše, ze všeho toho, co chtěl zachrániti. Pošetilé marnosti lidské vůle ! Není již ničeho z minulosti, Klotildo ! Tys, hle, stará, churavá, prý ochrnulá. Zámek Sang-d'Aiglou z Haut-Mesnilu byl sbořen a srovnán se zemí Rotami Pekelnými. Viz jen ! tohle jest černé ! mluvil dále pocasávaje za rukáv své ruky : bílý hábit premonstrátský nebude již skvíti se v našich ochuzených a zotročených kostelích. A toto . . . popatř ještě ! děl s gestem tragické vznešenosti, snímaje roušku z černého sametu, která mu zakrývala polovici obličeje, v jaké barvy a v jaké tvary se to proměnilo ?

Jakási kukla, již nosil, spadla vzad, a zjevila se jeho gorgonská hlava se svými širokými spánky, vrtanými kdysi nevýslovnými bolestmi, a tvář, v níž paprskující kulky pluháku vyryly jako nějaké slunce jizev. Jeho oči, dva řeřavé uhelníky žhavých myšlenek a dusících světlém, ozařovaly všechno to jako blesk ozařuje vrchol, který roztrástil. Krev rýhovala v praménkách jako plamennou pásku jeho víčka přiškvařená, podobná citlivým víčkům lva, jimiž by pronikal požár. Bylo to nádherně a bylo to příšerně !

Klota ztrnula.

— Nuže ! pravil, hrdý, snad účinkem, jež způsoboval vždycky ohromením své vznešené šerednosti, poznáváš, Klotildo Mauduitova, v tomto pozůstatku z muk Ranulfa Blanchelandského a Jehoele de la Croix-Jugana ?

Johanna nebyla již bleďa. Na její bledosti vystupovaly všude rudé skvrny, setba horečných plošek, jako by život, na chvílku

zahnáný do srdce, vracel se, by bil zběsile o svou tělesnou stěnu ! Při každém slově, při každém gestě abbéově objevovaly se tyto zastrašující skvrny. Vyrážely ji na čele, na tvářích. Mnohé se ukazovaly již na krku a na prsou ; skoro by člověk věřil, vida všechny tyto horečné proměny pleti, že hospodář Tainnebouy měl pravdu se svou hrubou fysiologií, a že měla *krev zvrhlou* !

— Ba ano ! pravila Klota, poznávám vás přese vše. Jste stále též Jehoel, který v nás takovou úctu vzbuzoval, v nás všech, za našich bláznivých mladých let ! Ah ! co může smazati ve vás pánech známku vašich rodů ? A kdo by nepoznal, co jste, i z pouhých kostí vašich těl, když by byly uloženy do hrobu ? . . .

Tato vasalka, zbožňovatelka svých pánů, tato dcera zašlé společnosti, vyslovila myšlenku Johanny z nerovného sňatku, která od příběhu, vypravovaného farářem Caillemérem, neviděla již v jizvách bývalého mnicha než okrasu, učiněnou válkou a zoufalstvím na martiálním čele šlechticově. Tento lidský dub, zpustošený kulkami na vrcholu, měl stále silnou krásu svého pně. Jehoel neztratil leda němě linie obličeje kdysi skvělého ; ale rozesřel si na tyto své zpřelámané linie nadlidskou fysiognomii, a všude jinde než ve tváři, v celé ostatní své osobnosti imposantní abbé vyzna-
menával se formami a držením těla starodávných Králů Moře z oněch nesmírných rač normandských, jež všechno uchopovaly z toho, co dobyly, a jež vynucovaly na konci devátého věku onen veliký křik, jimž se zachvívá historie : *A furore Normanorum, libera nos, Domine* !

— Ano, dobrá krev nikdy neselže ; pohledte sem vedle, abbé, pravila Klota. Nepoznáváte téhle ženy, která se nestydí seděti na stoličce u Klotildy Mauduitové, dle rysů jejího otce ? Jest to dcera Lupa z Feuardentů.

— Lupus de Feuardent ! manžel krásné *Luisiny-se-sekerou* ! jenž zemřel před našimi občanskými válkami, zvolal abbé, pohližeje pozorně na Johannu, jejíž obličej nebyl již než samý nach od krku až po vlas-y.

Myšlenkou na její sňatek, na její dobrovolný pád do náruči sedlákova, rozplývalo se jí čelo v ohni hanby. Trpívala již tuze a často svým nerovným sňatkem, ale ne jako dnes, před tímto knězem šlechticem, který znal jejího otce. Na šlěsti pro ni noc, která spouštěla se pozvolna na začazenou chatu Klotinu a vplížujíc se do ní zaplavovala ji, zachránila ji od pohledu abbéova, když Klota

mluvila o jejím manželství s Hardoueyem želejícího jakokruté nezbytnosti a věčného smutku. Byl-li rodinný cit silnější v Jehoelovi de la Croix-Juganovi než duch jeho kněžství, Johanna ničeho o tom nezvěděla, aspoň ne dnes. Kněz upustil přísna slova o neštěstích Šlechty, ale noc zabránila, že nebylo viděti pohrdy nebo odsouzení v těch rysech tetovaných olovem, ohněm a popelem u tohoto muže urozeného, čistého erbu, a tak Johanna byla ušetřena a nebyla připojena studená hrůza opovržení k ostatním jejím děsům. V náladě své duše nebyla by snesla takového pohledu. Zdaří se mi vylíčiti vám dobře tuť povahu? Nepodaří-li se mi to tak, byste ji pochopili, toto vypravování by bylo neuvěřitelné. Byli bychom pak povinni vrátiti se k ideám hospodáře Tainnebouye, a tyto ideje nejsou již ve smyslu naší doby. Pro pozorovatele, který se pohružuje v tajemství lidské vášně a jejich zřidel, nebyly pošetilejší než něco jiného, ale skepticismus století takového jako naše by je zamítl.

Zatím abbé de la Croix-Jugan sedl si u Klotildy Mauduitové s prostotou lidí vznešeného rodu, kteří se cíti dosti vysoko umístěni v životě, by nemohli nikdy sestoupiti. Ostatně Klotilda nebyla pro něho starou obyčejnou dobráčkou. Byl-li on orlem, byla ona sokolem. Představovala v jeho očích vzpomínky mladosti, ty první hodiny života, tak drahé povahám, které nezapomínají, že byly šťastny, hodiny bezvýznamné nebo vinné! Potom jest to v době, kdy sociální převraty pomísily všechny stupně hodnostní, a kdy myšlení politické bylo jediným skutečným ovzduším. Francie, rudá krví, osušovala se. Klotilda, *aristokratka*, jak se říkalo tehdy o všech, kteří ctili šlechtu, byla by bývala, nemíti svého ochrnutí, uvržena do vězení coutanceského, by odtud byla vyvezena na popravné lešení. Abbé, Johanna Hardoueyová a ona mluvili tedy o časech, jež právě uplynuly, a jejich vášnivé duše chvěly se všechny tři v souladu. Mstivost a hněvy Klotildy byly snad ještě větší než hněvy strašného znetvořence, který byl tu před ní a jehož obličej byl tak krutě rozerván Modrými.

— Způsobili vám mnoho zla, pravila mu; však ani mne, která jsem vyvzdorovala jim i jejich guillotíně a která jsem nikdy nesvolila nositi jejich trikolorové stužky, neušetřili, jak se snadno domyslíte! Jednoho dne dekady chytili mne čtyři a *postříhli* mne na tržišti v Blanchelandě nůžkami jakéhosi pacholka, který právě ostříhoval chlupy svým kobylám.

A tato urážka znovu vzpomenutá prohloubila hlas stařenin a dodala jejím tmavomodrým očím výrazu nevýslovné krutosti.

— Ano, vyprávěla dále, čtyři se na to sebrali, by vyvedli toto bídáctvo zbabělců! a ačkoliv již mi nesloužily nohy, bylo třeba mne přivázati oprati o kůl, o který přivazovali koně, když je kovali. Měla jsem ráda a hýčkala jsem své tělo, ale nemoci a věkem bylo zlomeno. Čím bylo pro mne o několik hrstí šedivých vlasů více nebo méně? Dívala jsem se, jak padly, s okem suchým, neřkouc ani slova; ale nezapomněla jsem nikdy jasného zvuku a studenosti nůžek na svých uších, a to, co slyším a cítím stále, bránilo by mi i v hodinu smrti odpustiti.

— Nenaříkej si, Klotildo Mauduitova, učinili ti jako králům a královnám! pravil tento zvláštní kněz, který měl tajemství těšiti pýchou duše roztrpčené, jako by byl služebníkem Luciferym a ne pokorným knězem Ježíše Krista.

— Však já si nenaříkám, děla hrdě, byla jsem pomstěna. Všichni čtyři zemřeli špatnou smrtí, mimo svá lůžka, násilně a beze zpovědi. Moje vlasy vypučely šedivější a zakryly křivdu, učiněnou čelu té, kterou jste v Haut-Mesnilu nazývali Herodiadou. Ale potupené srdce zůstalo *posříženější* než moje hlava. Ničím tam nezarostl a stopa pocitěného bezpráví, nic ji tam nesmazalo, i pochopila jsem, že nic nevyrvе ze srdce bolesti a vzteku urážky, ani smrt uražčova.

— A máš pravdu, pravil temně kněz, který byl přece povinen, jak se zdá, naliti oleje milosrdného slova do tohoto umíněného pocífování záští a msty a který tím mimochodem vyvracel poněkud myšlenku onoho velikého pokání a té vzorné lítosti, o nichž mluvil farář Caillemer při včerejší večeři u hospodáře Tomáše Hardoueye.

Dnešního večera čekali dlouho Johannu Magdalenu na Hrádku. Byla pravidelna ve svých zvycích a obvyčejně vždy vracívala se před svým mužem. Dnes večer výjimkou muž vrátil se první domů. Nebylo viděti hospodyně Hardoueyové při večeři její čeledě, a hospodář Tomáš ptal se několikrát, kam jeho žena odešla. Po čtvrt hodině prodlouženého čekání, více udiven než znepokojen, sedl přece za stůl. Právě v té chvíli vstoupila.

— To jste se omeškala, Johanno, vece Hardouey, patře na ni, zatím co ona zouvala dřeváky v koutě u dveří.

—Ano, pravila, noc nás přistihla u Kloty, a jest tak černá, že jsme ztratili dvakrát cestu vracejíce se.

—Kdo, vy? odvětil Hardouey velmi přirozeně.

Zdráhala se, ale překonávajíc odpor, který známe všichni, když běží o to, by se proneslo nahlas jméno, které čteme věčně ve své mysli a jehož slabiky nás děsí, jako by měly zraditi naše tajemství, dodala :

—Já a ten abbé Croix-Jugan, o němž nám vyprávěl včera pan farář, a který přišel ke Klotě, když jsme tam spolu besedovaly.

Položila svůj kožíšek na stolicí a sedla si proti svému muži, který se zamyslíl. Neztratila svého zardění do ruda, které při pohledu Jehoelově se jí po obličejí rozestřelo.

—Opustil mne na konci aleje, dodala ; prosila jsem ho, aby zašel k nám, ale odmítl mne . . .

—Jako mnevčera, pravil Hardouey hořce. Nejspíše že šel zase k hraběnce Montsurventové.

Nenávistná ironie člověka z lidu, který se domníval opovrhován, skřípala v těchto málo slovech. Nalezla truchlé ozvěny v srdci Johannině, neboť i ona myslela na opovržení knězovo a trpěla jím tím více, že se jí zdálo oprávněno.

Nenávist se tuší jako láska. Jest podrobena těmže tajemným zákonům. Bývalý venkovský jakobín, skupovatel statků Církve, hospodář Hardouey pocítil na první pohled, že oloupený mnich, vůdce přemožených Šuanů, tento abbé de la Croix-Jugan, jež události přiváděly do Blanchelandy, jistě byl pořád jeho nepřítelem, jeho nepřítelem nesmířitelným, a že politické zpokojnění bylo nalháno v srdce lidí !

Neříkal nic, ale ukrojil z krajíce kus chleba, který podal své ženě pohybem, jehož prudkost vzrušená a divoká byla by postrašila bytost slabší a obraznosti nervnější než Johanna de Feuarentova.

Hospodář Hardouey nerad viděl, že jeho žena chodí ke Klotě, o níž měl takové mínění jako celý kraj. Bylo třeba povahy a ráznosti Johanniny a vlády této povahy nad mužem hrubě vášnivým jako Hardouey, aby strpěl návštěvy své ženy u této stařeny, která nebyla dobrá, jak myslil, leda na to, by stavěla hlavu moudré ženě, i nemluvil o ní než s utajovanou nevraživostí.

— Ah! ta stará Klotá jest tedy šuanicí, pravil, a jest příliš správně, když bývalý vůdce Šuanů chodí k ní na návštěvu, jak jen se poněkud ohřál v našem kraji! Schovala nejednoho do svých plachet ta stará kůže! a pustovky neslétají se leda na strom, kde jiné pustovky již hřaduji. — Ale poněvadž Johanna brala na sebe tu přísnou tvář, která vždy v něm vzbuzovala úctu, dodal směje se strojenou tváří: — „I vy jste aristokratická rato-
listka, jest to u vás arci z pařezu, a až příliš si libujete s lidmi jako ta vědma Běhnice z Kloty a ten nový přichozí páter.

— Znali mého otce, pravila vážně Johanna. Toto slovo způsobilo, co obyčejně působovalo mezi nimi, mlčení. Jméno jejího otce bylo jako posvátný štít, jež Johanna Magdaléna vztyčovala mezi sebe a svého manžela, a který ji celou zakrýval, neboť ať jakkoliv byl nepřitelem šlechticů jako všichni lidé původu obecného, kteří nenávidí šlechtu jen z marnivosti nebo z žárlivosti, Tomáši Hardoueyovi velmi lichotilo v hloubce, že má za ženu dceř urozenou, a v úctě, jakou měla k památce svého otce, s ní se proti své vůli shodoval.

Ostatně ten den a dni následující nebylo na Hrádku zmínky ani o abbéovi de la Croix-Juganovi ani o Klotě. Nemluvilo se již o nich. Johanna Magdalena uzamkla své myšlenky do svého hrdla, pravil Tainnebouy, a zabývala se dále domácností a svým *hospodařením* jako před tím. Měsíce ubíhaly: přišly výroční trhy a ona chodila na trhy. Byla na venek posléze toutéž, jakou byla až dosavád a jak ji stále znali. Byla tak silná! Jenže krev, která se jí zvrhla, jak myslil strýc Tainnebouy, mluvila za ni! Stoupla jí ze srdce do hlavy v den, kdy se potkala s abbé de la Croix-Juganem u Kloty, a nikdy neopadla. Oči tohoto neobyčejného kněze zapálily ji jako lidskou pochodně; a barva prudká, žhoucí měď její krve vzbouřené rozlila se a ustálila se na krásném obličejí Johanný Magdaleny. „Zdálo se, pane, pravil mi dobytkář Tainnebouy, že ji namočili, napřed hlavu, do kotle býčí krve.“ Byla ještě krásná, ale byla strašná, tolik jevilo se její utrpení! A hraběnka Jacquolina de Montsurvent připojovala, že bývaly chvíle, kdy na purpuru tohoto hořícího obličejce poletovaly jakoby obláčky ještě tmavějšího purpuru, skoro fialové nebo skoro černé, a tyto obláčky, projevy příšerných vzruchů v tomto nešťastném sopečném srdci, byly strašnější než veškerá bleďost! Kromě tohoto zjevu, který se blížil nemoci a který po-

sléze znepokojil i hospodáře Tomáše Hardoueye a pohnul ho, že došel na poradu k lékaři coutanceskému, nezvěděl svět ničeho za dlouhou dobu o životní změně Johanny Magdaleny, a přece tento život stal se skrytým peklem, z něhož planul svit této kruté rudé barvy, kterou nosila na obličej.

R. 1611 jakýsi kněz v Provinci, jménem Ludvik Gaufridi, byl obžalován, že očaroval jakousi mladou dívku. Tato dívka byla šlechtična a jmenovala se Magdalena de la Palud. Soudní spisy tohoto přeličení trvají dosavád. Jsou tam dopodrobna projednávána fakta posedlosti tak četná jako neobyčejná. Moderní věda, která vzala na vědomí tato fakta a která je vysvětluje nebo domnívá se, že je vysvětluje, nenajde nikdy tajemství vlivu jedné lidské bytosti na druhou lidskou bytost v tak obrovských rozměrech. Marně pronáší se slovo láska. Chce se osvětliti jedna propast druhou propastí, vyhlubovanou do dna první. Co jest to láska? A která a proč rodí se v duších?

Magdalena de la Paludova, která příslušela k osvětlené společnosti své doby, vysvědčila, že Gaufridi ji očaroval tím, že ji dýchl na čelo. Gaufridi byl ještě mlád, byl krásný, byl zvláště výmluvný. Shakespeare napsal kdesi: „Opovrhoval bych mužem, který by jazykem nepřesvědčil ženy, o čem by chtěl.“ A ostatně, ať pohnutky abbéa Gaufridiho byly pohnutkami nějakého fanatika, blázna nebo člověka, který obratně zapřahoval ďábla do služeb svých vášní; ať byly čisté nebo nečisté, což na tom! on *chtěl* působiti energickým činem na Magdalenu de la Paludovu, a jest známo nepřemožitelné kouzlo, švihnutí prutem vůle! Ale abbé de la Croix-Jugan byl, jak sám o sobě říkal, zbytkem mučení; zstrašoval a znepokojoval zraky naň patřící. *Nechtěl*, nikdy *nechtěl* vzbuditi v Johanně nenávisti nebo lásky. Hraběnka Montsurventova přísahala mi při velkých bozích, že přes povyk, který se rozšířil a jehož ozvěnou pro mne byl hospodář Ludvík Tainnebouy, věřila, že jest dokonale nevinnou neštěstím Johanným. Jenže co stará hraběnka myslela, že ví, protože znala bývalého mnicha, lidé blanchelandští nevěděli, a zvláště proto nepochopí se, co se vysvětluje. Duch lidský se mstí za své nevědomosti svými bludy.

Jinak zase život abbé de la Croix-Jugana vzněcoval podivuhodně obraznost k neobyčejným výtvorům. Najal si, jak pravila Barbora Causseronova, služka farářova, dům sedláka Bouéta, u zřícenin Opatství, a žil samotářsky jako nejplašší sova, jaká

kdy obývala vydoutnalý kmen stromu. Ve dne nespátřili ho leda v kostele blanchelandském, zahaleného, jak ho tam viděli v první den, do kapuce černého pláště, který nosil na své komži a jehož hluboké záhyby jako rýhy na sloupech dodávaly mu čehosi skulpturálního a monumentálního. Poněvadž byl stále stížen biskupským trestem, že se prohřešil proti svatým kanonům a duchu svého stavu válče s fanatismem, jež vinili z krvelačnosti, nebylo mu dovoleno ani sloužiti mši ani zpovídati. Církev, která má ducha kajicnosti, uložila mu trest nejprísnejší, zakázavši mu veliké bojující úkony kněžské. Bylo mu určeno jen bývati při bohoslužbě beze štoly, a tu nikdy nechyběl. Vyjma dni sváteční, kdy chodil do kostela blanchelandského, nepotkávali ho v okolí než v noci nebo za soumraku. Starý zvyk Šuana, říkali jedni; černá melancholie, říkali jiní; cosi zvláštního a podezřelého, pravili skoro všichni. Někteří duchové, v nichž tehdejší politické okolnosti vzbuzovaly oprávněnou nedůvěru, tvrdili, že tento kněz-voják, stále nebezpečný, skrýval záměry spiknutí a usiloval o opětne rozdmýchání občanské války ve své samotě, a že tímto dobře promyšleným odloučením zastíral nepřítomnost doma, cesty a schůzky s lidmi své strany. *Kdo pil, zase píti bude*, říkali moudří. Výjimkou z toho, co se obyčejně stává moudrým snad se tito moudří neklamali. Od neděle k neděli bylo vidět domek abbé de la Croix-Jugana, okna i dvěře, prísne zavřený. Žádného zvuku nebylo slyšet ze stáje, v níž jeho kůň ržával, casal se a hrabával tak silně po dlažbě svými kovanými kopyty, když tam byl, že ho slyšeli na třicet kroků odtud na cestě.

Zlomyslníci, kteří chodívali mimo tento dům, pochmurný a němý, šeptávali si s kynickou neurvalostí: „Koná více pouťi než modliteb, tento mnišský zběsilec.“ Ale příští neděli zlomyslníci takoví znovu nalézali černou kápi v dubové stoličce se svědomitou a prísnou správností kněze a kajcníka.

Nuže, bylo tomu skoro přes rok, co tajemný abbé žil tímto neproniknutelným životem, když večer na Veliký pátek po černých nešporách dvě ženy, které vycházely z kostela a které si přály dobrého večera u hřbitovní mříže, daly se hovořice cestou k městečku.

Jednou z nich byla Nonona Cocouanová, nádenní švadlena; druhou Barbora Causseronová, služka ctihodného faráře Caillemera. Byly obě, co se nazývá jazyky dobře podríznutými, které

chlemlají lačně všechny noviny a všechny klepy krajiny a vyvrhují je tolik pomíšeny svými vynálezy žvatlalek, že sám čert s veškerou svou chemií nevěděl by, kterak s tím zaonačiti, by je rozcedil. Barbora byla letitější než Nonona. Neměla nikdy krásy švadleniny. Také, jsouc služkou farskou od svého mládí pro málo pokušení, jež by dávala obrazností i nejméně ctnostným, měla vědomí své osobní důležitosti, a více než s kýmkoliv jiným toto vědomí se rozněcovalo a povznášelo s pobožnicí, jakou byla Nonona! „Jest tak na blízku pánům kněžím“, říkala Nonona s úctyhodnou závistí. Tohle slovo osvětlovalo mnoho jejich vztahů. Co by nebyla za to dala Nonona Cocouanova, by byla na místě Barbory Causseronové, byť jí bylo za to přijmouti nádvkem tupý nosík, páteř jako násada u chvoštíště a pleť žlutou, suchou a zvráštěnou jako *chudátka*¹ z loňského roku. Barbora Causseronová, tato nesnesitelná jemnostpaní od kuchyně, honosila se namistrovanými způsoby dobrého tónu a říkala Nononě Cocouanové „Milá dceruško“, čehož tato by nebyla nejspíše nikterak strpěla nebýti vznešeného místa, které jí posvěcovalo Barboru, býti totiž „blízko pánů kněží“, což bylo pro ni chimerou, hýčkanou v jejím srdci, posledních dnů jejího stáří, neboť Nonona chtěla zemřít jako farská služka.

– Barboro, pravila Nonona s onou tajemnou tvářící, která předchází každé klepaření u pobožných, vy, která jste od kostela, moje předrahá dívka, což už náš ctihodný milostpán coutanceský snal klatbu s abbéa de la Croix-Jugana?

— Předně, moje dcerko, není v klatbě, nýbrž jen *suspendován*, odpověděla Causseronka s tvářící poučlivou a vědoucí, proměňující její plochý čepec v nejšaškovitější čapku doktorskou. Ale nikoliv! aspoň já nevím o ničem, milá dcerko. Suspense jest stále udržována. Ničeho jsme nedostali z biskupství. Čtrnáct dní již posel nepřinesl ničeho na faru, a po mém mínění, kdyby bylo uděleno panu abbéovi de la Croix-Juganovi oprávnění, šlo by rukama p. faráře blanchelandeského. *S tím není nejmenší nesnáze.*

A Barbora nafoukla se na toto slovo, vzaté kaplanovi z far-

¹) V jazyku krajinském, v Normandii, jest to svěcená větvička vavřínu čerstvě rozpučelá, jež se nosí domů na neděli květnou a jež se zasazují do přístěnků. Naše kočičky a rafolesti jívové neb j.

nosti, který je breptal a jím uzavíral všechny své výklady na kateřatně, když nesnáze, již popíral, se dostavovala.

— Pak jest to zatrolené, pravila Nonona, kráčeříc s Barborou a jako by hovořila sama k sobě.

— Kdo, co že jest zatrolené? odvětila Barbora zvědava s pramínkem růžového octa ve hlase.

— To, pravila Nonona nachýlivši se, jako by ploty po obou stranách cesty měly uši, to, že jsem viděla před chvílí paní Hardoueyovou, která nebyla ve své lavici, když zpívali nešpory jak vklouzla do sakristie, a jsem si *svatosvatě jista*, že nebyl v sakristii než pan abbé de la Croix-Jugan.

— To snad se mýlíte, milá dcero, odvětila Barbora stručně a s očima zdrženlivě sklopenýma.

Ne, ne, zase Nonona, dokonale jsem ji viděla a jako vás vidím, Barboro. Byla jsem sama samotinká v lodi, a kdo zůstal v kostele po nešporách, modlil se v soumraku. Obě zpovědnice v kapli Svaté Panny a vzadu v kostele byly lidmi zastoupeny. Víte, že jest ještě jedna zcela červotočivá vedle křtitelnice, v níž zpovídal nebožtík starý farář neufménilský, když přicházel do Blanchelandy na *výpomoc*. Kostelník schovává tam teď zbytky nedohořelých svíček a měděné svícny, jež zaměněny byly svícny stříbrnými. Nuže! na mou věčnou spásu, věřte nebo nevěřte, paní Hardoueyová vyšla odtud, zahalená do svého kožišku, a po špičkách a v punčochách přistoupila postranním mezisloupem k chóru, kde abbé de la Croix-Jugan ve své stolici konal své rozjímání, a tu on povstal a oba spolu odešli do sakristie.

— Jste-li si jista, že jste to viděla, odvětila Barbora, která nechtěla již ani minutku zapíratí, jak hořela touhou, jen aby to bylo pravda, říkám jako vy, Nonono, že tohle jest poněkud podivno! Neboť jaké jednání může mít paní Hardoueyová s abbém de la Croix-Juganem, který nezpovídá a který kromě pana faráře s nikým nemluví?

— Pravda! řekla Nonona. Čistá pravda, co povídáte. Ale chcete, abych vám jmenovala ještě dvě, s nimiž rozpráví snad častěji než myslíte?

Barbora se zastavila v cestě, a pohlížeříc na Nononu jako stará kočka pohlíží na misku smetany, pravila s nevýslovnou licoměrností svaloušků: — Máte tedy něco jistého?

—Ah! milá paní Barboro, zvolala Nonona, jsem nádenní švadlenou. Nemám jako vy štěstí a cti, dodala rozmyšlenou odbočkou v řeči, přebývatí v nějaké faře, celý boží sedmidenní týden pečovatí o oběd pánů kněží a spravovatí šatstvo pana faráře. Časně ráno vstávali a vraceli se pozdě do Blanchelandy, takové to jest u mne. Jsem povinna klusatí všude okolím po práci, a právě proto vím a dovídám se věci, jichž vy se všemi svými zásluhami, moje milá a ctěná děvečko, nemůžete vskutku věděti.

—Dověděla jste se tedy něčeho? pravila Barbora, již zvědavost svrběla a pálila, co by se vztahovalo na paní Hardoueyovou a abbé de la Croix-Jugana?

—Oh! nic špatného! odpověděla Nonona, která v hloubce milovala Johannu Magdalenu, ale která ustupovala potřebě sklepnutí si, zakotvené v srdci všech žen; jenom to, že abbé de la Croix-Jugan a paní Hardoueyová znají se více než se zdá; já vám to povídám! Abbé, který jest bývalý Šuán a velký pán, nevkočí, rozumí se ani špičkou nohy ke skupovateli církevních statků, jakým jest Hardouey; ale vidá se s Johannou Magdalenou, která jest z Feuardentů, dcera urozená, u staré Kloty. A velmi často tam chodí a s ní se tam setkává, jak mi vypravovala malá Ingouova, kterou posílají do školy, když přijdou, nebo hrátí si na humno v kamínky.

U staré Kloty! zvolala Barbora Causseronova, krutá jako stará panna, která za celý svůj život nikdy nepocítila krutého štěstí, by našla srdce, jež by milovala svým srdcem, a již poklesek a bolest nikterak nenaučily milosrdenství. U té *Zdravas-Marie*, neřestmi nemocné! hezké místo na dostaveníčko kněze a vdané ženy! Věc nemožná, zlatá dušinko, bylo by to nanejmiň příliš hnusno! Neuvěřím tomu, dokud na vlastní oči neuvidím.

S tím není nejmenší nesnáze.

—Můj Bože, Barboro, odvětila Nonona, která byla dobrá jako zbytek shovívavé krasavice; kolem a kolem vzato, neštěstí není tak veliké. Možno nemíti špatných myšlenek o tomto abbéovi, který by ženě svým rozežraným obličejem naháněl více strachu než co jiného... Nikdy a nikdy nebylo ničeho o Johanně slyšeti. Její pověst jest čista jako zlato. A přece mnoho mladých lidí po ní bláznilo zde v Blanchelandě i v Lessay!

Scházejí-li se tedy u Kloty, skrývá se v tom nějaké tajné šuanstvo. Klota byla svého času v podezření, že jest šuanicí, a pamatujete se, že ji *postříhli*, jak se tehdy říkalo, na Tržním náměstí. Nejspíš jí jaksi důvěřují pro cosi, co souvisí s tím šuanstvím, ale zajisté není v tom jinak nic špatného!

— To jest jedno, pravila Causseronova, setrvávající ve své nedůvěře, ač nenalezla odpovědi na velmi rozumnou úvahu Nononinu, třeba přece o tom uvědomiti pana faráře. Takové-li to, jak pravíte, sakristie kostela blanchelandského nesmí býti hnízdem Šuanům, kteří se skrývají. A ostatně, nač všechno to šuanství, které až příliš dlouho trvalo, teď, kdy kostely jsou zase otevřeny a kdy máme zase své faráře? Z toho kněze šel vždycky strach, dodala; povídají se o něm tuze děsné věci. Vydal by v plen celou Blanchelandu svými pletichami proti vládě. Kdyby byl opravdu kajčínkem, za takový čas pan biskup by mu již dávno dovolil zpovídati a sloužiti mši. Ale jistě jest to zlostník, když svádí takovou ženu jako paní Hardoueyová do svého hřichu. Sladký Ježíši! Co asi jen dělali oba v sakristii? A snad touto chvílí ještě tam jsou! Ah! jistotně povím o tom panu faráři, a hned dnes večer, až mu ponesu jeho postní svačinu. Neodvracejte mne od toho. Sbohem, dceruško. Jsem vázána svědomím a pod těžkým hřichem musím říci panu faráři o tom, co se děje. *S tím není nejmenší nesnáze.* — A vypustivši tento přerývaný příval slov, pustila se, cupkajíc, do větru, který se do ní opíral, — do suchého a studeného větru Svatého Týdne, — který nepřestal foukati do sukní a plášťů našich obou klepen, chytaje jejich hovory a unášeje je nad ploty. Vskutku, od tohoto dne v Lessay a v Blanchelandě jali se spojovati jména Johanny Hardoueyové a abbéa de la Croix-Jugana.

Nonona Cocouanová se neklamala. Viděla velmi dobře Johannu Hardoueyovou vcházeti do sakristie kostela blanchelandského a tuze dobře uhodla svým zdravým smyslem beze zloby, „že jakési šuanství se tam kutilo.“ Tak vskutku se věci měly. Abbé de la Croix-Jugan již od šesti měsíců zabral Johannu Hardoueyovou do služeb svých úmyslů. Viděl se s ní zhusta u Kloty. Odhadl nejspíše oním přeostřým pohledem mužů, povoláných vládnouti jiným mužům, — neboť dle všech pozorování hraběnky Montsurventové byl z toho rodu, — jak z Johanny Magdaleny kořistiti. Jsouc provdána za rolníka a pěstitele do-

bytka, mohla pod záminkou, že jde na trh do Coutances a na jarmarky v okolí, nositi listy, zprávy, smluvená znamení vůdcům strany královské, skrývajícím se nebo rozptýleným po kraji. Kdo by podezíral ženy v postavení Johannině, která dále činila, a nic více než to, co činila po celý svůj život? Jinak též přimou a pevnou povahou své duše, vroucí a hrdou vzpomínkou svého původu, pokořením, jakého se ji dostalo sňatkem, novými a neobyčejnými city, jež v ní zřel a jež pootevíraly občas tu rudou masku krve vylévající se z cév, kterou bouře příliš soustředěného srdce vháněla na její obličej. Johanna poskytovala abbéovi de la Croix-Juganovi nástroje, kterého nic nevykazí, i chopil se ho, jaký byl. Tento Jehoel, němý a lhostejný v osmnácti letech k divé a bezuzdné lásce Adelaidy Malgyové, bílý a bledý mnich, který se jevil necitným archandělem orgie, jenž padl s nebe, ale stál vztyčen prostřed těch, kteří vrávorali a se potáceli kolem něho, nezbytně byl jedním z těch mužů neblahých na setkání v životě pro srdce něžná, která umějí milovati. Byla to jedna z těch duší, všecka v duchu a ve vůli, proniklá jakýmsi nelíostným étherem, jehož čirost zabíjí a které nesvírají ve svých zárech ohně, bělostného jako oheň mystický, než věci neviditelné, nějakou při, ideu, moc, vlast! Ženy, jejich lásky, jejich osud, vše to nemá váhy v prostorných rukou těchto mužů, prázdných nobe plných světů, které je mají naplniti. Nuže, právě proto, že byl všechno to, nemohl-liž Jehoel v zájmu věci, již se obětoval, ač kněz, ač nechťeje vzbuditi v Johanně hříšné vášně, nemohl-liž dmychnouti svými mramorovými rtý do rozžhavené výhně tohoto srdce, které se tavilo pro něho přes svou sílu, jako železo posléze roztápějíc se v plameni tom do tekuta?

Neboť třeba to říci, třeba již pustiti z úst veliké slovo, jež jsem tak dlouho odkládal; Johanna Magdalena milovala žádostivou láskou abbéa Jehoela de la Croix-Jugana. Kdyby toto místo historie na neštěstí bylo románem, byl bych nucen pravdu obětovati poněkud pravděpodobnosti a ukázati aspoň, aby tato láska nebyla považována za nemožnou, kterak a jakými přitazlivostmi žena dobře vyvinutá, zdravá duchem, duše silné a čisté, mohla vzplanouti láskou k obludnému znetvořenci od Jámy. Viděl bych se povinen klásti důraz na mužnou povahu Johanny, této statečné a prosté ženy činu, pro niž slovo domácky heroické: „Muž jest vždy dosti krásný, nenahání-li strachu svému

koni“, jako by bylo vynalezeno. Bohu díky, veškerá tato psychologie jest zbytečná. Nejsem než prostým vyprávěčem. Láska Johanny, již nemám proč ospravedlňovati, která prošla zkouškou hnusu, soucitu, obdivu, dvaceti city, nebo překážkami, posedla srdce této ženy zuřivostí vášně, která jako moře pohlcovala a požírala vše, co se jí v cestu stavělo, a tato láska, které Johanna Magdalena dlouho vzdorovala, ukazovala se posléze očím nejméně bystrým. Když jest neobyčejna těm, kteří hluboce rozjímající poznávají, jakým pomatením všech lidských schopností jest láska, čím teprve byla duchům, kteří obklopovali Johannu, všem těm venkovanům kotentinským, mezi nimiž žila ! I ve vlastních očích Johanna Magdalena jistě byla dlouho, — jak se tomu uvěřilo, a jak se věřilo ještě za času hospodáře Tainnebouye, — očarována. Výhružná předpověď pastevcova ponenáhlu se vsákla do její duše. Zprvu ji vzdorovala a posmívala se jejímu vlivu, ale síla toho, čeho zakousela, přiměla ji věřiti. Jinak by nebyla ničemu porozuměla ze všeho, co se v ní dalo. Když myslěla o milované osobě, říkala si : „Což jsem nakažena ?“ a touto pochybností její láska jen se hloubila . . . jen více nabývala znamení šelmy, o němž jest řeč v Apokalypse, které, pokud jde o duše, jest pečeti věčného zatracení. Událost s Malgyovou nevycházela jí z mysli; věřila o sobě, že jest ji uchován podobný konec ; ale jsouc jiného jádra než tato dívka prudká a slabá, *uložila si za povinnost* skrývati vášeň, která ji podrážkala, a nezjevovati nikomu kruté hádanky svého života. Šálení obecné duším silným ! Člověk myslí, že skryje šilenství svého srdce, a vskutku drahnou dobu zatajuje je, div života neuhlodá ; ale pojednou, hle, hanbivé to šilenství se vyjevuje ; hle, kde kdo o něm mluví a je vykřikuje, aniž se ví, jak se jen taková věc udála !

A Johanně tato chvíle nadešla. Od této první zvěsti, učiněné služce faráře Caillemera Nononou Cocouanovou, neurčité šepky, slovo sem tam prohozené, spíše závany než slova, ale závany, které co nevidět stanou se bouří, čeřily se a rozvířovaly se kolem ubohé Johanny. Zprvu mluvili lidé jako Nonona o šuanství . . . A poněvadž kraj zůstával pokojný, poněvadž abbé de la Croix-Jugan neučinil žádného zevnějšího projevu, který by dokazoval, že vůdce Šuanů, stále v něm podezíraný, přes svůj zevnějšek kajícího, žil a jednal, vytratila se ponenáhlu myšlenka, kterou zprvu vysvětlovali vztahy mezi ním a paní Hardoueyovou. Věc

royalistická byla vskutku bez naděje a veškerému úsilí této duše Vitikinské, která dýchala pod tmavou kápí bývalého mnicha, nezdařilo se nikdy probuditi kolem sebe umdlené duše šlechticů, svých někdejších spolubojovníků. Když dni padaly na dni, aniž jaké události zůstavily, a když schůzky u Kloty mezi abbéem de la Croix-Juganem a Johannou zůstávaly tak častý jako v minulosti, údiv jevil se na tvářích, údiv, který měl potměšilý vzhled podezření. „Na mou věru, říkalo mnoho vtipných hlav, nevadí, že paní Hardoueyová jest urozenou dcerou, slečnou Feuarden-tovou, a že abbé de la Croix-Jugan má tvář jako řešeto, jizvu na jizvu, horší než kdyby všechny neštovice z celé země se tam uhnízdlily . . . ďábel jest zlá potvůrka, a kdybych byl hospodářem Tomášem, nedopustil bych za nic důvěrností své ženy s knězem, který přes své dnešní vzezření nikdy mnoho nedbal své sutany, protože ji shodil tak rychle, by se dal k Šuanům“. Takové úvahy, mimochodem pronášené, nabyly posléze pevnoty, kterou bezděčně nešťastná Johanna sesílila. Trpěla tehdy krutými trýzněmi. Došlo s ní k té krisi lásky, kdy zkoušky oddaností nestačují na utišení citů, jež v člověku bouří. Ostatně tyto důkazy samy stávaly se nemožny. Zmnohonásobovala dlouho nejnebezpečnější pochůzky pro tohoto abbéa, který nemyslel na nic než jak znovu povznést svou poraženou věc, nosíc zprávy, za něž bylo ji možno zastřeliti, jakkoli ženu, kdyby byla bývala přistižena. Když v Blanchelandě myslelo se o ní, že jest v Coutancích za nějakým řízením pro svého manžela, tu byla na pobřeží, které jest vzdáleno od Lessay jen malou půlhodinku, a odevzdávala sama mužům neznalým bázně, kteří jako Quintal nebo pověstný Des Touches sám nosili korespondenci strany královské do Anglie, listy abbéa de la Croix-Jugana. Tento život dobrodružný, který ji dodával mysli, nebyl již možný. Abbé pozbyl své poslední naděje . . . i přitáhl si na sebe úže a se vzteklostí, která kdysi byla vyzbrojila jeho pluhák, ten žhoucí plášť s kápí, v němž bylo třeba ode dneška zemřítí! Johanna cítila dobře, že oko tohoto muže již na ní ani nespočinulo od té doby, kdy byl nucen vzdáti se svých úmyslů. Při povznešenosti své povahy, a poněvadž byla nábožna, jistě děsně trpěla nezřízenými hnutími, které ji vlekly k tomuto knězi, jehož duše byla nepřístupna. Viděla se v hloubce svého srdce zneuctěna; takové muky nelze navždy *v hrdle škrtniti*, jak pravil hospodář Tainnebouy, a nebylo

možno jich neviděti přes úsilí Johanny Magdaleny, aby je skryla. Jakmile byla spozorována, jakmile tato veliká otázka byla položena v Blanchelandě: „Co pak jest s tou ubohou paní Hardoueyovou?“ tu sám Bůh ví vše, co se přidávalo. Její ryzí jméno bylo poskvrněno. Právě v té době hospodář Ludvík poznal Johannu.

— Pane, vypravoval mi s přízvuky, jichž nemohu zapomenouti; jak jsem vám řekl, hezky dlouho před tou dobou nebylo v ní již chápání, a tvář její byla podle toho. Viděl jsem často, jak k ní mluvili, a ona vám neodpovídala; ale pohlížela na vás velikým mrtvým okem, okem poražené jalůvky, ona, která mívala oči, že by jimi rozbila všechna malovaná okna kathedrály! Všechna její mohovitost, nejznamenitější v kraji, nebyla ji ničím. Ráda ještě si sedla na svou klisinku a vyjela si na trh; ale doma už nebylo ženy, pane, už nebylo hospodyně, už nebylo paní Hardoueyové; ale jen taková zlámaná kuše, taková anatomie v koutě! Když Hardouey, který nebyl, pravda, nějaká jemnůstka, který však po svém ji přese vše miloval, jak další běh událostí až příliš dokazuje, ptával se jí, co jí jest, a proč jest taková, říkala, že neví, co jí hoří v hlavě; a u vola od svatých jeslíček! byla tuze v právu tak mluvit, neboť její obličej měl vzhled tavírny, na mou věru! vápenné peci, která plane v noci! Často jsem se zamyslel nad tím, vida ji tak ztracenu. Hospodář Hardouey sám ji zavedl, a nejednou, k lékařům coutanceským, ale lékaři nemohli nic proti tomu, co nebylo nemocí mužskou nebo ženskou, pane! A důkazem, že zlý duch se do ní vplížil a že věděla o pazouru, který ji zranil a který ji držel, toť to, že farář Caillemer ji radil, by vykonala devítidenní pobožnost k dobrotivé Matce Boží, Osвобоzení Zajatých, a že, jakkoliv vždy nábožná, nechtěla! Byl to poslední stupeň očarování a bídý, pane: nechtěla se uzdravit! Milovala kouzlo, jež bylo na ni hozeno. Jedni mluvili o pastýři ze staré fary, jiní o abbéovi de la Croix-Juganovi, a věřte mi, pane... byly to strašné a ohyzdné poznámky, jež kolovaly tehdy o hospodáři Hardoueyovi, v Blanchelandě, v městečku Lessay a dále,— a nikdy jsem si neuměl vybrati něco jasného z toho, co se vyprávělo, ale pravda pravdoucí, jako že tu v stepi jsme, každému jako mně, kolikrát je viděl v kostele, jeho, abbéa černého jako mrak v jeho stolici, a ji červenou jako oheň hanby v její lavici.

nečtoucí již ve své mešní knize, stojící, když bylo seděti, sedící, když bylo třeba býti na kolenou, nezbývalo než myslet, že pánem této bědné očarované není nikdo jiný než tento kněz, který se ve svém kněžském hábitě podobal démonu a který přicházel vzdorovati Bohu až do chóru jeho chrámu — pod peň jeho krucifiksu !“

Právě v době, o níž hospodář Ludvík Tainnebouy, bodrý dvořák Mont-de-Rauvilleský, mluvil mi v těchto výrazech, jednoho večera stará Klotá, která předla ve dveřích dobrou část odpoledne, zastavila unavena pohyb svého kolovrátku. Pohlédla kolem sebe a zavolala děvče Ingouovo.

—Děvčico ! děla.

Ale děvčica neodpověděla. Domek Klotin, teď sbořený, stál na několika stopách půdy na cestě, která vedla z Blanchelandy do městečka Lessay, a neměla v sousedství do vzdálenosti na dva neb tři výstřely na protějším svahu cesty než chatu matky Ingouové, jejíž dcerka přicházela denně pomoci Klotě v jejím skrovnounkém hospodářství. Onoho dne toto děvče, které záhy dalo do pořádku nábytky staré Kloty, pokoušeno krásou večera a posledních večerních paprsků, jež lákají k toulkám, obulo si své dřeváky beze sponky na obě ruce, a jalo se sbíhati cestou po svahu, která vedla k její matce, zvířujíc svýma bosýma nohama kotouče prachu, drahé dítkám všech zemí. Jen aby nepřišlo o tuto dětskou radost, děvče Ingouovo zapomnělo Klotě říci, „že už jde“, a nepomyslílo na to, by odneslo její kolovrat do jizby. A Klotá, churavá a potřebojící obou rukou, by se podepřela o svou hůl a dovlékla trapně do pozadí svého příbytku, byla dokonale neschopna vnést kolovrat, jímž se zabavovala část dne, přes svůj práh . . . „Kterak si s tím poradím?“, pravila, když spatřila, ana se k ní běře, paní Hardoueyovou.

Přicházela zvolna, ubohá Johanna. Nekráčela již jako jindy tím pevným a hbitým krokem, jenž byl jejím krokem. Bylo v její chůzi cosi ochablého a sraženého, o čemž nemožno si učiniti pojmu. Svůj veliký bílý čepec, to balistové nāpřilbí, jež tak pěkně slušelo její rozhodné fysionomii, nenosila již ho do výšky a s čelem lehkým. A bez černých sametů, které jej uvazovaly pod bradu, snad by byl spadl, tolik hlava, již tento čepec pokrýval, skláněla se teď pod utkvělou myšlenkou, již nosila ve svém čele, jako býk sekeru, která mu rozřala lebku ! Vidouc z dálky přicházeti tuto ženu, jejíž krásu a zvláště sílu před nedávnem znala, nezdržela se, a suché oči hrdé Klotildy Mauduitové, která vy-

plakala, jak říkala, *všechny slzy svého těla nad troskami svého mládí*, pocítily vlhkost poslední slzy, poslední kapku soucitu. Věděla o všem, co se dalo s Johannou. Od prvního dne, vzpomínáte-li si, podezírala všechno, co ten osudný lhotejný Jehoel, který zabil Dlaidu Malgyovou zoufalstvím, přinese neštěstí dceři Lupa de Feuarenta, a upozornila ji na to.

Mějte se na pozoru před tím mužem, říkávala jí po nějaký čas, v jakémsi blouznění, které častěji mívala a o němž Johanna Magdalena myslela, že vyplývá z její ohnivě zjištěné povahy a ze strašné samoty jejího života, jakýsi hlas mi oznamuje v noci, když nespím, hlas, který jest hlasem Dlaidiným, neutečete-li před tímto mužem, bude vám jednoho dne osudným. Neříkejte ne! Johanno Feuarentova! Což dcera šlechticů, těch urozených manželů války, měla by strach z několika zranění na čele, které je umí nésti? Nejste z těch slabých ženských srdcí, věčně třesoucích se před jizvami a pohotových omdlévati v marných poděšeních. Nikoliv, vy jste z Feuarentů; pocházíte z těch irských rač, pravil mi váš otec, v nichž dávali líbatí hrot meče dítěti, které se rodilo na svět, ba dříve než ochutnalo mateřského mléka. Nikoliv, šrámy ocelem na obličej, otevřeném koulemi, ty by vám nebránily milovati Jehoele! — Johanna tomu neuvěřila, nebo snad uvěřila. Ale nevystříhala se tohoto muže, k němuž se připoutala zájmem velkolepým, ideálním a vášnivým. Mezi ní a jím byla, by zkrášlila tu tvář jako řešeto, tragédie i jeho šerednosti, minulost předků, patricijská krev, která se znovu poznávala a vytryskovala vstříc jeho krvi, by se s ní spojila, pak city a jazyk, kterých nepoznala ve skrovném okruhu, v němž žila, ale o nichž stále snila. Přicházívала častěji ke Klotě. On tam též chodil, a jak jsem již řekl, svěřoval jí své nebezpečné úmysly. Právě tehdy láska Johannina k tomuto vůdci války občanské, velikému po svém způsobu, jak onen Jiří Cadoudal (o němž se mluvilo mnoho v té době) byl po svém, vyhloubila se a otrávil se bolestí, hanbou a zoufalstvím; neboť skryl-li vůdce šuanský na chvílku kněze, kněz znovu se objevil velmi rychle, přísný, ledový, nezvratně pevný, Jehoel posléze, o němž bylo možno říci, co svatá Terezie pravila o démonovi: „Nešťastník! on nemiluje!“ Trýzně Johanniny byly nesnesitelné. Nemohla jich svěříti lada Klotě, která ji předpověděla její neštěstí a vypravovala příběh Dlaidin. S touto pariou, již opovrhovala

celá krajina, odškodňovala se za odvážné přetvářky své hrdosti. A vskutku jen Klotá, nadšená nekajicnice, *Děvka Haut-Mesnilská*, jak říkali sedláci těchto končin, rozuměla sama této lásce, nepřijatelné duším pobožným a klidným, které by měly udávat mínění ve všech zemích.

Abbé de la Croix-Jugan pak, když záměry, jím tak houževnatě připravované, byly zase zrazeny osudem jeho věci, stav se plašším a černějším než kdy jindy, přestal chodit ke Klotě. Neměl tam již co dělati. Nebylo-liž pro něho vše ztraceno? . . . Johanna Magdalena neviděla tedy než v kostele strašidlo svého života. Zmocnilo se znovu náboženství tohoto kněze, jehož kouzlo zbraní již nechťelo? Vzdav se naděje zvítěziti, jako Karel Pátý nudy kralování, zbudoval si bývalý mnich blanchelandský ve vlastním srdci klášter prostornější a osamělejší než klášter, který opustil ve svém mládí, a bral si ve své studené dubové stoličce míru na rakev, do níž se, recituje sám nad sebou modlitby za nebožtíky, ukládal za živa? . . . Kdo se kdy vlastně dověděl, čím se zmitala tato duše! Nepopěrně jest, že pohřební a strašný ráz celé osoby abbéovy zvětšoval se v očích lidu, který vždy patřil na něho jako na bytost zvláštní a na postrach, tím snáze, čím lépe fysiognomie Johannina vyjadřovala vnitřní převraty a hlodání, jejichž kořisti byla, jako by tím více oběť byla mučena, čím příšernějším se stával kať!

Nuže, osamocení, do něhož upadl dobrovolně černý abbé po sřícení svých posledních nadějí, učinilo konec odvaze Johannině. Ale konec odvahy u dcery Luisiny-se-sekerou byl ještě čímsi mohutným. Byla povahou po Mariovi, z těch, kteří naberou své krve do své dlaně a umírajíce vrhají ji proti svému nepříteli, byť to bylo nebe! Nic zbabělého a elegického nevstoupilo do složení té ženy. Když poslední večerní paprsky zabarvily melancholickou růžovostí její bílý čepec na cestě Lessayské, v tu hodinu, kdy den splývá v soulad se srdci rozervanými, necítila nic slabého, nic unylého, nic vysíleného v sobě. Krevnatost jejího srdce podobala se palčivému zkrvnatění jejího obličejce. Jenže říkala si, tlačíc si zavřenou rukou na toto srdce, které ji tlouklo až do hrdla, že se blíží chvíle, kdy naposledy vystříkne z tohoto klokotného varu, načež sopka bude prázdná a nebude snad již kouřiti; a tato myšlenka, více než ostatní, zasmušovala ji a přitěžovala její chůzi, neboť se právě na určito

rozhodla k tomu, co jest svrchovaným činem zoufalé vůle a co působí na duši energickou dojmem jak zavedení do kaple na španělského odsouzence.

—Ah! vy jste tady, matko Kloto! pravila hlasem chraplávým a drsným, hlasem velikých rozhodnutí, přistihnuvši starou přadlenu, ana sedí u kolovratu na prahu.

—Můj Bože! co nového, slečno Feuarentova? zvolala náhle Klota, na niž zavanul čerstvý vzduch a hlas Johannin. Nejste dnes večer, jak býváte v ostatní dni, ač všechny dni jsou truchlé pro vás, moje šlechetná děvo. Řeklo by se, že se vám přihodilo právě nějaké neštěstí. Podobáte se jako kapka kapce obrazu Judity, která zabila Holoferna, jež mám u hlavy svého lože.

—Ah! pravila Johanna se sveřepým a ironickým zanícením; čekejte, matko, nemám ještě krve na rukou, byste mne přirovnávala k vražednici; nemám ji ještě leč na tváři, a jest to moje krev, která mne pálí, ale která neteče... Kdyby byla tekla od té doby, co se tam vidí, byla bych šťastnější: byla bych mrtva a v této chvíli klidna jako Dlaida Malgyova, která spí tak dobře ve svém hrobě tam dole! dodala vztáhnuvši ruku, která se třásla, k plotu, nad nímž bylo viděti modrou střechu zvonice blanchelandské, po níž se ploužily fialové páry večera. Nikoliv, nepřipodobňujte mne Juditě, matko Kloto! Neříká se, že Duch Boží byl v ní? A ve mně jest duch zlý! a dnes večer jest tam tak silný, tento duch zlý, i vámi ve vašem mládí, Klotildo Mauduitova, poznaný, že chci učiniti konec se životem, s otálením, s hrdostí, s ctností, se vším!

—Vejděme, dceruško zlatá, mohli by vás slyšeti u těchto dveří, a mluví se již dosti o vás v Blanchelandě, pravila skoro mateřsky Klota.

A ochrnutá vzala svou hůl vedle sebe, a opřevši se svrchu o ni oběma rukama, překročila práh dveří s úsilím, až bolestno na pohled, staré užovky v půli přejeté kolem vozu, která přelézá pracně kolej a dovléci se chce naproti do svého křoví.

Johanna Magdalena vzala její kolovrátek a šla za Klotou.

—Kůžel vypředen, pravila divajíc se na dílo, které vykonala stará žena, jež byla celý den pilně pracovala, hrdost vyvětrala a život dohořel. Vše se tedy končí, vyjímaje utrpení? Kdo ví, hovořila dále v chmurném snění a stavějíc kolovrat na jeho obyčejné místo,

zda nit navítá na této cívce, neposlouží brzy tkanivem na rubáš Johanny z Feuarentů ? . . .

— Oh ! moje ubohé dítě, pravila Kloty, co pak to máte dneska ?

— Hned vám to řeknu, pravila Johanna s tváří tajemnou, v níž se jevilo třesnutí a zločin.

Posadila se na svou stoličku vedle Kloty, opřela se loktem o koleno a svou hořící tvář o dlaň, a jako by právě začínala nějaké neobyčejné vypravování, šepotala s pohledem vyjeveným.

— Poslyšte, miluju kněze ; miluju abbé Jehoele de la Croix-Jugana !

Kloty sepjala obě ruce s úzkostí.

— Běda, vim to dobře, odvětila ; odtud celé vaše neštěstí.

— Oh ! miluju ho a jsem zatracena, mluvila dále nešťastnice, neboť jest zločinem neodpuštělným milovati kněze ! Bůh nemůže odpustiti takové svatokrádeže ! Jsem zavržena ! Ale chci, ať i on jest zavržen. Chci, ať padne na dno pekla se mnou. Peklo bude pak dobré ! bude mi lepší než život . . . On, jenž necítí nic z toho, čeho zakouším, snad nabude ponětí o tom, co trpím, až výhně pekelné rozehřeji posléze jeho strašné srdce ! Ah ! nejsi světec, Jehoeli ; strhnu tě s sebou do svého věčného zatracení ! Ah ! Klotildo Mauduitova, viděla jste hodně příšerných věcí za své mladosti, ale nikdy ne takových, jaké se stanou dnes večer. Nebudete-li spáti dnes v noci, jen poslouchejte : uslyšíte duši Dlaidy Malgyové, ona křičí silněji než všichni mořští orlové nad cestami lesů Broqueboeufských.

— Přestaňte už, Johanno z Feuarentů, dceruško milá ! přerušila ji Kloty s posunkem a přízvukem všemohoucí něhy, a vzala hlavu Johanny Magdaleny a přitiskla ji na svá vyschlá ňadra, s pohybem matky, která se zmocnila dítěte, jež krvácí, a chce je uchlácholiti, aby nekřičelo.

— Ah ! dělám na vás dojem šílené ! pravila tiše Johanna, již toto mužné polaskání oddaného srdce upokojilo, a jsem věru jaksi šílená v jednom smyslu, a v jiném smyslu nejsem . . . Zkoušela jsem všeho, bych byla milována tímto knězem. Ani si nepovšiml, co jsem se již natrpěla. Pohrdl mnou, jako Dlaidou Malgyovou, jako pohrdal vámi všemi, děvčaty Haut-Mesnilskými. Nuže, všechny vás pomstím. Přijdu tím o svůj podíl ráje, ale pomstím vás. Oh ! byla jsem bláznivější než jsem dnes,

matko Kloto. Jest tomu šest měsíců, neřekla jsem vám toho tehdy. . . odešla jsem tajně k pastevcům. Dlouho jsem se smála jim i jejich kouzlům, ale šla jsem k nim s čelem poníženým, se srdcem poníženým . . . Poznala jsem toho, kterého jsem viděla pod branou staré fary, který mi učinil pohrůzku, již jsem nikdy nemohla zapomenouti. Prosila jsem ho, toho žebráka, toho tuláka, toho pastuchy, jak není dovoleno prositi leda Boha, by se ustrnul nade mnou a by se mne sňal kouzlo, na mne vržené. Odřela jsem si kolena před ním v prachu stepi ! Kdyby byl kázal, byla bych jedla ten prach ! Dávala jsem mu své náušnice, zlatý křížek se srdíčkem, svůj drahý náhrdlec, jehlici a peníze, a všechno, a byla bych mu dala i svou krev, jen aby mi pověděl, jak to udělati, by mne Jehoel miloval. Bídňý bosák po dlouhém zamítání, podněcován záštim a mstou, posléze mi řekl, že jest třeba, bych nosila košili na nahých prsou, by nasákla mým potem, a by ji pak nosil Jehoel. Uvěříte tomu, matko Kloto ? . . . Johanna z Feuarentů nevzala toho za urážku ! Uvěřila, že jest to rada . . . Jak my ženy láskou zpitomíme ! Nastříhala jsem a ušila jsem vlastníma rukama mužskou košili . . . Topila jsem se v hanbě při tomto pošetilém díle. Ctnost celého mého života nepozdvihla se v mém srdci a nezastavila mne. Nastříhala jsem a ušila jsem vlastníma, vášní se chvějícíma rukama mužskou košili a nosila jsem ji na tomto těle, jež pouhou myšlenkou na Jehoel polévá se ohněm ! nasákla mým potem . . . Byla bych ji napustila svou krví, kdyby byl pastevec řekl, že krve třeba místo potu. Potom jednoho večera, když dveře domu Jehoelova byly pootevřeny, a když jsem slyšela, že mluví ve stáji se svými koni, jedinými živými tvory, jež, jak se zdá, miluje, vplížila jsem se jako zlodějka a hodila jsem košili na jeho postel, doufajíc, že ji obleče (až ji najde pod rukou), nemysle na to. Oblekl ji ? Nevím. Ale oblekl-li ji, neoblekl s ní lásku !

Běda ! nemiloval mne více. „Bylo třeba, by nebyla uschlá,“ ušklíbl se mi potom pastucha s uštěpačným smíchem a obra-ceje mi tento nůž v srdci. Žádal ode mne nemožného. Pastevec se mstil ! Ale mázdra, kterou jsem měla na očích, spadla. Nešla jsem již k pastejřovi. A přece pověřčivost mne stále držela ! Na všech trzích radila jsem se s vykladačkami karet. Neřikaly nikdy než jednu věc, že totiž miluju muže snědé pleti, který má *moc vyšší jejich moci*, a že tento muž snědé pleti mne zabije.

Ah ! byla jsem již zabita ! Což jsem ta Johanna z Feuarentů, známá kdysi v Blanchelandě a v Lessay ? Což tento neblahý, jako mrtvice hrozný obličej praví, že jsem žena živá ? . . . Ano, jsem zabita. Jehoel mne zabil. A já, já mu zabiji duši ! Neskončím jako to ubohoučké holoubě beze zluči, Dlaida Malgyova, která neuměla nic lepšího než válet se u mužských nohou a potom umřít !

Zvláštní úsměv přelétl rty bývalé odalisce sultánů Haut-Mesnilských, když slyšela tento křik ženy, která poznává sílu pokušení, jež hřích její byl do ní vložil.

— Pošetilče pošetilá, pravila, to neznáš ještě de la Croix-Jugana.

A silou pohledu a tvrzení, které rozrušilo Johannu přes ne pořádek celé její bytosti, dodala :

— Kdyby se s ještě více snížila než Malgyova k nohám tohoto muže, nikdy nedosáhneš toho, oč usiluješ !

— Není to tedy člověk ? pravila Johanna s bronzovým čelem, tolik čisté city ženy, cudná počestnost veškerého jejího života zmizely v plamenech vášně silnější, běda ! než čtrnáct let moudrosti, rozdmýchané za osmnáct měsíců v kruté boje !

— Jest to kněz, odpověděla Klota.

— I andělé padli ! pravila Johanna.

— Pýchou, odvětila stařena ; žádný nepadl láskou.

Mezi oběma ženami nastala chvíle mlčení. Noc, zatížená svými zlými myšlenkami, vnikala do chaty Klotiny.

— Miluje mstu, děla hluboce Johanna Magdalena, a já jsem ženou Modrého.

— Kdo pak ví, co on miluje, moje dceruško ? odpověděla Klota, ještě hlubší. Snad nikdy nemiloval než svou při, a jeho pře není ve tvých rukou ! Ah ! kdyby mohl zničit všechno, co zavání Modrými, pod tvým slavníkem, snad by si naň s tebou lehl. Ano ! i kdyby vycházel ode mše, s ústy potřísněnými krví svého Boha, který by ho odsoudil ! Ale co s tebou ? nemáš, co bys mu obětovala, leda srdce, kterým pohrdá ve své kněžské mysli jako čímsi, co bude kořistí červům rakve.

— A mylíš-li se, Kloto ? děla Johanna, vstávajíc prudce se své stoličky.

— Ne, Johanno z Feuarentů, řekla stará Klota s posuňkem Hekuby, ne, nemýlím se. Zním ho. Nesnižujte se k vůli tomuto

člověku. Uchovejte si svoje veliké srdce. Nebězte v hanbu, moje dceruško, abyste si odtud neodnesla než odmrštění opovržení. A uchopila Johannu za cíp její zástěry z červeného kartounu, by ji zabránila v odchodu.

-- Ah! staroba ti tedy přinesla zbabělost, Klotildo Mau-duitova! pravila Johanna rozjitřena; poslední záblesk rozumu v ní uhasínal. Když jsi měla můj věk a když jsi byla zamilována, byla bys se třásla před hanbou a byli by tě zadrželi, mluvíce ti o opovržení?

A vytrhla jí prudce svou zástěru, která se rozškubla; útržek z ní zůstal v sevřených rukou Klotiných.

Vyrazila z chatrče, jak jen šílení utíkají z blázince.

Téhož večera, skoro v tutéž hodinu, kdy Klota, sedíc u svých dveří, zpozorovala Johannu Magdalenu, ana k ní přichází, hospodář Tomáš Hardouey přejížděl na své silné kobyle step Lessayskou. Vracel se z Coutances, kde pobyl několik dní, by se dorozuměl s těmi hromadnými kupci statků, jejichž společnost nesla později výrazné jméno *Černé tlupy*. Ačkoliv se mu dařilo s těmi společníky v tom, čemu se říká dobré výdělky, a ač si mohl blahopřáti, hospodář Tomáš Hardouey neměl přece onoho dne ve své tváři a v pohledu čehosi nevýslovného, co hlásá sveškerou jistotou svědomí: „Hledte, tady jede šťastný padouch!“ Jest pravda, že nemíval nikdy jako hospodář Ludvik Tainnebouy jedné z těch veselých a přímých fysiognomií, jež jsou jako velká otevřená brána duše, do níž každý může vstoupiti.

Nikdy naopak více než onoho večera jeho mrzutá a svaštělá tvář nepodobala se lépe trsům kopřiv a otepím trní, jimiž se ucpávají díry plotů proti zvířatům. Jeho tvrdé, vyzábělé a rozryté rysy nebyly zjemněny svity zlatistého a teplého slunce, které mizelo za obzor stepi, jako jiskřící běžec, který by byl po ní běhal celý den. Přes vzkvétající jmění, jež se zaokrouhlovalo, přicházivala od kteréśi doby na hospodáře Hardoueye zlučnatá rozmrzelost, působená zdravím a stavem ducha jeho ženy. Zavedl ji několikrát k lékaři do Coutances, který valně neporozuměl utrpení Johanninu, tomu stavu beze jména, který jako všechny nemoci, jejichž kořen jest v našich duších, klame oko, omezené hmotným pozorováním. „Co pak jest jeho ženě, té *perle žen*?“ jak říkali v kraji. Taková byla utkvělá myšlenka hospodáře Tomáše Hardoueye. Jednoho dne ji přistihl ve stepi, kudy jel, jak seděla na zemi, obličej, onen skoro hrdý obličej! majíc všecek v slzách, a plačící jako Haġar v poušti. A když se jí vyptával, tolik se rozlítla, až myslel, že zemře. Právě tehdy si umínil, že se na ni neobráti již ani s nejmenší otázkou. Ale nemohl se spokojiti, nemohl přijmouti s tou skrytou, podzemní zlostí, již byla celá resignace jeho povahy, že tato neporovnatelná hospodyně, tak bdělá a tak činná, odlučovala se ponenáhlu ode všeho, co naplňovalo a ovládlo jeho život, a že nechávala všeho

na Hrádku běžeti *ke všem všudy*. Johanna, šířaná němou vášní, upadla v otupělost, která se podobala skoro počátkům ochrnutí. Přidejte k tomu všemu její návštěvy u Kloty, její schůzky u staré *postřížiny*, jak říkal Hardouey ve svém starodávném jazyku jakobína, s oním Šuanem, o němž tolik poznámek kolovalo po krajině, a posléze kde či tlachy, sebrané po drobtích v pravo, v levo, a budele míti tajemství mrákav, které se nahustily na stažené brvy hospodáře Tomáše.

Dospěl do prostřed stepi, a jeho kůň kráčel dobrým krokem. Nechtěl, aby noc ho přistihla v těchto končinách, tehdy v nejhorší pověsti, jejichž vzhled rozrušuje ještě dnes nejhrdinnější srdce. Přiblížil se již hodně k Blanchelandě, počítal, pobodnuv ostruhami klisnu, co ještě mu zbývá denního světla, by se dostal z těch rozloh, dokud slunce, již jen zlatý třesoucí se bod na tom místě obzoru, kde země a nebe, jak pravil jistý veliký malíř krajin, *libají se spolu, když počasí jest jasné*, úplně nezmizí. Den, který byl nádherný a parný, dohořival na šedavém, neprůzračném a nehybném okeáně s nyvou velebou melancholie jako na konci dne na širém moři. Žádná živá bytost, člověk ani zvíře, neoživovala této chmurné roviny, podobné tlustému škraloupu kádě, která by vyvrhla pěny nějaké růměnné tekutiny nad své okraje k obzorům. Hluboké ticho panovalo nad těmito prostorami, jež krok kobyly a stejnozvuký bzukot nějaké hovadice, která ji kousala do hřívky, jediné rušily. Hospodář Tomáš klusal zamyslen, s hlavou schýlenou k srdeční jamce a se zády zakulacenými jako pytel obilí, když v tom závan větru, který mu foukl do tváře, přinesl mu zpřelámané zvuky lidského hlasu a pozdvihl jeho nedůvěřivé oči. Otočil je kolem sebe, ale ani na blízku, ani v dálce neuzřel než step, ubíhající oku, prašnou step. Jakkoliv byl hospodář Hardouey silák duchem, tyto lidské zvuky bez nikoho, v těchto stepinách, otevřených příznakům a obludám lidové obraznosti, působily v jeho smysly zvláštním a novým dojmem, a naladily ho nejspíše k neslýchanému výjevu, který hned se mu ukáže. Čím dále jel, tím více hlas vystupoval se stezky, po níž jel jeho kůň s ušima chvějícíma se, jež střihaly a tančily proti napjatým nervům jezdcovým.

Skvoucí purpur západu přecházel v ostřejší červen, a čím více toto rudé světlo hnědlo, tím více hlas stoupal a byl zřetelnější, jako by takové zvuky vystupovaly ze země, zrovna

tak jako bludičky vystupují na večer z močálů. Tyto zvuky ostatně byly spíše truchlé než k strachu. Hardouey mnohokrát je slychal, jak splývaly se rtů přadlen. Byl to tulácký popěvek, jehož tyto sloky rozeznával :

Toulám se po všech cestách
a ode vsi ke vsi,
Ten dá mi kousek chleba,
ten zase kousek sýra . . .
A někdy náhodou
i kousek slaniny . . .
Trala la, trala,
La, la, la, la, la, la, la, la !

O sebe nemám strachu,
že padnu v uličce,
nebo že teplem svých šatů
opar dostanu . . .
Lehávám na dlažbě,
svůj pytel po boku.
Trala la, trala,
La, la, la, la, la, la, la, la.

Při posledním *la* této sloky Hardouey dojel k jednomu z těch doliků půdy, na něž jsem upozornil, vzpomínáte-li si, při svém přejezdu se strýcem Ludvikem Tainnebouyem, a spatřil, velmi skryté tímto prohíbím roviny jako loďka bývá skryta vzdutou mořskou vlnou, tři zlé tváře mužů, ležících břichem na zemi jako plazi. Přes píseň chudého, kterou jeden z nich zpíval, a přes oblek, který měli na sobě a který jest po věky oděvem žebráků v tomto kraji, nebyli to žebráci, ale pastevci. Měli krátké bluzy z hrubé vlny barvy konopí, dřeváky beze sponky, vystlané senem, velké klobouky, sežloutlé dešti, žebrácké pytle a dlouhé sukovité a kované hole. Povřísla ze zlatisté trpytivé slámy, pevně spletená, jimiž nepoddajná prasata uvazovali za nohy nebo tvrdošijné býky za rohy, by je vedli, ovijela se jim kolem předramení jako hrubé náramky, a táž povřísla, jež sami dělali, vinula se jim napříč přes ramena a prsa nad jejich pytle a kolem beder nad pasem. Po nehybnosti jejich držení těla, po jejich vlasech bledých jako vrbí kůra, po dřímavosti jejich neurčitých a těžkých pohledů, bylo snadno poznati bludné pastuchy, povaleče normandských stepí, lidi věčného lenošení.

Když za sebou a vedle sebe zaslechli kroky koně Hardoueyova, který, aniž je viděl, vjel klusem na jejich skupinu, nejbližší vstal napolo, opíraje se o svou hůl, již vztyčil, a tímto pohybem poplašil kobyly, která odskočila.

— Bando! křikl na ně Tomáš Hardouey, poznáváje bludný rod, který vyhnal z Hrádku, aby klopýtla klisna pořádných lidí, leháte jim jako opilí psi do cesty? Kleté plemeno! nebude tedy nikdy krajina od vás očištěna?...

Ale ten, který povstal opíraje se o svou hůl, zabodnutou do země, svalil se a přikrčil se do dřepu nad okovanou podpatky svých dřeváků, hledě po Hardoueyovi pohledem otevřeným a upjatým jako pohled nějaké ropuchy. Byl to pastucha, jehož potkala Johanna v podjezdu staré fary. Nosil jméno tajemné jako on a jeho rod. Říkali mu: „Pastucha“. Nikdo v kraji neznal mu jiného jména a snad ani žádného neměl.

— Proč pak bychom tady neleželi? odpověděl. Země jest každého! dodal s jakousi barbarskou hrdostí, jako by byl z hloubky svého prachu prohlašoval předem hrozivý axiom moderního komunismu. Jak tak seděl dřepě na podpatcích svých dřeváků, hůl maje zabodnutu do země jako kopí, kopí rozdělovací, od něhož by se dalo vyvlastňování lidského rodu, tento muž jistě by byl upoutal oko pozorovatelovo nebo umělcovo. Jeho oba společníci, natažení na břichu jako zvířata válejíci se v pelechu, nebo plazící se hovada nějakého šlechtického znaku, nehýbali se více než sfingy v poušti a šilhali úkosem po dvořákovi na koni svými čtyřma očima, neznatelnými pod jejich bělavými brvami. Hospodář Hardouey neviděl v tom, nežli že se tu slezli tři bezcitní, drzí, potměšili pastuchové, pravá prašivina lidská, již z té duše pohrdal s výše svého koně a své vlastní statnosti; neboť jako pravý nebojsa ničeho se nelekal hospodář Hardouey a korčák pšenice hodil koni na hřbet hračkou, právě tak mrštně jako s něho sesadil svou ženu v jejich vzdušných sukních! A právě proto Tito tři zahaleči s pletí bělásků, kteří svými dlouhými těly plžů zahrazovali stezku v tomto místě stepi, nenaháněli mu strachu... a přece... ano, přece... Bylo to hodinou? Bylo to špatnou pověstí místa, kde se ocital? Byly to pověry, které opřádaly tyto rozjímavé pastuchy, jejichž původ byl tak neznám jako původ větru nebo příbytek starých měsíců?... ale bylo jisto, že Hardouey se ne-

cítil na svém sedle s měděným knoflíkem tak volným a klidným jako pod velkým krbem na Hrádku a před džbánkem svého proslulého láhiového mestu. A opravdu, jemu jako jinému tato skupina bledá, zároveň se zemí, osvětlovaná šikmo západem nasivělou červení, měla ve své uchvacující pokojnosti a svých odlescích cihlového prášku cosi poutavého.

— Nuže! pravil, nechtěje než je zastrašiti a bráně se ledovému dojmu z nich, nuže vzhůru, darmožrouci! Hy! haj, plemeno zkřehlých zmijí! Vari s cesty, nebo...

Nedořekl. Ale zapráskl koženým řemínkem, který měl na rukojeti své jasanovky, a koncem dotkl se až ramene pastevce před ním dřepícího.

— Žádné hračky rukou! pravil pastucha, v jehož očích šlehl fosforový zásvit, jest cesta vedle, pane Hardoueyi, nevjíždějte na nás, nebo se vám přihodí neštěstí!

A poněvadž Hardouey pobídl kobylu, vzláhl svou kovanou hůl k nozdram zvířete, které couvlo frkajíc.

Hardouey zbledl zlosti a pozdvihl své jasanovky kleje při Jméně božím.

— Nemáme strachu z vašich hněvů Talbotových, strýče Hardoueyi, pravil pastevce s klidem soustředěné a kruté radosti, neboť půjdete od nás tak splasklý a se srdcem tak zdrobeným jako vaše žena, která tady byla tuze pyšná, budeme-li chtít.

— Moje žena? pravil Hardouey vzrušen, spustiv svou hůl.

— Věruže! vaše žena, vaše polovice domýšlivosti a všeho, jejíž hrdost jest teď tak naprášek jako tohle! odpověděl udeřiv svou kovanou holí do hroudě země, kterou rozdrobil v ssuť. Zeptejte se jí, zda zná pastevce ze *staré fary*, uslyšíte, co vám odpoví!

— Pse žebrácký, zvolal hospodář Tomáš Hardouey; jaká důvěrnost jest možná mezi mou ženou a všivým pasákem prasat prašivých jako ty?...

Ale pastýř otevřel svůj měch před sebou a brakuje v něm, vyňal z něho cosi, cose zaskvělo v jeho hlinité ruce.

— Znáte tohle? pravil.

Večer měl ještě dosti jasnoty, aby Hardouey rozeznal velmi dobře zlatou emailovanou jehlici, kterou byl přinesl z Guibray své ženě a kterou Johanka nosovala v zadu na kolenci svého čepce.

—Kde jsi to ukradl? pravil slézaje se své klisny pohybem člověka, strženého za pačesy myšlenkou, která ho hned zavleče do pekla.

—Ukradl! odvětil pastevec, který se jal posmívat. Vy víte, kradl-li jsem, synkové! dodal obraceje se k svým společníkům, kteří rovněž se rozchechtali týmž hrdelním smíchem. Pani Hardoueyová mi ji pěkně dala sama jednou večer na konci stepi tam u Krtin, a dosti se mne nařádila, bych si ji vzal. Ah! hrdost byla ta tam. Úpěla tehdy jako chudáška, která má hlad a která si nařiká u mříže dvorce. Věru, měla hlad, ale po jakém chlebičku? po chlebičku svěceném, kterého by ji veškerá moc pastevců neuměla dáti.

A znovu se uštěpačně rozesmál.

Tomáš Hardouey až příliš rychle pochopil. Studený pot urážky, již bylo třeba skrýti, řinul se po jeho mučeném obličejí. Řeči, jež mu byly donášeny o jeho ženě, mlhavé, pravda, bez váhy, bez určitosti jako všechny řeči, které se donášejí, byly tedy tuze založeny a velmi pevný, protože liho bídní pastevcí je opakovali. Posvěceným chlebičkem byl ten ohavný kněz! A kdo by tomu byl kdy uvěřil? Johanna Magdalena, tato žena dříve tak zdravého smyslu, obcovala s těmito pastevcí! Utíkala se k nim o pomoc! Pokoření na pokoření! Nůž, který se mu vbodl do srdce, vjel tam až po jilec, a nemohl ho vytáhnouti.

—Lžeš, kurví synu! pravil Hardouey stisknuv pokožené držadlo své jasanovky, již svíral v ruce; hned mi dokážeš, co povídáš.

—Baže! odpověděl nezvratně klidný pastucha se zvláštním ohněm, který se zažehoval v jeho zelenavých očích, jak vidáme třepetati se oheň večer za ušpiněnou okenní tabulí. Ale co mi zaplatíte, strýčku Hardoueyi, ukážu-li vám, že co pravím, jest čirá a pravdoucí pravda.

—Co si řekneš! pravil sedlák, hryzán žádostí, která hubi ty, kdož ji zakoušejí, žádostí viděti svůj osud.

—Nuže! pravil pastevec, přibližte se, strýčku, a dobře tady číhejte!

A vytáhl ještě z pytle, z něhož byl vytáhl jehlici, jakési zrcádélko, velkě jako zrcátko venkovského holiče, zasazené v kruhovitém rámečku z černého olova a napříč mající puklinu, která je přetínala od levé strany k pravé. Pocínování bylo sinné a vrhalo

lesk umrlčí. Pravda, arcif, že rudé podbarvení západu haslo při nastávajícím větru a že step právě temněla.

— Co to zase držíš? pravil Hardouey, už není viděti.

Postavte se tady a číhejte, pravil pastucha, vytrvale číhejte...

A ostatní pastýři, přivábeni kouzlem, schoulili se vedle svého druhu, a všichni tři s hospodářem Tomášem, držícím omotánu na ruce opraf od uzdy své kobyly, která couvala a lekala se, brzy sblížili své hlavy nad zrcadlo, ponořené do stínu jejich širáků.

— Číhejte pořád, pravil pastucha.

I jal se pronášeti šepem zvláštní slova, neznámá hospodáři Tomáši Hardoueyovi, který se třásl, až mu zuby jektaly netrpělivosti, zvědavosti, a přes sílu svých svalů a hrubé opovržení k jakékoliv víře, jakýmsi nadpřirozeným strachem.

— Vidíte něco v tuto hodinu?

— Věřuže! odpověděl Hardouey, nehybný pozorností, uděšený, ano, již...

— Povězte, co vidíte, pravil pastucha.

— Ah! vidím... vidím jako nějakou světnici, pravil zavalitý statkář z Hrádku, světnici, které neznám... A teď rudé světlo se tam zažihá, jaké právě tady v stepi svítilo a které tady už nesvítil.

— Číhejte jen dál, stejnozvučně vybízeli pastucha.

— Ah! nyní, řekl Hardouey po chvílce mlčení, vidím ve světnici společnost. Jsou dva a opření o krb. Ale jsou zády ke mně, a rudé světlo, jež osvětlovalo světnici, právě zhaslo.

— Jen dál, číhejte, vytrvale číhejte, opakoval stále pastýř, držící zrcadlo.

— Zase vidím! pravil dvořák... Plamen září. Řeklo by se, že cosi zapálili... Ah! toť oheň v krbu... Ale hlas Tomáše Hardoueye se zaškrtil a jeho tělo křečovitě se zatřásl.

— Nutno říci, co vidíte, pravil úporný pastucha, sice kouzlo zmizí.

— *To jsou oni*, pravil Hardouey hlasem slabým jako člověk, jenž dokonává. Co dělají tam dole nad plápolajícím ohněm? Ah! pohnuli se... Rožen tam vložili, a otáčejí...

— A co na rožni, jímž otáčejí?... ptal se pastucha svým hlasem ledovým, kamenným, hlasem osudu! Vytrvale, jak vám povídám... Číhejte ustavičně, už budeme u konce.

— Nevím, pravil Hardouey, který těžce oddechoval, nevím . . . řeklo by se nějaké srdce . . . A Bůh mne zatraf! myslím, že srdce sebou škublo na rožni, když moje žena pichla do něho hrotem nože.

— Baže, srdce pekou, děl pastucha, a to srdce vaše, strýče Tomáši Hardoueyi!

Vidění bylo tak hrůzné, že Hardouey cítil, jako by ho někdo udeřil palicí do hlavy, i padl na zem jako poražený vůl. Padaje, zapletl se do opratí koně a tak ho zadržel tíží svého těla, jež bylo silné a rozložitě. Není pochyby, že bez této překážky postrašený kůň nebyl by tam zůstal a byl by uháněl, až by kopyta ubrousil, jak pravil můj přítel Tainnebouy, neboť již hezkou dobu plaché zvíře pocífovalo všechny děsy strachu a koupalo se ve své pění.

Když hospodář Hardouey se vzpamatoval, bylo pozdě a hluboká noc. Pastevci čaroději zmizeli . . . Hospodář Hardouey viděl u země malý ohníček. Byla to hromádka troudu, zanechaná tam pastevci, když si byli zapálili své měděné krátké dýmky? Neměl odvahy uhasiti svými kovanými dřeváky tohoto ohničku. Chtěl znovu sednouti na koně, ale hledal dlouho třmene. Trásl se, kůň též. Posléze tápáním v této tmě muž obkročmo dostal se na hřbet. Bylo to třesení na třesení! Kůň, navnazen stáji, unesl jezdce jako bouře unáší stéblo slámy, a Hardouey div nestrhal oprati, když se zastavil přede dveřmi domu, polo kovářny, polo krčmy, která stála na cestě při východu ze stepi a která se nazývala v kraji kovárnou u Dussauceye.

Starý kovář ještě dělal, ač bylo již skoro deset hodin večer, neboť měl smlouvu, že na zítřek dodá podkovy jistému většímu kováři v Coutancích.

Sám vypravoval, že nepoznal hlasu Hardoueyova, když tento naň zavolal ode dveří žádaje ho o skleničku kořalky. Starý kovář vzal se začouzeného prkna police láhev, nalil plnou skleničku, jak byl žádán, a donesl ji hospodáři Tomáši, který ji lačně vypil, aniž vyňal nohu ze třmene. Vesnický kyklop postavil na kámen svých dveří kousek prskavé a kouřivé svíčky, a tu při tomto mihavém světle spozoroval, že s kobyly Hardoueyovy řinul se pot jako s prádla, namáčeného v řece.

— Proč jste takhle uhnal svou nejlepší kobyly? . . . poznal k statkáři z Hrádku, jenž neodvětil a jenž něm jako

černá socha, s přišernou tváří podal mu vyprázdněnou skleničku, by mu ji ještě naplnil. Byla to jadrná praktika, ten strýc Hardouey, vypravovával sám starý kovář Ludvíku Tainnebouyovi ve svém mládí, a uměl postavit pána, ač byl jen zbohatlec. Nalil jsem mu druhou *stopku*, potom třetí . . . ale on je vyzunkl tak hbitě, že při čtvrté upřeně jsem se mu podíval do tváře a povídal: Dýcháte, vy i kobyla, jako velký měch mé kovárny, a pijete kořalku jako rudé železo pije vodu z okovu. Přihodilo se vám dnes něco ve stepi? Ale ani chlup odpovědi. A zunkal jen stopečku za stopečkou, až vytáhl brzy sklenku na dno. Obrátiv láhev vzhůru dnem, hle, už je po ní, řekl jsem zachechtnuv se, neboť nebylo mi příliš do smíchu. Z jeho vzezření jsem tuhl jako náledí. Tolik a tolik, náš hospodáři, řekl jsem. Ale ani nevztáhl ruky ke kapse a zmizel jako blesk; jako by kořalka, kterou vylunkal, sběhla do břicha jeho koně. Jak jsem ho znal, neměl jsem strachu o útratu. Často jsme se vídali. Ale když jsem vešel do kovárny, řekl jsem Petru Cloudovi, učedníku, který stál u kovadliny: Chlapče, že se v Blanchelandě lihne nějaké neštěstí. Uvidíš, synku! Hardouey přiznane se na Hrádek rozkacen jako nějaký Kain. Přisahal bych, že tímto tryskem nese nějakou vraždu, obkročmo jedoucí na spoji jeho obočí.

Hospodář Tomáš Hardouey, přiletěv na Hrádek, našel místo ženy jen veliký nepokoj, neboť Johanna Hardoueyová nikdy se tolik nezpозdila. Anděl Páně odzvonilo — a zvoní v sedm hodin večer — a ještě doma nebyla. Domnívajíce se, že zbloudila, poslali několik pacholků ze dvorce s lucernami na různé strany, by ji hledali . . . Když hospodář Tomáš se přihnál na dvůr Hrádku, kde kdo viděl, že neslezl s koně, by se zeptal po své ženě, a že prudce přefav všechny úmysly ponárikati si se svými lidmi, vyletěl o překoť ze dvora na téže kobyle, která ho přinesla, zachvácen tím chmurným vztekem, který hryže rty mlčky, který však neříká svého tajemství.

Dům, v němž myslil, že *ona* jest, a k němuž se přihnál zase tryskem, černější než tma, jež ho obklopovala, měl dubové okenice pevně zavřeny, a jeho dveře z tlustých fošen nepropouštěly žádnou štěrbinou světla, které by prozrazovalo život nočního bdění uvnitř. Hardouey brzy jím otrásal, marně však buše do něho nejkrásnějšími ranami jasanovky, jaké kdy dával svou kontentskou pěstí. Tloukl potom na okenice, jako tloukl na dveře. Volal, láteril, proklínal, zase tloukl, ale rány a povyk narážely o dům a o ticho, aniž jimi pohnuly. Dům vzdoroval. Ticho ještě hlubší rozhostilo se po hluku. Kořalka a vztek pěnily se na chlu-paté kůži hospodáře Tomáše. Vyčerpával se v strašném usilování. Ba pokusil se založiti i oheň u těch dveří, tvrdých a pevných jako dveře citadely, se svým křesadlem a hubkou, ale hubka zhasla. A tu v zběsilosti, jaké nezakoušejí ani největší zuřivci než jednou v životě, ocitl se bez sebe. Rožeň, který se otáčel, srdce, jež se peklo, neopouštěly jeho myšlení; viděl je ustavičně. Ano, cítil vskutku hrot nože Johannina ve svém živém srdci, jak tomu bylo v zrcadle, a třepetal se pod bodnými ranami nože, jako to rudé srdce třepetal se nad ohněm na svém prutě! Kůň, kterého nepřivázal, vrátil se sám a sám na Hrádek.

Snad kořalkou, kterou vypil, a také bezmocným vztekem, neboť nic neunavuje mozků jako nemožnost ukojení, upadl po hodině do hlubokého spánku, do jakéhosi mrtvičného spánku, přímo na kameně, na nějž si sedl s umíněností vlkodava, a usnul

tam jak poleno tím spánkem beze snu, který uničuje celou bytost člověkovu. Ale ke čtvrté hodině tento venkovan, vždy časný, probudil se ostrým chladem jitra. Rosa prosákla mu oděvem. Byl jako přikován prudkou bolestí v kloubech. Když nabyl vědomí, upřel tupé oko, do něhož vracely se přívaly černého hněvu, na tento dům, v němž se domýšlel své nevěrné ženy a prokletého Šuana. Věc zvláštní ! od té doby, co věřil, že jest zrazen Johannou, myšlenka na Šuana dusila v něm myšlenku na kněze, a více Modrý než manžel dychtil v něm po pomstě. Chalupa sedláka Boueta, najatá abbém de la Croix-Juganem, zjevila se při prvních paprscích jitřních červánků jako skříňka z modravých kamenů žulových, v jasných a ostrých liniích, bez vinné révy kolem. Zdála se držet pod svými zavřenými okennicemi jako spící děva pod svými víčky. Hospodář Tomáš znovu jal se bušiti zdvojenou silou. Několikrát obešel tento čtverhranný domek jako dravá šelma, zadržaná zdí, která hledá, jak se provléci nějakou trhlinou. Tento dům zdál se hrobem, který neměl již nic společného se životem. Byla to zkamenělá ironie. Ah ! velmi často věci se svým věčným a ztrnulým klidem nás urážejí, nás tvory z bláta vzníceného, kteří se marně vedle nich rozplýváme a v nic rozpouštíme v zuřivosti svých žádostí, a pochopíme pak příběh onoho rouhačného blázna, který v šíleném bezbožném zášti střílel z bambitky proti nebi !

K páté hodině Tomáš Hardouey spozoroval posluhovačku abbéa de la Croix-Jugana, starou Šimonu Mahéovu, z dolního konce městečka Blanchelandy, ona se ubírá k domu, u jehož dveří číhal a tloukl. „Ah ! pravil si, tato slova posléze otevře ! Podiv Šimony Maheny nebyl ledabylý, když uzřela hospodáře Tomáše na tomto místě.

— Podívejme se, pravila, pan Tomáš Hardouey ; přejete si něčeho od p. abbéa la Croix-Jugana ? Bude ho velmi mrzeti, že nebyl doma ; odešel včera večer na Montsurvent.

— V kterou hodinu odešel ? pravil Hardouey, který si připomínal hodinu, kdy byl v pustě a kdy se díval do osudného zrcadla pastevců.

— Na mou věru, byla již čirá noc, odpověděla Mahenka, a neměl již v úmyslu hnouti se z domu celý ten večer. Opustila jsem ho, když se modlil breviř v koutě krbu ; ale tolik to tím člověkem zmítá, a hlava u něho tolik zaměštnává tělo, že mi

často řekl : „Nepůjdu nikam dnes večer, Šimono,“ a na zítří časně ráno jsem shledala, že odešel, a klíč od domu pod kamenem, kde dle úmluvy bývá, když ten neb onen chceme do domu. Jenže dnešní noci neodešel jako kouř, aniž by ho kdo viděl a aniž by kdo věděl, kam jde, neboť potkala jsem ho k desáté hodině na jeho vraníku, když projížděl dolním koncem městečka. Poznala bych krok jeho koně a jeho způsob odfrkování, i když bych neviděla ani zbila jako krtci nebo když bych byla slepa jako syn Kryšpinův, i jsem řekla si : „To jistě tady jede pan abbé de la Croix-Jugan.“ On, jenž vidí v noci jako kočka, neboť byl Šuanem, víte, pravil mi oním hlasem příkazným, jímž jako by krk podřezával, když mluví : „Tys to, Šimono ! Paní hraběnka Montsurventova, která jest nemocna, poslala pro mne, i odjíždím ! Najdeš klíč na obyčejném místě.“ Pojďte se mnou, milý pane Hardoueyi, a podívejte se sem . . . tady pod tím kamenem. Vy nejste zloděj a mohu vám to tedy říci . . . Sem vždy klade svůj klíč. A vidíte, jest tady. — A vskutku vzala klíč pod kamenem, který pozdvihla ve známé zídce na dvoře, a otočivši jím v zámku, vstoupila s ním, vstoupili oba. Ona, aby uklízela, jak obyčejně ; on, nevěda příliš, kterého pudu nedůvěry poslušen, ale chtějící viděti . . .

Dům sedláka Boueta, najatý abbéem de la Croix-Juganem, byl prostílkou budovou na způsob všech domů v Normandii. Měl vpřízemí prostě malou chodbu se dvěma místnostmi, jednou v pravo, druhou v levo, kuchyní a světnicí, a v prvním poschodí dvě ložnice. Šimona Mahenova a Hardouey vešli do světnice dole, a když posluhovačka otevřela okenice, Hardouey, který se rozhlížel kolem sebe s dychtivým pátráním, poznal tuto světnici ze zrcadla, jež se nestírala s jeho paměti a již zase a zase viděl, jak jen přimhouřil oči.

— Jste bled jako smrt, pravila Šimona. Stalo se u vás něco, pane Hardoueyi, že přicházíte tak záhy k panu de la Croix-Juganovi ? co se stalo ? Snad stůněte na Hrádku ? Víte dobře, dodala s tajemnou tváří, jež se běře, když se mluví o věcech strašlivých, že pan abbé de la Croix-Jugan nepovídá. Jest *suspendován*.

Ale Hardouey ani neslyšel žvatlání Mahénové. Přiblížil se ke krbu a koncem své jasanovky přehraboval silně popel na

ohníšti s tváří tak pozornou a tak sveřepou, že Maheny se zmocňoval strach.

—Ano, pravil, domnívaje se, že jest sám a mluvě nahlas, jako v hrozném přemítání, tady jest oheň, v němž pekli moje srdce, a tady pod tím krucifiksem je jedli.

A máchnutím své jasanovky udeřil zuřivě do krbu a vyšel soptě příšerným klením. Tohle divadlo Maheně, jak vypravovala, přerazilo ruce a podrazilo nohy. Domnívala se, že Hardoueye se zmocnil nějaký ohavný ďábel. Pokřižovala se hrůzou, ale strach její rostl v této samotě, i pospíšila si a odešla.

—Lože není rozestláno, pravila, a kdybych zde sama samotinká déle zůstala, myslím, na mou duši, že bych umřela z toho děsem.

A vracejíc se, potkala matku Ingouovou a její dcerku, které obě šly k rybníku vyprat své chudobné prádlo. Přály si dobrého dne. Rybník nebyl zrovna na cestě, kterou bylo jíti Šimoně Mahénové, by se dostala na dolejší konec městečka, ale toulka se sklepnutím, jež jest starým ženám, čím jest v nose buvola železný kroužek, za nějž se vodí, svábila Mahenu, že se pustila cestou k rybníku s druhou kmotrou.

—Mám prázdno, pravila; p. abbé de la Croix-Jugan jest od včerejška na Montsurventě. Chcete-li, bych vám pomohla, matka Ingouová, vymáchám vám několik kousků.

A doprovodila ji, ani ne tak, by ji pomohla, ač ji nechybělo úslužnosti, jakou mívají chudí lidé mezi sebou, jako spíše proto, by ji vypravovala, čím ji svrběl jazyk a co nazývala vrtochem hospodáře Tomáše Hardoueye.

— Když jste sem šla, pravila, nepotkala jste hospodáře Hardoueye, matka Ingouová? . . . Od božího raníčka čučel u dveří pana abbéa de la Croix-Jugana, zastala jsem ho tam bledšího než prádlo, jež nesete na zádech, a s očima pokalenýma. Co pak člověk bez náboženství, skupovatel kněžských statků, terrorista, hodlá tak záhy u pana de la Croix-Jugana? pomyslila jsem si; ale, má zlatá, nohy se pode mnou třasou, jak jen na to pomyslím. Jen jeho tvář vidím. Vešel se mnou do světnice p. abbéa, a tu!!! . . .

A vypravovala, co viděla, ale s novými okolnostmi a ještě hroznějšími, jež vypučely náhle na tomto jazyku klepavé tetky,

který zpívá sám ze sebe jako ptáci, na jazyku, jehož odpovědnost u těchto chudasek nepadá na váhu.

— Ah! pravila matka Ingouová, věřím vám, že jste se polekala! ale víte dobře, co se mluví, matko Mahenová, o ženě hospodáře Hardoueye a o abbéovi de la Croix-Juganovi. Nejspíše že to Hardoueye tak časně zburcovalo.

A tu se již nezastavily. Vylily si srdce. Jako ke každému v Blanchelandě a v Lessay dostaly se i k nim ohlasy šeptů, jež kolovaly o bývalém mnichu a o této hospodyni Hardoueyové, kterou vidali tak skvělého zdraví a rozumu, a která padla, aniž se vědělo, co ji vlastně jest, do stavu tak hodného soucitu. Vypptávaly se dítěte, které šlo za nimi a které neslo šedé mýdlo a flouky, kolikrát viděla Johannu Magdalenu a abbéa de la Croix-Jugana u Klotty, co tam dělali, když tam byli, ale děvče nevědělo nic. Obraznost obou stařen nelehla proto ladem, i vyplňovaly všechny mezery, jež byly ve výpovědích dítěte.

Takto klevetice přišly posléze k rybníku, ležícímu bokem cesty, na konci zeleného paloučku, který se tam svažoval až k tomuto přirozenému jezírku, jehož lidé nevyhloubili a jež nebylo než kaluži dešťové vody, dosti hlubokou na hrubého chlapce.

— Hleďte, už tam někdo je, neklamou-li mne moje staré oči, pravila matka Ingouová, vcházejíc do louky; kámen jest zabrán a bude nám čekatí.

— To není prادلena, tetko Ingouová, pravila Šimona, neboť tak zblízka slyšely bychom pleskot tlukadel.

— Baže ne! jest to pastucha ze staré fary, a brousí si nůž na pradlenním kameně, dělo děvče Ingouovo, jehož jiskrné oči vyslídily nejmenší hnízdečka ve stromech.

— Což to neodtáhne ze země? pravila matka Mahenová k své společnici.

Ani ta ani ona nemilovaly těchto pastevců, podezřelých celé krajině, ale bída spojuje své dítky a svýma vyhublýma rukama sblízuje je v životě jako její dcera, smrt, svírá v těsná objetí své děti v hrobě. Potulní pastevci méně děsili hadravy jako tyto dvě ženy než boháče, kteří měli stáda krav, jimž mohli zmíciť mléko uhranutím a zhubili pole, na nichž polehlo někdy obilí za jedinou noc. Poněvadž jeden z těchto neblahých pastuchů byl tady, ve chvíli, kdy myslely o něm, že jest snad velmi daleko, nepolekaly se příliš a sestoupily po svahu loučky až k němu.

Ostatně, když přišly k rybníku, přestal brousiti nůž o kámen, s něhož pradleny máchávaly a ždímalý prádlo, a osušoval jeho trávu.

— Přicházíte v dobrou hodinu, matko Ingouová, pravil pastucha tetce, a nemáte-li strachu namáčetli prádlo do vody mrtvé, tady jest váš kámen; perte si!

— Co miníte svou mrtvou vodou, pastevče? ptala se matka Ingouová, které nikdy nechybělo ani jistého zdravého smyslu, ani odvahy. Miníte nás strašili?

— Ale ne! řekl pastucha, dělejte, co chcete, dle své libosti, ale povídám vám, namočíte-li sem svoje prádlo, bude dlouho zapáchali mrchou, i když uschne!

— Tohle jsou mrzké vejšplechty tak záhy, pod tímto svatým, požehnaným světlem dobrého Pána Boha! pravila dobrá žena s naivní poesii, o níž sama neměla jistě ani potuchy. Nechte nás na pokoji, pastucho! Neviděla jsem nikdy vody tak krásné jako dnes ráno.

A vskutku, rybník, zasazený jednou stranou do trávy, třpytil se krásnými achátovými odlesky pod opálovým nebem letní zore. Na rovné a čisté jeho hladině nebylo ani vrásky, ani skvrny, ani obláčku páry. S druhé strany rybníka, poněvadž dešťová voda, z níž vznikal, nebyla tam zadržována jímkou k praní vydlážděnou, ztrácel se v jakési veliké tůni, zarostlé sítím, řeřichou a lekníny.

— Věruže, začal zase pastýř, zatím co matka Ingouová rozvažovala svůj uzel na břehu a co Šimona Mahenová a děvče, méně srdnaté, pohlížely s neklidem na tohoto pastuchu neštěstí, stojícího tu před nimi, — věru, voda jest krásna, krásna jako mnoho věcí na pohled, ale na dně... špatná. Když jsem právě brousil nůž na tomto kameni, povídal jsem si: Tahle voda páchne mrtvým a nakazila by mi chleba, a proto jste mne viděly, když jste sem scházely po louce, tak tuze otírali jej travou a zabodávali jej do země, neboť země jest blahodějna. Věřte nebo nevěřte, matko Ingouová, děl vztáhnuv svou hůl k rybníku s nadšeným ujištěním, ale jsem jist jako svým životem, že něco mrtvého, ať hovado nebo člověk, zahnívá v této vodě.

A opíraje se o hůl, sehnul se k průzračné ploše, nabral té čiré vody do dlaně a přibližuje ji k obličejí matky Ingouové, pravil s ironií:

— Staří lidé bývají tvrdohlavi! Ale nejste-li štěnice, usudíte sama, stará hemelo, zda tato voda nezapáchá umrlčinou.

— Ale jděte ! pravila matka Ingouová, tvoje ruka páchne umrlčinou, pastucho ! a ne voda.

A vykasavši si sukně, poklekla u ohlazeného kamene a svalila do vody díl prádla, který přinesla na zádech ; potom obracejíc se, pravila k Šimoně a svému děvčátku :

— No tak ! což jste tak zkoprněly ? K dílu, skrčku ! Na moutě spásu, matko Mahenová, myslila jsem, že jste srdnatější.

A ponořila ruce až po lokty do této vody, čerstvé jako rosa, jež padala v tisícerých stříbrných paprscích kolem jejího tlouku.

Šimona Mahenová a děvčátko přiblížily se a odhodlaly se činiti dle ní, ale podobaly se kočkám, jimž na cestě namane se kaluž a nevědí, kterak přes ni, by si nesmočily tlapek.

— A kam se ten paslucha poděl ? řekla zase matka Ingouová ohlížeje se za sebe mezi dvěma plesknutími tlouku, jež jižní ozvěna opakovala.

Všechny tři se rozhlížely kolem sebe : již ho tam nebylo. Zmizel, jako by byl odletěl.

— Měl tedy pod jazykem *čtyřlístý jetýlek*, který dělá neviditelným, neboť teď tu byl a již ho tu není, pravila Mahenová, navštívená toho rána všemi možnými hrůzami. Podobala se starému klubku, plnému jehel, do něhož se pořád o jednu připichuje.

— A vy věříte všem těmto hloupostem ? odpověděla matka Ingouová, ždímajíc prádlo osušenýma rukama. Čtyřlístek jetelový ! . . . kdo pak kdy viděl jetýlkový čtyřlístek ? Což se dosti nenasmáli v Blanchelandě, když sedlák Bouet šel jednoho dne s jedním takovým pastevcem, kteří se dělají kouzelníky, hledati toho tak řečeného jetýlku a sporýše do doubravy centsousské, po půlnoci, za jasné lunny, kráčeje po zpátku ?

— Výsměšky nic v tom nezmění, pravila matka Mahenová, já věřím opravdu v jetelový čtyřlístek. A proč by ne ? Nebožtik můj otec, který byl dál než za kamny, povídal mi kolikrát, že jsou . . .

Ale náhle byly přerušeny hrdelním smíchem paslýřovým. Aniž ho viděly, obplížil se kolem nádržky zpola kruhovité, a ukazoval svou bledou tvář nad rákosím, které s této strany bylo dosti vysoké.

— Hej ! hey ! pradleny ! volal na ně, sem napněte kukadla ! a vizte, zda jsem neměl pravdu, když jsem povídal, že voda jest shnilá. Znáte toto ?

A přes rybník natahoval k nim cosi bílého, co viselo na jeho kované holi.

— Svatá Panno! zvolala matka Ingouová, to je čepec Johanny Hardoucyové!

— Ach! slituj se nad námi Pán Bůh dobrotivý! dodala Šimona. Nebylo nikdy takového čepce v Blanchelandě, a tu jest! Jaké neštěstí! můj Bože! Oh! to jest tuze jisto, že kdo ho nosil, zahynul a že leží na dně rybníka!

A nedbajíce, že tam samy padnou, sklonily se nad jeho hladinu a dosahovaly rozedraného a promočeného čepce, který se třepetal na kované holi pastýřově. Prohlížely jej. Byl to vskutku čepec Johannin s vyšívaným kolencem, s velikými motýli a krásnými krajkami caenskými. Dotýkaly se ho, přibližovaly si jej k očím, podívovaly se mu, zmáhala se jich lítost a brzy, spojujice ztrátu ženy se ztrátou čepce, daly se do všelikého nařikání.

Pastevec pak vstoupil do vody až po kolena a zkoumal hloubku rybníčka kolem sebe holi.

— Není na vaší straně Jest tady... křičel na tři ženy, které se rozplývaly v slzách na druhém břehu. Tady jest! držím ji! cítím ji pod svou holi. No, matko Ingouová, pojdte sem! jste nejsrdnatější a nejsilnější. Kdybych mohl pod ni strčiti hůl, pozdvihl bych ji z bahna u dna a postrčil bych ji ke kraji, kde není tak hluboko s této strany. Snad by se nám oběma podařilo vytáhnouti ji.

A matka Ingouová nechala čepce v rukou Šimoniných a maličkě a přiběhla k pastýři. Bylo tomu tak, jak předvídal. S velikou námahou posléze vyzdvihl tělo utopené a poporazil je k břehu.

— Počkejte! už ji vidím! pravila matka Ingouová, která rozhrnula rákosí, a položivši se na trávu a vnořivši ruce do vody, uchopila za vlasy ubohou Johannu.

— Ah! jak jest těžka! řekla volajíc na pomoc děvče a Šimonu, a všem třem podařilo se s pomocí pastevcovou vytáhnouti zamodralé tělo Johanny Magdaleny a položili je do trávy palouku.

— No tak! pravil pastevec skoro hrozebně, lhala voda? Jste teď jisty o tom, co jsem říkal, matko Ingouová? Budete teď věřit v moc pastýřů? Ta také, pravil ukazuje na mrtvolu

Johanninu, nechtěla věřit, a na konec toho zkusila, a její muž, který byl ještě bohatší a horší než ona, věří již od včerejšího večera více než Pánu Bohu!

— Co tím míníte, pastucho? pravila žena.

— Říkám, co říkám, odpověděl pastucha. Hardoueyovi vyhnali pastevece z Hrádku. Pastevci se dnes pomstili. Tady žena utopena a muž...

— A muž? vskočila mu do řeči Mahenová, která právě před chvilkou opustila hospodáře Tomáše Hardoueye.

— Muž, mluvil dále pastevec, běhá v tuto hodinu po okolí jako kůň, jemůž hučí v uších!

Obou tetek zamrazilo. Přízvuk pastuchův byl hroznější než moc, o níž mluvil a již se jaly věřit, poděšeny příšerným divadlem, jež právě měly na očích.

— Věru, zvolal, tu mrtvá leží u mých nohou, ohyzda zabahnělá! — A svým bezbožným dřevákem kopl do tohoto těla nedávno krásného, stojícího a tak hrdého. — Jednoho dne domnívala se, že převrátil osud a že mne uchlácholí nabídkou slaniny a šašiny, kterých by mi byla dala jako nějakému žebrákovi za zády svého muže, ale já nechtěl nic! nic než osud... Kouzlo na ni vrcí! a zakusila ho! Ah, věděl jsem, co ji drží, když nikdo neměl o tom tušení od Blanchelandy až do Lessay. Věděl jsem, že vezme špatný konec... ale když jsem si pobrousil tuto svůj nůž a když jsem ho očistil v zemi, aby nepáchl umrlčinou, nevěděl jsem, kým voda hnije. Kdybych byl věděl, že tam ona, nebyl bych otíral svého *zavěráku*, byl bych si přál, abych vždy na něm cítil chuť msty, silnější než chuť svého chleba!

I vyňal chvějícíma se rukama nůž, o němž mluvil, ze svého měchu, otevřel jej a vnořil prudce do nádržky. Vytáhl jej z ní, voda s něho kapala, a zase jej do ní ponořil. Nikdy vrah nepohlížel tak opojen, jak stéká po železku jeho dýky krev jeho oběti, jako pohlížel na vodu, která se řinula po střence a člince tohoto nože, špinavého a hrubého. Potom jako bez rozumu, zběsilý a jakoby třesť při tomto pohledu, přiblížil jej k svým rtům, a nedbaje, že se pořeže, přejel po celé délce této čepele jazykem, třpytícím se žizní pekelné pomsty. Olizuje ji, sverepě vrněl. Svou hlavou čtverhrannou, svými vlasy zježenými a žlutými a tlamou, kterou prodlužoval pije dychtivě tuto vodu, která mu tak hrozně chutnala, podobal se jakémusi rozzuřenému vlku,

který, chtěje proběhnouti městečko v noci, zastaví se supěje, by se nachlemstal z kaluže krve, prosakující pod nedoléhající dvěře nečistého masného krámu řezníkova.

—Tohle jest dobré! pravil. To jest dobré, šeptal, a jako by těchto několik krupěji slíznutých lačným jazykem zažehlo v něm nové, palčivější žízně, nesnadněji uhasitelné, nabral, aniž pouštěl z ruky svůj nůž, vody do dlaně a pil dlouhým douškem.

—Oh! tohle jest nejlepší nápoj, jaký jsem pil za svého života! zvolal hlasem zvučným, a piju jej, dodal se strašnou ironií, na tvé zdraví, Johanno Hardoueyová, kletá nevěsto knězova! Má chuť tvého zavrženého těla, a byl by ještě lepší, kdybys byla déle hnila v této vodě, v níž jsi se utopila!

A, přišerná libace! pil vášnivě na kolikrát. Skláněl se nad nádržku, by si nabral, a povstával a zase se shýbal a pohybem tak křečovitým, že by se řeklo, že se ho zmocnilo zběsilé třesení svatovítského tance. Taťo voda ho opájela. „Chlemsty, chlemsty,“ pochvaloval si pije a hovoře sám k sobě ve svém divokém nářečí, chlemsty! Jeho tvář rozetřené běloby měla výraz ďábelský, i zdálo se stařenám, že se jim zjevil ďábel, který obyčejně nepotuluje se po zemi leda v noci, bledý ďábel pod tímto světlem bílého dne, a utekly, zanechavše tam své prádlo, až do Blanche-landy, by svolaly pomoc.

XIV.

Novina o smrti Johanny Hardoueyové se rozšířila po Blanchelandě s rychlostí přirozenou tragickým událostem, které přicházejí na nás jakoby vzduchem, tolik ozvěny jejich jsou elektrické a mžikové! Utopila se Johanna Magdalena z vlastní vůle? Byla obětí zoufalství, nehody nebo zločinu? Otázky, které vystupovaly, zastřené a truchlivé ve všech myslích, záhady, které se přetřásaly s horečnou zvědavostí ve všech hovorech a které ještě potom po léta zmítaly se v nich s nevýslovnou hrůzou, buď na přástkách v zimní večery, buď v polích na naorané brázdě, když nějaká okolnost vyvolala na paměť tajemný příběh ženy hospodáře Tomáše Hardoueye.

Když matka Ingouová a matka Mahenová se obrátily na útěk, poděšeny obludným činěním pastevcovým, by hledaly v městečku pomoci, běda! velmi neužitečné, děvče Ingouovo, rovněž poděšené jako staré ženy, uteklo s nimi, ale jiným směrem. Zvyklá na cestu, již konala den jak den, přiběhla k chatě Klotině.

Jakou noc tato probděla! Když chtěla zadržeti Johannu, pocítila tuze dobře hořké slovo, jimž se na ni nešťastnice utrhla, vyrvavši se jí z paží: „Mám, čeho zasluhuju, pomyslila si. Smím já mluvit o ctnosti?“ a všechny vzpomínky z jejího života padly jí na srdce. Ochrnulá, upoutaná na svůj práh ode mnoha let, co mohla dělati: zabrániti, vyvarovati, říci jiným? Neměla mohutného nic než srdce; a když srdce jest samo, jakkoliv veliké, jest bez moci. Ah! čeho zakoušela, bylo velmi bolestno! Příšerné předtuchy zdvihaly se v její duši. Bezesnost trápila často její tvrdé bidné lože všemi strašidly její mladosti, ale žádná z těch dlouhých minulých nocí beze spánku neměla rázu této neutěšené noci. Neběželo již o ni. Myslila jen na jedinou osobu, kterou ctěla a milovala v kraji. Myslila jen na jedinou duši, která se zajímala o její osud a její samotu od té doby, co opovržení a ošklivost světa rozestřely kolem ní své kruté pouště. Kam Johanna Magdalena odešla? Co učinila? Ta vášně, jejíž křiky měla ještě v uších, a Klotě znala strašnou moc vášní! zahubí ubohou Johannu? Na tyto křiky odpovědělo brzy úpění mořských orlů, bludných a nakořpaných to hrdliček hrobu, jež vr-

kaly své truchlivé lásky v tísech, lemujících tehdy zrušenou silnici broqueboeufskou. Jako všechny obraznosti samotářské a v důvěrném obcování s přírodou. Kloty byla pověřčiva. V největších duších bývá jakoby nějaký záhyb slabosti, v němž drímají pověry.

Nepokojna, zimničně rozechvěna, obracejíc se marně s boku na bok, pozdvihla se a rozsvítila své *mrkadélko*. Věří se, že v dlouhých bezesných nocích spalují se, stravují se na této lampičce, která se rozžihá dlouhé hodiny, sžíravé myšlenky, vzpomínky. Nic se nespaluje. Myšlenky, vzpomínky, dlouhé hodiny, nic nemizí. Všechno vám zůstává. Mrkadélko Klotino se svým třepetavým svitem bylo tak chmurno jejím očím jako byl jejím uším chraptivý a vzdálený křik mořských orlů, zanikající truchlivě v noci. Ba světlo zdvojnásobilo vidiny, jež ji obletovaly. Obraz Judity, která zabijí Holoferna, visící mezi záclonami nad jejím lůžkem, ten obraz mdle osvětlený jako by oživoval, když naň patřila svým fascinovaným zrakem. Hutná rumělka tohoto lidového obrázku podobala se tekuté krvi, pravé krvi! Kloty, jež nebyla bázliva, chvěla se. Tato silná stoická žena měla strach. Sfoukla mrkadélko. Ale temnoty nepotápějí našich snů. Vidění trvá na dně očí, na dně srdce, ve svém nelítostném světle. Sedíc na posteli, schoulena ve svou sešlou kamizolu, Nessovu tuniku bídy a opuštěnosti, které nebylo třeba již svlékat, položila si čelo na kolena, propletená sepjatýma rukama, a zůstala tak, shrbená, v sebe pohroužena, až do rozednění, když děvče Ingouovo otočilo závorkou a otevřelo prudce dvěře, jako by je někdo honil :

— Jaký to tropíš hluk, maličká, pravila. A uzřevši obličej dítěte, pocítila, že úzkost její noci se mění v hroznou jistotu.

— Ah! stalo se neštěstí v Blanchelandě! zvolala.

— Stalo, praví děvče Ingouovo hlasem přerývaným pohnutím a během, paní Hardoueyová jest mrtva, a právě jsme ji našli na dně rybníčku.

Výkřik, který nebyl stařecký, výkřik lvice, která se probudila, vyšel z této zdrcené hrudi a přerval se na rtech Klotiných. Její poprsí, nachýlené nad její kolena, padlo, zvrátivši se do zadu, na lůžko, a hlava zamotala se do pokryvek, jako by neviditelná sekera porazila ji jedinou ranou.

— Ježíši, Maria, zvolalo dítě s vyjevenou úzkostí, která utíkala smrti a která jako by ji znovu nalézala.

A přistoupila k lůžku, s něhož denně pomáhala ochrnulé: a viděla ji, zrak ztrnulý, spánky zsinálé; a obloukovitá linie jejích bezcitných a hrdých rtů trásla se, trásla jako když vzlykot, který potlačujeme, hromadí se a pěchuje v našich srdcích, jenž však co nevidět vyrazí!

— Ticho, ticho, matko Klotě, pravilo dítě, poslyšte: zvoní umíráčkem!

A vskutku, vítr, který přicházel od Blanchelandy, přinášel zvuky zvonu, který zvonil navěčnost Johanně Magdaleně, s oněmi vznešenými přerývkami vždy delšími, jak se postupuje v tomto žalném zvonění, jež jako by destilovalo smrt do vzdušných vrstev a ji vlévalo kapku za kapkou při každém úderu zvonu do našich srdcí.

Nic v této chvíli, v polích vždy tak pokojných ostatně, netlumilo zvuků bodavých, rozrývajících svou zdlouhavostí a přelamovaných zámlkami, jež se končivají závěrečným útlým zacínáním, jako poslední vzdech života na okraji věčnosti. Jitro, šedé než se rozrůžovělo, počalo se plnit prvními zlatými paprsky dne a uchovávalo ještě cosi z jasného a chvějného klidu nocí. Zvuky melancholického zvonu, stále řidnoucí, vlétaly dveřmi, jež děvče Ingouovo nechalo za sebou otevřeny, a přicházely zmírat na toto bídné lože, kde srdce hrdé, které vzdorovalo všemu, pukalo posléze v slzách a chápalo, čeho nikdy nemohlo pochopiti, palčivou a hladovou potřebu modlitby.

Klotilda se zdvihla na tyto zvuky, které pravily, že Johanna již nikdy nevstane.

— Nejsem hodna modliti se za ni, pravila tehdy, jako by byla sama; oplakávali ji, ano! A přejela si rukama oči, z nichž vytryskovaly slzy, a pohlížela na své smočené ruce s bolestnou pýchou, jako by to byla kořist pro ni, tyto slzy! — Kdo by byl řekl, že budu ještě plakati? ... Ale modliti se za ni nemohu, byla jsem příliš bezbožna; Bůh by se smál, kdyby mne slyšel modliti se! Vi příliš dobře, kdo jsem byla a kdo jsem, by vyslyšel tento poskvrněný hlas, který ho nikdy o nic nežádal pro Klotildu Mauduitovu, ale který by ho žádal, kdyby se odvážil, o slitování pro Johannu Magdalenu de Feuarentovu!

A jako by se jí zmocnila náhlá myšlenka: — Poslyš, děvčice, pravila ji, berouc ruce dítky do svých rukou, jsilepší než já. Vždyť jsi dítě: jsi duše nevinná: ve tvém věku mi říkali, že Bůh, jenž přišel na zemi, miloval dívky a slyšel je. Klekni si tuto a modli se za ni.

A s oním velitelským posuňkem, jež si uchovávala i v trudech svého života, přiměla dítě padnouti na kolena u pelesti svého lože.

— Ano, modli se, pravila hlasem přerývaným vzlyky, já budu plakati, když ty se budeš modlití!

— Ale zvláště modli se nahlas, mluvila dále, rozněcujíc se ve své strasti tou měrou, jak hovořila, abych tě slyšela. Ano, bych tě slyšela, nemohu-li se s tebou sjednotiti. Ah! volej k němu tedy, děla naléhavě, volej k němu, k tomu Bohu dítek, čislych, trpělivých, tichých, posleze všeho, čím já již nejsem!

Jest to též Bůh bídných, pravidlo děvčátka naivně vznešené, jež opakovalo prostě, čemu je naučil jeho farář.

— Ah! loť tedy i můj! pravila Klotá, která pocítila úder blesku, jež Bůh často vyvádí ze slabých rtů dítěte. Počkej! počkej tedy! budu se hned modlití s tebou, dceruško...

A opírajíc se o rámě klečícího dítěte, slezla se své postele. Ochrnulá, jejíž duše byla celá a jež nabývala ústrojů, padla na kolena u děvčátka a modlily se obě.

Chvilé té vrátily se k práci nádržce matka Ingouová a matka Mahenová, provázeny všemi zvědavci blanchelandskými. Mezi těmito zvědavými byla Barbora Causseronová a Nonona Cocouanová; Nonona byla opravdu zkormoucena. Našli mrtvolu Johanninu stále ležící ve vysoké trávě, ale pastevec, od něhož obě stařeny utekly, zmizel. Jenže než zmizel, ohavný pastucha vykonal na mrtvole jeden z těch činů, které když nejsou zbožným uctěním, jsou svatokrádeží. Odňal Johanně vlasy, ty dlouhé kaštanové vlasy, „které bývaly splétány, jak pravil Ludvík Tainnebouy, v nejlesklejší vrkoč, jaký kdy zdobil šiji ženy“, a poněvadž nůžek neměl, uřezal je jediným nástrojem, jež měl po ruce, oním *zavěrákem*, který namáčel do vody rybníčka. Také byly vlasy Johanny Magdaleny „uřezány jako tráva špatným srpem“, dodal dvořák, a místy krutě vytrhány. Byla to trofej msty, tato kštica, odnesená bludným pastevcem, by ji ukázal svému potulnému kmeni, jako Rudokožci a všichni divoši? — neboť v jisté

hloubce jednota lidského rodu se poznává z totožnosti obyčejů. Či to byla spíše baživost duše lakotné, která využila vhodné chvíle, by draze prodala krásnou kšticí těm kupcům vlasů, kteří chodí po kraji a požínají za několik stříbrných mincí kštice chudých dívek? nebo spíše, jak věřil strýc Tainnebouy, měly ty vlasy ženy, *zemřelé učarováním*, měly sloužiti na nějaké čarodějnictví a stáli se v rukou pastevcových nějakým strašným talismanem! Nonona Cocouanova první spozorovala oloupení ušlechtilé hlavy, ležící na trávniku.

— Ah! pastucha se pomstil až do konce, pravila. Vskutku, tyto vlasy uřezané jevily se těmto lidem venkovským jako nová vražda. Každý z nich vykládal tuto náhlou smrt a jat byl soucitem nad osudem ženy, která si zasloužila náklonnosti všech. Lidé z Hrádku na první povyk o smrti hospodyně též přiběhli. Jen manžel Johannin, hospodář Hardouey, ještě chyběl. Odjev včera večer, jak známo, ve chvíli, kdy dorazil na Hrádek tak divokým tryskem, když mu řekli, že jeho žena není doma, neukázal se od té doby . . . Jeho kůň sám se vrátil, spocen, se srstí zježenou, vleka za sebou oprať, do níž se mu zaplétaly v běhu nohy. A poněvadž hospodář Hardouey nebyl v Blanchelandě oblíben, šeptem pronášely se otázky, a slovy obojakými a záhadnými, zda smrt Johannina nebyla zločinem, a zda vinníkem nebyl tento manžel, kterého nebylo možno naléztí . . .

Dlouhou dobu řeči po okolí jistě nasazovaly vosy do hlavy Hardoueyovy. Tento muž, chmurné letory, byl žlučnatější, mrzutější, nevrlejší, zamračenější než kdy jindy, povídaly kmotry, a ačkoliv byl schopen mlčenlivě tlumiti hlubokou žárlivost, byl schopen též se v ní rozsopťiti a vyraziti nějakou strašnou ranou. Takové mínění ostatně setkávalo se s jiným míněním v myslech. Ten bývalý mnich, vůdce partisánů, ten hrdý kajicník, k němuž se připínalo tolik mocných a neurčitých citů a myšlenek, ten Šuan, jehož obviňovali, že zkazil život Johannin a že, neznámo jak, pomátl jí rozum, zdál se také schopen všeho. Nestřčil-li jí rukou tělesnou do nádržky, v níž se utopila, pohnal ji tam rukou ducha, zlomiv jí srdce hanbou a zoufalstvím. Nevědělo se příliš, které z oboutěchto mínění nabude vrchu, ale obě přiměšovaly k projevům lítosti nad smrtí Johanninou cosi příšerně podezřelého a hrozebného, co rozdmýcháno přinese strašný výjev, jež bedlivější pozorovatel mohl tušiti a jenž se udál opravdu, jak uvidíte, po zítřku.

Zatím však bylo třeba, by tělo Johannino zůstalo na louce až do chvíle, kdy lékař a smírčí soudce blanchelandský přijdou a učiní po zákonu, co se nazývá *energicky vyzdvížením mrtvol*. Muži a ženy, kteří přiběhli ukojit zvědavost nenadálým a tragickým divadlem, přivolaní do polí denními pracemi, rozcházeli se tedy ponenáhlu hovoříce vespolek o události, jejíchž příčin budou dlouho ještě hledati. Z tohoto přivalu zvědavců odplynulého nezůstal vedle mrtvol než první čeledín z Hrádku, jemuž uloženo, by bděl nad tělem mrtvé až do příchodu lékaře a soudce, a Nonona Cocouanová, která z vlastního rozhodnutí se nabídla k této zbožné stráž. Celá tato historie dosti to ukázala: Nonona byla Johanně vždy oddána. V posledních dobách statečně ji hájila proti všem, kdož ji obviňovali, že zapomněla moudrosti svého života „v záhubných besedách“, a rozuměly se tím v Blanchelandě její návštěvy u Kloty a její nejasné známosti s abbéem de la Croix-Juganem. Nonona více než kdo jiný, vyjímaje snad Klotu, byla dojata touto náhlou smrtí, a ona byla dvojnásob, neboť srdce postižená se dohadují. Ač se jí nedostalo nikdy důvěrnosti od Johanny, zcela ji obhajovala, neboť Nonona poznala lásku, která trpí, protože kdysi ve svém mládí také ji zakusila. Ubohá dívka zahořela k Johanně Magdaleně opravdovým fanatismem tichého soucitu. Jen z veliké úcty nedávala jí na jevo těch němých a výrazných svědectví, jež lisují srdce, ale nezraňují ho. Nuže dnes činila to seč byla, s žalnou vroucností. Poněvadž byla nábožna, věřila, že Johanna Magdalena vidí ji s hůry vedle své tělesné schránky na zemi. Býti viděnu těmi, které jsme milovali v mlčení a jimž nemohli jsme říci v životě, jak jsme je milovali, ah! v tomť tkví jedno z těch nebeských zkonejšení, která nás mstí za všechny životní nemožnosti, jež Náboženství dává výměnou těm, kteří mají víru! Nonona Cocouanová cítila, jak tato vůně božské dobroty mísí se k slzám, které prolévala za Johannu, a jak jim ulehčuje. Jitro nádherně se rozvíjelo. Byl to jeden z nejkrásnějších letních dní, jakého dávno nezažila: vzduch byl čistý; rybník průzračný; traviny lahodně páchly; horko stoupalo do bylin; hmyz, přiváben nepohnutostí Johanninou, bzučel kolem tohoto těla, ležícího s půvabem utržené květiny, a Nonona, sedíc po boku a chvílemi klečíc, držela růženec ve svých sepiatých rukou a prosila Tě, která mívá ještě slitování, když Bůh si nepřipomíná leč svou

spravedlnost; neboť Bůh poctil svou Matku darem převzácným: má totiž soucit děle než on! Občas tato mystická dívka vesnická pozdvihovala svých očí, dosud krásných, jejichž modř, ohněm srdce kdysi prožihávaná, byla bledší a čistší, k oné jiné modři věčné, které nic nekali, ani věky, ani bouře; k tomu nebi, dnes jiskřivého azuru, jímž viděla Johannu, jak se k ní sklání a jak se na ni laskavě usmívá. Stárek z čeledi hrádecké seděl jak ona na zemi o něco dále, zůstával v oné ztrnulé skličnosti, v kterou přivádí všední povchy sousedství smrti.

By Nonona uchránila od slunce, které se rozhořovalo, obličej Johannin, pokryla jej onou zástěrou z červeného kartounu, kterou Klota, usilujíc ji zadržeti, roztrhla. Jediný to hadřík hrubého nachu, jež osud, by ji přikryl, zůstavil této šlechtické dceři, která uvězňovala v živůtku z hrubé vlněné látky patricijskou duši, dlouho svíranou, dlouho přemáhanou, která z nenadáni, když se ji sourodá duše přiblížila, uvolnivši se příliš prudce, zabila své blaho a zlomila svůj život!

Na večer byla *mrtvola vyzdvížena*. Po vykonání tohoto zákonného ohledání smírčí soudce poručil sluhovi, který ho provázel, a stárkovi čeledi hrádecké, by Johannu přenesli do nejbližšího domu u louky. Pohřeb paní Hardoueyové byl určen na zítřek z farního kostela blanchelandského. V nejistotě o způsobu smrti Johanniny nebylo třeba, by milosrdenství dobráka faráře Caillemera se nějak trápilo, majíc použití onoho přísného a hlubokého kanonického zákona, jímž se odpírá křesťanského pohřbu každému, kdo zhyne sebevraždou a bez pokání. Vážil si velice Johannu Magdaleny, kterou nazýval živitelkou svých chudých, a srdce by mu krvácelo, kdyby byl nemohl požehnati jejímu prachu. Bůh ušetřil tedy něžnost duchovního pastýře této tuhé zkoušky, a Johannu, příslušející tajemstvím její smrti soudu jediného Boha, bylo možno uložit v posvátnou půdu.

Donesli ji tam v nesmírném návalu lidí, kteří se sešli ze sousedních farností lithaireské a neufmesnilské. Zvony blanchelandské, jež dle starého normanského obyčeje zvonily celý den a předvečer pohřbu, hlásaly těmto krajinám, že „kdosi bohatý“ zemřel. Zprávy letěly z úst do úst, a brzy se rozneslo, že to byla paní Hardoueyová. V Normandii, za mého mládí ještě, ze všech obřadů, které vábily lid do kostela, nejslavnějším a nad to vzrušujícím obraznost veřejnou, byl pohřeb. Lhostejní příběhli

právě tak jako zvědaví; bezbožní, ač jich bylo méně než v dnešním hloupém a pyšném plemeni, bezbožní právě tak jako lidé zbožní. Nebylo to jako ve Skotsku, kde pohřební hostiny lákaly lidi a způsobovaly shon a sběh bez povýšenosti a bez čistoty. V Normandsku nebývalo hostin po pohřbu leda pro kněze. Dav vracíval se s nich s břichem prázdným jak přišel, ale přicházel podívat se na jedno z těch divadel, které vždy jim pohýbaly a vždy jej vzdělávaly, i vracíval se s nich s hlavou plnou dobrých myšlenek, když to nebylo srdce. V den pohřbu paní Hardoueyové nevábilo toliko, že byl náboženský obřad, nebo že nebožka byla známa na deset mil vůkol jako královna hospodyní, ale také, že její náhlá smrt nebyla přirozena a že se nad ní vznášel jakýsi mrak zločinu. Přišli tedy na pohřební obřady Johanniny ještě více, by se mluvilo o její neobyčejné a nevysvětlené smrti a by se vykonala k ní poslední povinnost. Žvahlání, ten ustavičný pohyb lidského jazyku, nezastavuje se ani nad zavřeným hrobem, ani za rakví, a nic, ani náboženství a smrt, nezledovatí neukojitelné zvědavosti, kterou Eva odkázala svému potomstvu. Snad ponejprv usebrání na mysl chybělo těmto venkovanům. Zvláště byli roztržiti, a to proto, že se jim to zdálo neobyčejno a strašivo, jim, kteří měli na dně svých srdcí úctu k rodině, jak křesťanství ji založilo, že neviděli příbuzných za rakví. Rodina Johanny z Feuardentů, jejíž šlechtickou pýchu zranila, provdávši se za Tomáše Hardoueye, nepřišla na pohřeb, a s druhé strany zase příbuzní Hardoueyovi, závistiví majetku, který nashromáždil, a zranění též jeho sňatkem, který je vzdálil od nich, neukázali se v průvodě, přes pozvání, jež se jim pečlivě poslalo. Byl tedy dosti velký prostor mezi rakví, nesenou dle obyčeje kraje muži z čeledi hrádecké na rozestřených ubrouscích, jejichž konce drželi dva a dva, a chudými farnosti, kteří za šest bílých grošů a jeden čtyřliberní bochnik chleba sůčastnili se obřadu s pryskyřičnými pochodněmi v rukou. Nebylo pamětníka v Blanchelandě, který by byl viděl pohřeb, při němž tento prostor, uchovaný truchlícím, byl by zůstal prázden. Zjevně se na to ukazovalo. Hospodář Hardouey se nevrátil na Hrádek. Všechny oči byly upřeny na místo, jež měl zaujímati . . . Běda! Ještě jednoho muže pohledy přítomných hledaly nejednou marně: byl to abbé de la Croix-Jugan. Odjev na Montsurvent včera večer, jak pravila matka Mahenová Hardoueyovi, nevrátil se od hraběnky Jacque-

liny. Po celý smuteční obřad jeho dubová stolice zůstala v chóru zavřena, a postrašná kápě, kterou tam vidali neděli jak neděli, neukázala se tam.

Snad právě proto, že pozornost davu rozdělena byla na tyto dva nepřítomné, nedbalo se osoby, jejíž přítomnost, kdyby byla bývala spozorována, byla by se zdála tak neobyčejna, jako soudobá nepřítomnost obou zmíněných!... Vskutku, z nedostatku zbožnosti nebo z fysického utrpení Kloťa nechodila do kostela. Přes čtrnáct let ji tam již nespátřili. Jest spravedливо též říci, že ji nespátřili ani jinde. Nechodila než na práh. Jsouc ducha příliš silného, netupila svatých věcí. Zdálo se, že jimi pohrdá, nevzývajíc jich nikdy ve svém životě. Herodiada Haut-Mesnilská, která zahrávala s muži všemi krutostmi krásy, mocné jako bič, která pak se změnila v asketku samoty a Marii Egyptskou raněné pýchy, netušila, jakou sílu možno nalézt u paty kříže. Když na své velikonoční obchůzce farář Caillemere vcházel k ní a sedal si u ní, by ji hovořil o útěchách, jež by čerpala v konání svých křesťanských povinností, usmívala se s hořkou povznešeností. Rachel, sobecká a neplodná, která se nedala potěšiti, protože její mladosti a její krásy již nebylo! Usmívala se též pokornému knězi, dítku z farnosti, jež viděla růsti za radlem, na sousední brázdě, který nenesl na svém čele známky šlechtictví, jež by ho bylo posvěcovalo v očích ženy jak ona více než posvátný olej kněžství. Tato povznešenost, tento úsměv, tato hrdost beznadějná, ale bez jediného stesku, tato ustavičná stejnost v chování, neboť každým rokem ji nalézal takovou, tento způsob vyprazdňovati svůj kalich pelyňku a držeti ho jako drživala sklenici orgie na zámku Haut-Mesnilském, všechno to imponovalo farářovi a zadržovalo na jeho nesmělých rtech slovo, jež může obrátiti. Sám to říkal. Tato žena, obtížená hříchem, pohřbená ve svém sešlém baráku a pod oděvem přísné chudoby, rozčilovala ho více než hraběnka montsurventská na svém zámku a pod feudálním baldachýnem, odvážně obnoveným z dubového vyřezávaného dřeva v komnatě předků, jako by smršť revoluce neodnesla všech práv a znamení, jež tato práva představovala! To všechno máje na mysli, dobrý farář se velmi často tážával, co bude se starou Kloťou... a zda po všem tom životě pohoršení a pyšné nevěřivosti nebyl nejvyšší čas, by dala příklad lítosti a kajivosti!

A kdo ví? Hodina ta snad přišla. Smrtí Johanninou, touto poslední kapkou hořkosti, přeteklo již přes okraj toto srdce, jež po léta neslo svou bídu, aniž se sklánělo a třáslo! Čeho by nebyla učinila pro sebe tato žena, která nikdy neprosila Boha o milost, učinila pro Johannu. Modlila se. Znovu nalezla lid-skost modlitby a slzí! Pod ranou smrti Johanniny přísahala sama u sebe, že přes svou ochrnulost půjde až do kostela blanchelandského; že provázeti bude až ke hrobu tu, kterou nazývala *svým dítkem*, a že, nebude-li moci jíti, dovleče se tam po čtyřech! Nuže, co si přísahala, vykonala! Časně ráno v den pohřbu vstala, než se rozednilo, oblekla se v nejčernější šaty, a oběma rukama se opírajíc o hůl, bez níž nemohla učiniti ni jediného kroku, vydala se na trapnou cestu, která pro ni byla velikým putováním. Byla asi míle od její chaty k zvonici blanchelandské; ale míle pro ni, to bylo daleko! Nekračela; šourala se, a lezla spíše po zmrtvělé části své bytosti, kterou její mohutná hrud a nadšená vůle vlekly vytrvalým úsilím. Básníci mluvili často o sjednocení smrti a života. Byla obrazem tohoto sjednocení, ale život byl tak silný v jejích prsou, podpíraných křečovitými pažemi, jež se zase opíraly o sukovitou hůl... že bylo možno věřiti v jistých chvílích, že tento život sestupoval a ji opět všechnu podchytil. Šla tuze zvolna, ale přece šla! Její čelo znachovělo únavou. Její přísný obličej nabýval ohnivých zbarvení jako bronzová vása, prohrátá vnitřním plamenem, jejíž temné stěny zprůsvitněvše zabarvují se.

Chvilemi, vrazována svou silou, přemáhána, ale ne bez naděje, zastavovala se lapajíc dech, sedala si na hrázky a na hromádky štěrku u cesty, potom vstávala a šla dále, by znovupo několika krocích usedla. Hodiny prchaly. Zvon blanchelandský zvonil na zádušní mši. Nešťastnice vyslechla jej skoro blouznivě! Měřila, a jakým pohledem! vzdušným prostorem vzdálenost, která ji dělila od kostela, co ji zbývalo pohltni myšlenkou a přejíti jejima zdlouhavýma a prokletýma nohama! „Oh! přijdu!“ pravila si nejednou s nadějí. Teď si říkala: „Přijdu v čas?“ Žádný pocestný na koni, žádný sedlák s vozíkem, který snad byl by dojat zklamávanou energií této vznešené neduživé, umdlévající a jdoucí bez ustání, a který by ji vzal s sebou, nejel po této osamělé cestě. Ah! její hrud se vzdouvala úzkostí a šileným hněvem! Její srdce cupalo na jejích mrtvých nohou! Brzy nemo-

hla se již ani zastaviti, by nabrala dechu, a poněvadž byla zlámána ve svém těle a že padala seslabena, nechtějíc se opozditi padáním, hrdinná svěhlavkyně jala se kráčet po rukou, přes kamení, držíc ve svých zubech hůl, od níž se nemohla odloučiti a kterou hryzala s křečovitou rozhořčeností... Bůh nejspíše slitoval se nad tolikou statečností a dovolil, by došla do kostela blanchelandského, než bylo po obřadu.

Když napolo mrtvá prošla mřížovými vraty hřbitova, kněz officiant zpíval prefaci. Kostel byl příliš pln, by tam mohla vniknouti. I zůstala na prahu jedné boční branky, která se otevírala do kaple Panny Marie, a tam, přisednuvši si na podpatky svých dřeváků za několik stojících žen, jež se dívaly do této kaple, spojovala svou modlitbu a své vnitřní hoře s velebným žalmováním, jež Církev zpívá nad svými mrtvými, a s krákáním vran, jež v černých hejnech obletovaly tehdy kolem zvuché zvonice. Poněvadž jednala jaksi ve jménu povinnosti a poněvadž ostatně byla vždy hrdou Klotou, nepromluvila k těmto ženám, které, jsouce k ní obráceny zády, šeptaly si vespolek a bavily se o nebožce, o hospodáři Tomáši Hardoueyovi a o abbéovi de la Croix-Juganovi. A proto také, když se zdvihla z dřepu, v němž byla, dříve než mše byla dosloužena, mohla uniknouti pohledu těchto žen, které ji nespozorovaly.

Zatím mše byla dosloužena; a když nosiči vzali rakev s prken, na nichž byla složena, a kněží nastupující do lodi zapěli poslední žalmy, celý průvod vústil hlavním vchodem na hřbitov, kde vykopaný hrob očekával truhly. Chvilé dojemná a strašlivá! srdce nejsilnějšího člověka neodolá, když kněží, majíce svíce zhašeny a seřazeni jsouce do kruhu na okraji zející jámy, kropí svěcenou vodou v posledním *requiescat* rakev, zbavenou svého černého přikrovu, na niž hroudy a prst, nahozené rýčem, sypou se tlukouce a koulejíce se s žalným a dutým hlukem. Došlo až k této strašné chvíli a až dosud nic nerušilo důstojného a srdcervoucího obřadu. Až když kněžstvo požehnavši rakev, vzdálilo se po posledním *Amen*, za nimž se rozlehlo chmurné a širé mlčení, zanechávajíc dav seskupený kolem hrobu, jež zasypával a kropil jeden po druhém svěcenou vodou, jak to bylo kněžstvo činilo před ním, jakási žena, která klečela na prsti, vyházené z hrobu, a již nikdo nevěnoval pozornosti, namáhavě povstala a stoupnuvši si za muže, který právě kropil

hrob, nahnula se, by si vzala kropáč, který držel; ale ve chvíli, kdy ji ho již již podával, muž pohlédl na ruku nataženou a na osobu, které tato ruka příslušela:

— Oh! pravil zachvěv se, Klota!

A jako by natažená ruka byla prašiva, ucouvl s hnusem.

— Co sem tě nese, stará Postřížino? osopil se na ni, a na jaké pak nové neštěstí vylezla jsi ze své díry?

Jméno Klota, její nenadálá přítomnost, přízvuk a posuněk tohoto muže rozechvěly dav v ono pozorné vlnění, které předchází, jako výstraha před tím, co přijde, veliké výjevy a veliká neštěstí.

Klota zbledla na tuto přezdívku Postřížino, která ji připomněla surově urážku, již nemohla nikdy zapomenouti. Ale jako by byla neslyšela, nebo jako by bolest smrti Johanniny ji odzbrojovala z jakékoliv zlosti, pomalu odpověděla:

— Dej! ať ji požehnám a neurázej stáří v domě smrti, dodala s pevnou mírností a vznešenou melancholií.

Ale muž, k němuž mluvila, byl povahy drsné a hrubé, a zvyky jeho řemesla zvyšovaly ještě jeho vrozenou sveřepost. Byl to řezník blanchelandský, vychovaný v ošklivosti ke Klotě. Jmenoval se Augé.¹ Jeho otec, řezník jako on, byl jedním ze čtyř, kteří ji přivázali o kůl na tržišti a kteří ji ustříhli sprostými koňskými nůžkami r. 1793 kšlici, na niž byla velmi hrda. Onen člověk zemřel smrtí násilnou za krátko po její potupě, a jeho smrt, přisuzovaná neurčitě Klotě pověřivými a rozvášněnými příbuznými, v nichž záští stranická připojila se ještě k tomuto druhému záští, syna zajisté činila nesmířitelným.

— Ne, řekl, ty bys zkazila svěcenou vodu, stará čarodějnice! do kostela nikdy nohou nevzkročíš a teď tady se dotírá! Jsi to nestyda! To abys uhranula i její mrtvolu, ty, která nemůžeš již vláčetí svých kostí, přišla jsi na pohřeb ženy, kterou jsi očarovala a která nezemřela snad než proto, že ve své slabosti tě navštěvovala?

Myšlenka, kterou vyjadřoval, uchvátila najednou tento dav, který znal Johannu tak nešťastnou a který si nemohl vysvětliti ani poblouzení jejího myšlení, ani úžehu její pleti, ani její smrti, tak tajemné jako poslední dni jejího života. Dlouhý a zmatený repot zakroužil mezi těmito nahloučenými hlavami na hřbitově.

¹ T. j. káď, žlab neb koryto. — Pozn. překl.

jež ozařovaly bledé paprsky sluneční. Tímto instinktivním hučením pronikala slova *čarodějnice* a *očarovaná* jako přidušené křiky, které hrozily, že co nevidět zaburácejí . . . Koudel, která chytala a která co nevidět vše zapálí.

Kněží tam již nebylo ; vešli do kostela ; nebylo tam již člověka, který svrchovaností svého slova a své hodnosti by se byl mohl postaviti proti tomuto davu a zadržeti ho. Užřela Klotu nebezpečí, které ji obkličovalo v hustých záhybech toho širokého pásu lidí rozjitřených, nevědomých a po léta beze svazků s ní, s ní, která na ně patřila s výše svého osamocení jako patříme s věže ?

Ale viděla-li to, její krev z dřívějška, její stará krev konkubiny pánů kraje toho vstoupila ji do vráscité tváře jako poslední zásvit před těmito lidmi, kteří u ní byli hřbety a kteří se bouřili. Podpírajíc se svou trnovkou, na tři kroky od tohoto zejícího hrobu, vrhla po Augéovi řezníku oním pohledem, jaký mívala v mládí, když, sedíc na hřbetě koně Sang- d' Aiglon de Haut-Mesnilského, projížděla městečkem blanchelandským, pohoršeným a mlčenlivým.

— Mlč, synu katův, pravila ; nepřineslo štěstí tvému otci, že se dotkl hlavy Klotildy Mauduitové!

— Ah ! dokončím dílo svého otce ! pravil řezník, bez sebe slovem Klotiným. On jen tě oholil, stará vlčice, ale já tě chmatnu za cupán a oškubu tě jako berana!

A připojiv posuněk k hrozbě, zdvihl svou tlustou ruku, zvyklou uchycovati vola za rohy, by ho zkontroloval pod nůž. Ohrožená hlava zůstala vzpřímena . . . Ale rána ji zachránila od potupy. Kámen, vržený z lůna tohoto davu, jež nepoddajné opovržení Klotino rozhořčovalo, zasáhl jí čelo : vystříkla krev, a Klotu se skácela.

Ale skácevši se, s očima plnými krve ze svého prasklého čela, pozdvihla se na svých zápěstích celou výškou svého poprsí.

Zbabělci ! vzkřikla, když druhý kámen zařičel s druhé strany davu, udeřil ji znova do prsou a zbarvil širokou růžicí krve černý šátek, který pokrýval místo jejich ňader.

Tato krev jako vždy měla svou krutou vábnost. Místo aby dav utišila, opojila ho a vzbudila v něm žízeň s opojením. Křiky „*Na smrt se starou čarodějnici!*“ zdvihaly se a přehlušovaly brzy ostatní křiky těch, kteří pravili : „*Přestaňte ! ne, nezabíjejte ji!*“ Závrať sestupovala a rozpínala se, nakažlivá, v těchto hlavách sblížených, ve všech těchto hrudích, jež se dotýkaly. Nával

davu se pohyboval a vlnil, do zadušení stěsnaný. Nebylo možno utéci leda těm, kteří stáli v poslední řadě této mačkanice lidí, a ti, zvědavi, špatně rozeznávající, co se dalo na pokraji hrobu, poohlíželi přes ramena jiných a zvětšovali tlačení. Farář a kněží, kteří zaslechli křiky tohoto sročeného davu, vyšli z kostela a chtěli vniknouti až k hrobu, jevišti dramatu, které se stávalo krvavým. Nemohli. „Odstupte, pane faráři, pravili hlasové; tady nemáte co dělati! Jest to čarodějnice Kloty, ta světačka, hanebnice, konaji nad ní spravedlnost! Vrátime vám zítra váš hřbitov očistěn!“

A každý hodil svůj křemen směrem ke Klotě, nedbaje, že zraní ty, kteří byli skupeni blízko ní. Druhý kámen, který rozbil její prsa, převalil ji do prachu, sraziv ji k nohám Augéovým; ale neomdlela. Nedočkav, by se účastnil tohoto mučení, ale příliš u ní, by ji kamenoval, řezník kopl nohou do tohoto těla poraženého.

Tu jako ufatá hlava Charlotty Cordayové, která otevřela oči, když poliček katův poskvřnil její panenskou tvář, i Kloty otevřela oči plné krve na urážku Augéovu a hlasem mroucím pravila:

— Augé, umírám; ale odpustím ti, dovlečeš-li mne až k hrobu slečny z Feuardentův a hodiš-li mne tam s ní, aby poddaná držela s pány, jež tolik milovala!

— Není už pánů, ani slečen Feuardentových, odpověděl Augé, v němž se náhle probudil Modrý a zahořel vášněmi svého otce. Nikoliv, nebudeš zahrabána s tou, které jsi udělala svými kouzly, prokletá děvko ďáblova, a dám tě svým psům!

A znovu ji kopl svým okovaným střevícem nad srdce. Potom hlasem zvučným:

— Tady leží, zmije! rozmačkaná ve svém jedě! Vzhůru, hoši! kdo má nějaké vláky, na nichž bychom mohli vléci její kostru?

Otázka nesla se od úst k ústům, a náhle, s onou elektricitostí, která jest hbitější a ještě nepochopitelnější než blesk, sta paží přineslo v odpověď, podávající ji z rukou do rukou, mřížovou branku od hřbitova, vysazenou ze stěžejek, a na ni uvrhli bezduché tělo Klotino. Muži supajíce zapřáhli se do této mříže a vlekli jako divocí koně nebo tygři tento vůz msty a hanby, jenž drnčel přes hroby, po kamení, i se svým břemenem. Žběsili krutostí, nenávistí, vzbouřeným strachem, neboť člověk bojuje

proti strachu své duše, a tu stává se šilencem smělosti! letěli jako ječící vítr smrští mimo hlavní vchod kostela, kde stáli kněží ztuhlí a zsinalí; a převracejíce vše na své cestě, stavše se kořisti toho *deliria tremens* davů, jimž se proměňují ve zvěř a zhluchnou jako cepy, přešli vyjice poděšené městečko a pustili se k stepi... Kam se hnali? nevěděli. Letěli, jako letí uragan. Valili se jako teče láva.

Jenže cosi méně vzácného, než by se věřilo, neznají-li se křečovitě proměny roť, se ukázalo: tou měrou, jak postupovali ve své hrozné popravě, ubývalo jich a chabli v horlivosti, a v zuřivosti! Tento dav, toto množství, toto nesmírné mnohohlavé, mnohoruké zvíře, ztrácelo srst a línalo z chlupů lidí na houštích u cesty. Jeho řady se světlily. Jedni se odlučovali ode druhých a mlčky prchali. Mnozí zůstali na zatáčce cesty a nepřipojili se již k bezuzdné, hulákající tlupě; mrazení se jich zmocnilo, výčitky, hrůza, zvolna nabíhající, ale posléze pocífovaná a ledovatá. Zbyla již jen hrstka lidí, droždí přívalu, který se pěnil před chvilčkou. Svědomí zločinu vracelo se na ně, na toto dno, a nízké dno lidské, které umíněně setrvává v zločinu, i když rány násili minuly! a jak běželi dále, ač méně rychle, vzrostlo v nich toto svědomí tak silně, že se náhle zarazili, zadrženi prudce jeho paží, silnou a studenou jak ocel. Strach zločinu, který právě spáchali a který ponenáhlu decimoval jejich množství, zmocnil se též těchto posledních, kteří vlekli na těchto železných smycích tuto ženu jimi zabitou, zavražděnou! Jiný strach přidružil se k tomuto strachu. Vstoupili do stepi, do stepi, v oblast tajemstev, v panství duchů, v step bez ustání křížovanou pastuchy tuláky a čarodějníky! Neodvázili se již dále. Neodvázili se již popatřiti na tuto mrtvolu, potřísněnou krví a blátem, která je tloukla do pat. Nechali ji a utekli, rozptýlivše se jako mračna, která vylila své spousty na krajinu, se rozptýluji, aniž se ví, kam odešla.

Ticho prostřelo se po těchto ladech, náhle osamotnělých. Bylo tím hlubší, že následovalo po křiku. Zvonice blanchelandská, jejíž hlučné hrany se zastavily po dvaceti čtyřech hodinách ustavičného vyzvánění, nebyla již než němým šípem, na nějž stín vystupoval tou měrou, jakou slunce se sklánělo k obzoru. Žádný zvuk nepřicházel z městečka. Příšerné divadlo, které je zbrázdilo jako vidění krve a hněvu, zanechalo jakoby tihu zděšení nad

těmi domy, u jejichž dveří jako by ještě stála stráží ranní hrůza. Odpoledne prodlužovalo se v chmurném smutku; a když večer tohoto dne neblahé paměti snášel se na zemi, nebylo slyšeti v modravých dálavách ani melancholicky radostného zpěvu kravařek, ani křiků dětí na prahu dveří, ani praskání veselého biče mlynářských, vracejících se do mlýna, sedících na svých pytlech, klátících nohama po boku svých klisen. Bylo by se řeklo, že Blanchelanda zemřela na konci své silnice ... Pro toho, kdo navštěvoval tuto krajinu, obyčejně živoucí a rušnou v těchto hodinách, bylo cosi neobyčejného, čeho nebylo viděti, ale co se cítilo ... Abbé de la Croix-Jugan, vraceje se toho večera od hraběnky Jacquelines, měl snad pocit, který pokouším se vyvolati. Klusal stepí Lessayskou na své vrance, černé jako jeho oděv, a od té, co přijížděl k místu této stepi, kde samota končila, nepotkal živé duše. Náhle jeho ohnivý kůň, větřící do vzduchu, odbočil a vzpjal se řehtaje ... To ho vytrhlo z jeho snění, neboť tento muž, zvrácen pod troskami sřícené pře, tento přemožený Marius nalézal svůj močál minturnský v propasti vlastní myšlenky ... Pohlédl tedy na překážku, která zježila hřivu na krku jeho černé klisny, a uviděl pod zdviženými nohama zvířete Klotu, krvácející, bezduchou, roztaženou na cestě na ocelovém klanýři.

— Tohle jest dílo Modrých! pravil, klada prst na polovinu pravdy působením své ustavičné zaujatosti, lupiči zabili starou Suanku.

A vysmeknuv se z třemenů, schýlil se k tělu Klotinu, svlekl své dančí rukavice a obrátil k sobě krvácející tvář. Uplynulo několik vteřin. Zpytoval tepny. Zázrakem životní síly, jaká bývá někdy u výjimečných organisací, Klotu, omdlelá, pohnula se. Nebyla ještě mrtva, ale umírala.

— Klotildo Mauduitova! zvolal kněz svým zvučným hlasem.

— Kdo mne volá? šeptala hlasem slabým, kdo? nevidím již.

— Jest to Jehoel de la Croix-Jugan, Klotildo, odpověděl abbé. A pozdvihl ji a podepřel ji hlavu o pahrbeček. Ano, já jsem to. Poznej mne, Klotildo. Přicházím tě zachránit.

— Ne, pravila, stále slabá, a usmála se jakýmsi pohrdáním, které nemělo již hořkosti, přicházíte, byste byl svědkem mé smrti ... zabili mne ...

—Kdo tě zabil ? kdo ? pravil prudce kněz. Modří, není-liž pravda, moje dcero ? naléhal s vroucností, v níž hořela veškerá jeho nenávisť.

—Modří ! pravila jako vblouznění, Modří ! Augé, toť Modrý : jest to syn svého otce. Ale byli při tom všichni . . . všichni mne trýznili . . . Blanchelanda . . . celá.

Hlas jí selhával ; jména již nevycházela. Jen její brada se ještě pohybovala . . . Vztahovala ruku k hrudi a činila strašný posuněk těch, kteří zápasí se smrtí, když jako by odháněli svými křečovitými prsty pavouky svých rakví. Kdo viděl umírat, zná toto strašné tápání.

Abbé je znal. Viděl, že smrt jest blízka.

Vyptával se ještě umírající, ale neslyšel ji. Byla pohroužena v agonii . . . On, který neznal příčiny této hrozné smrti, již měl tady na očích, myslel na Modré, svou utkvělou myšlenku, i říkal si, že každý zločin strany snadno může znovu zažehnouti uhaslou válku. Zmrzačená mrtvola staré Kloty zdála se mu tak dobra jako jiná mrtvola, by ji nabodl na podávky a učinil prapor, jímž by svolal normandské sedláky do boje.

—Co se to tedy děje ? vybuchl, již se chvěje a dupaje zemi svými jízdeckými botami se stříbrnými ostruhami. Vůdce, nepoddajný partisán se vztyčil, stal se nezkrotným v tomto knězi, a zapomínaje, on, příslušník Boha milosrdného, že má tady před sebou umírající, která nevypustila ještě ducha, vyšvihl se na koně, jako by byl uslyšel zatroubiti k útoku. Když dopadl do sedla, jeho ruka pohladila horečně hlaviště bambítek, zdobících ohlav sedla . . . Slunce, které zapadalo proti němu, svítilo mu plně do obličej, vroubeného podbradní páskou z černého sametu a rozsekaného pekelnými jizvami, do nichž oheň jeho myšlenky vléval onen nach, jež jistý slavný slepec přirovnával ke zvuku trubky. Vrápl ostruhy do slabin vranky, která skočila, div nepřetrhla podpěny. Pohybem rychlejším než myšlenka vytrhl jednu bambítku z ohlavy a švihl s ní do vzduchu, s prstem na kohoutku, jako by nepřítel byl na čtyři kroky, ten blouznivec bojových nadějí ! Tyto bambítky byly jeho starými společníci. Nikdy za války neopustily jeho pasu. Když matka Hecquetová ho zachránila, zakopala je do své chatrče. Byly to jeho bambítky Šuanovy. Na jejich tažené hlavni byl kotvový kříž, zasazený

v liliových květech, jež hlásaly, že Šuan se bil za Spasitele, svého Boha, a svého pána krále Francie.

Tento kříž, jenž na zapadajícím slunci se zajiskřil jeho očím, připomenul mu přísnou povinnost celého jeho života, jíž se tolikrát zpronevěřil.

— Ah! pravil, zastrkuje zbraň do ohlavu sedla, budeš tedy stále tímž hříšником, pošetilý Jehoeli! Žízeň po krvi nepřítelově bude tedy stále vysoušeti tvoje bezbožná ústa? Budeš tedy stále zapomínati, že jsi knězem? Tato žena umírá, a ty pomýšlíš na zabíjení, místo abys jí mluvil o jejím Bohu a dal jí rozhřešení. Dolů s koně, kate, a modli se!

A seskočil se své vranky jako prve.

— Klotildo Mauduitova, jsi mrtva? pravil jí přibližuje se k ní.

Bylo to poslední křečí? ale pohnula se svíjivě v prachu jako větev suchého dřeva v ohni. Zdálo se, že hlas knězův galvanisoval její poslední hodinku.

— Slyšíš-li mne, pravil, ó dcero moje! myslí na Boha strašlivého, k němuž co nevidět vystoupíš. Vzbud' myšlenkou zkroušenost a lítost, ó hříšnice! a ač sám nehoden a kajícíník, ale kněz Boha, který svazuje a rozvazuje, rozhřeším tě a požehnám ti.

A vztáhnuv ruce pronesl zvolna svátostná slova rozhřešení nad čelem, zacloněným již hustými stíny smrti. Zvláštní kněz, připomínající ty biskupy polské, kteří slouží mši ve vojenských botách s ostruhami jako vojáci, s bambitkami na oltáři. Nikdy bytost hrdější stojící neříkala milosrdnějších slov nad bytostí hrdější poraženou. Když dokončil: „Odešla“, pravil, a odepial svůj plášť a roztáhl jej na mrtvolu. Potom vzal dvě větve, ulomené v roklině, a položil je v podobě kříže na plášť. Slunce zapadlo do sloje chmurné a husté mlhy: „S Bohem, Klotildo Mauduitova, pravil, ó spoluvinnice mého bláznivého mládí, hle, svýma rukama oblékám ti rubáš a tě pochovávám! Kdyby velké srdce stačilo k spasení, ty bys byla spasena; ale pýchou zbloudil tvůj život jako můj. Spi v pokoji této noci pod pláštěm mnicha blanchelandeského. Zítra pro tebe přijdeme.“ Sedl na kůň, pohlédl ještě na ten černý tvar, který byl nastlán na půdě. Kůň, který znal jeho velitelská kolena, chvěl se vida se držán na uzdě a chtěl se vzepnouti, ale on jej přidržel... Jeho ruka

spuštěná na knoflík u sedla setkala se náhodou s ohlávím bambítek : „Mlčte, pravil, válečná pokušení!“ A jedá krokem na této klisně, již obyčejně štal v tryscích, jimž říkali šílené, ztrácel se, odříkávaje polohlasem ve stínech, jež padaly, modlitby, jež se modlívají za mrtvé.

Byla čirá noc, když abbé de la Croix-Jugan projížděl Blanchelandou a vstoupil do svého domu, stojícího bokem městečka. Nepotkal nikoho. V Normandii, jak sami říkají, chodí spát se slepicemi, a ostatně strašný ranní výjev byl by vyprázdnil ulici blanchelandeskou, neboť lidé se krčí ve svých domech jako zvířata v brlozích, když mají strach. Povolán smrtí Klotinou k svým kněžským povinnostem, abbé de la Croix-Jugan čekal na zítřek přes vrozenou netrpělivost své povahy, by se poptal po události, v níž horkost jeho hlavy viděla možnost chopiti se zbraní. Tu zvěděl od matky Mahenové podrobnosti hrozných pohrom, které právě uvrhly Blanchelandu v ztrnulost a děs.

Jedna z těchto pohrom byla takového rázu, že vrchnost, která se znova tehdy ve Francii zřizovala v dozvucích revoluce, byla donucena se znepokojiti a přísně zakročiti. Vražedníci Klotini byli stíháni, Augé, který byl souzen dle zákonů doby, pobyl si několik měsíců ve vězeních coutanceských. Jeho spoluvinníků pak bylo příliš, by je bylo možno trestati. Zákonnictví bylo vysíleno, a kdyby zasáhlo na příliš velké rozloze, byly obavy, že se znovu zapálí válka v kraji, jímž nebyli jisti. Co do smrti Johanny Hardoueyové, považovali ji za sebevraždu. Nebylo také možno v přesném smyslu zákona nikoho usvědčiti. Jediná věc, která v hlubokém tajemství smrti Johanniny podobala se oprávněné domněnce, bylo zmizení hospodáře Tomáše Hardoueye. Byl-li úplně nevinný vraždou své ženy, proč opustil tak náhle kraj, kde měl hrubé statky a svou dobrou půdu hrádeckou, obdiv a revnivost ostatních vzdělavatelů země cotentinské?

Byl mrtev? Byl-li, proč jeho rodina neslyšela o jeho skonu? Žil-li, a vskutku-li, ať vinný nebo nevinný, bál se býti znepokojován vraždou své ženy, dni a měsíce hromadí se na sebe zapomněním, jaké za nimi chodí, a roztržitosti, z nichž sestává běh života, brání lidem mysliti dlouho na tutéž věc, proč se tedy neukázati? Někteří pravili, že ho viděli na ostrovech, na ostrově oleronském a na Guernesey, ale neodvážili se naň promluvit. Bylo to pravda? Bylo to opovržení nebo chlubení? neboť jsou lidé, kteří vždy viděli, o čem se mluví, ač-li jen byli na čtyři

kroky za humny. Ať tak nebo tak, hospodáře Hardoueye tu nebylo. Dali statkům jeho svěrenského poručníka, a tak dlouhý čas uplynul, až se již na konec nedoufalo v jeho návrat.

Ale čeho obyčejný proud života nezmenšil ani dost málo a neodnesl s sebou jako vše ostatní odnášivá, byl dojem tajemné hrůzy, zdvojené ještě událostmi této historie, již vzbuzoval v celém kraji veliký abbé de la Croix-Jugan. Kdyby byl abbé jako hospodář Tomáš Hardouey opustil krajinu, snad by se byly vytratily skoro ty myšlenky, jež v obecném mínění celého kraje učinily z něho příčinu neštěstí Johanny Magdaleny. Ale on zůstal na očích, jež byl poutal tak dlouho a jejichž nedůvěřivostí jako by byl pohrdal. Tento jeho pobyt v Blanchelandě, umíněná, nepoddajná samota, v níž dále žil, a nechť se mi promine toto slovo, černost jeho fysiognomie, na niž nové temnoty se nahušfovaly čím dál tím více, to vše upevnilo a jistě zvětčilo v Blanchelandě a v Lessay víru v tajnou a zlou moc, již abbé měl na Johannu, víru, již strýc Ludvik Tainnebouy našel ve všech myslích. Dojala smrt Johannina duši knězovu?

—Když jste mu oznamovala, že se zahubila, pravila Nonona matce Mahenové jednoho jitra, když vážily vodu u studně Colybeaux, co jste na něm spozorovala, matko Mahenová?

—Nic jiného než jak obyčejně, odvětila matka Mahenová. Byl ve své veliké lenošce u krbu. Já jsem přisedla na své dřeváky a dmychala do ohně. Měla jsem jeho hlas nad hlavou a neodvážila jsem se obrátiti a podívatí naň, neboť, ač i pes se dobře dívá na biskupa, tenhle není člověk tuze pohodlný na *vejrování*. Otázal se mne, co se přihodilo Klotě, a když jsem mu řekla, že měla srdnatost jíti na pohřeb paní Hardoueyové a že při žehnání hrobu ji začali kamenovati, oh! tu... věděl již o smrti paní Hardoueyové nebo nevěděl? Ale já, která jsem čekala na politování od toho, kdo, jako on, znal a příliš znal paní Hardoueyovou, byla jsem všecka ohromena mlčením, jež se rozhostilo v sále, neboť neodpověděl ani drobitku slova. Dříví, které se vználo, praskalo, praskalo, a já pořád foukala. Plamen hučel; ale neslyšela jsem leč to, a on se nepohnul, zrovna jako sloup, i odvážila jsem se obrátiti; ale nedívala jsem se dlouho, moje chudátko Nono, když jsem uzřela jeho dvě oči, oči divoké kočky. Přelétnu ještě sem tam očima po sále, ale jeho oči a jeho tělo se nepohnuly, i zanechala jsem ho, an hledí stále do ohně

svýma oběma upřenýma očima, které by byly lépe než můj starý dech zapálily moje chraslí.

— A to jest vše ! pravila Nonona smutna a zklamána.

— Vše, arciže ! pravila Mahenová, spouštějíc do studně řetěz, jenž nesl s sebou okov ke dnu svěži a zvučné hlubiny, odznívaje o její zelení omšelé stěny.

— Není tedy tvorem jak ostatní ? pravila Nonona snivě, svou krásnou paži, kterou rýsoval úzký rukáv jejího živůtku, opírajíc o hliněný džbán, postavený na roubení studně.

A odnášela zvolna džbán naplněný, přemítajíc, že ze všech, kdož milovali Johannu Magdalenu z Feuarentů, ona sama jen milovala ji a zlého ji neučinila.

A snad měla pravdu. Vskutku, Klota milovala hluboce Johannu Magdalenu, ale její láska měla své nebezpečí pro nešťastnou ženu. Rozněcovala neužitečné schopnosti a lítosti vášnivou úctou, již chovala k starobylému jménu Feuarentů. Pro ty, kdož znají tyranii návyků naší duše, jest nepochybné, že toto rozněcování hovory s Kloutou učinilo Johannu Magdalenu vnímavou k truchlé lásce, která učinila konec jejímu životu. Co se abbéa samého týká, té duše zavřené jako pevnost beze střilen, která nikomu nedala práva nahlížeti do svých myšlenek a svých citů, jest odvážno věřiti, že choval k Johanně z Feuarentů onen cit, kterého duše vládci zakoušejí k duším oddaným, jež jim slouží ? Jest pravda, že v době smrti Johanniny oddanost této šlechtické ženy se stala neužitečnou, a to pacifikací, které všechna úsilí a rozsáhlá snování bývalého mnicha nemohla zabrániti. Ale ať už tomu bylo jakkoliv, život abbéa nijak se nepřetvořil zevně, a nebylo možno něco nového vyvoditi z obyčejů, které se neměnily. Abbé de la Croix-Jugan zůstal tím, čím ho stále znali, a nic více ani méně. Uzavřen ve svém domě z modravé žuly, kde nepřijímal nikoho, nevycházel z něho, leč aby se odebral na Montsurvent, jehož věžky, jak říkali Modři z kraje, skrývaly ještě nejedno hnízdo royalistických pustovek, ale nikdy tam nepobyl celý týden, neboť jedním z předpisů pokání, které mu bylo uloženo, bylo assistovati na všech nedělních bohoslužbách ve farním kostele blanchelandeském a ne jinde. Kolikrát, když mysleli, že ho zadrží déle na Montsurventě některá z těch neznámých okolností, jež považovali lidé vždy za spiknutí, zjevil se v kůru na obyčejném místě, zahalen do své hrdé kapuce : a

ostruhy, jež mu čouhaly z alby a z kleriky, říkaly dosti, že právě opustil sedlo! Venkované si ukazovali na tyto ostruhy, tak málo způsobilé, by zdobily podpatky kněžovy, a jimiž on řinčel krokem tak smělym a tak pevným! Vyjma ty některé dni, v které abbé Jehoel nebyl doma, tento chmurný zahaleč, jemuž obraznost lidu pranic nerozuměla, zabíjel čas svých prázdných dní procházeje se po celé hodiny se skříženýma pažema a hlavou svěšenou, od jednoho konce sálu na druhý. Dívali se naň tabulemi jeho oken, a unavil nejednou trpělivost těch, kteří z daleka patřili na tohoto ustavičného a černého prochazeče.

Často také sedal na kůň při sklonku dne a pouštěl se směle do té stepi Lessayské, před níž se každý třásl na deset mil vùkol. Doněvadž údivem a otázkami šlo se k takovému muži, ptávali se lidé vespolek, co hledal v té poušti v hodinách tak pozdních a z které se nevracel až v noci valně pokročilé, a tak pokročilé, že neviděli, kdy se vracíval. Jenom si říkali ráno v městečku ode vrat k vratům: „Slyšeli jste dnes v noci vranku abbéa de la Croix-Jugana?“ Bystré hlavy z kraje toho, jež se domnívaly, že se nepodaří nikdy bývalému mnichu blanchelandskému, by se sebe svlekl svou starou kůží partisána, několikrát se pokoušely vyčíhati z pozdálí na jeho večerních a nočních projíždkách, by nabyli jistoty, zda se v té nesmírné a pusté stepi nekonají jako kdysi válečné rady v jasů měsíčním nebo ve stínech. Ale vranka abbéa de la Croix-Jugana letěla, jako by měla blesk v žilách, a brzy se vymkla pohledům, ztrácejíc se v těchto prostorách. A po této stránce jako po všech ostatních bývalý mnich blanchelandský zůstal hroznou hádankou, jejíhož klíče Ludvík Tainneboudy ani za hezkých pár let po jeho smrti, tak tajemné jako jeho život, ještě nenašel.

Nuže, jedné takové noci, jak mi tvrdil hospodář Tainneboudy, a ten to slyšel od pastuchů, kteří mu to vypravovali nějaký čas po rozuzlení této historie, jedné z těch nocí, v nichž abbé de la Croix-Jugan bloudil ve stepi po svém obyčeji, mnozí z kmene těchto pastevců bez krbu a bez sídla, jež považovali za zvědy hlídek sabbatových, seděli v kruhu na čtverhranných kamenech, které dokouleli svými dřeváky až k úpatí pahrbečku, jemuž se říkal *Vršek čarodějníků*. Když neměli stád, jež by vodili, a tím chléva, do něhož by chodili spat s ovce, jež honívali večer domů, pastevci léhali ve stepi pod širým nebem. Bylo-li studeno nebo

vlhko, utvořili si tam jakýsi nízký a hrubý stan ze svých hazuk a pláten svých dlouhých měchů, natažených na kovaných holích, zapichnutých do země. Oné noci rozdělali oheň z plástvů mestových výhnětků, nasbíraných u dveří lisoven, a z rašeliny, nakradené po dvorcích, a ohřivali se u toho ohně bez plamene, který nedává než žár rudý a kouřivý, ale trvalý. Měsíc ve své první čtvrti záhy zapadl.

— Bledolici tady není již ! pravil jeden z nich. Abbé jistě jest ve stepi. To on ji postrašil.

— Arcif, pravil druhý, který přiložil ucho k zemi, slyším od polední strany dupot jeho koně, ale jest daleko !

A ještě naslouchal.

— Počkejte ! pravil, jest tu něčí krok blíže, a krok člověka ; nějaký odvážlivec potuluje se ve stepi v takovouto hodinu, kdy býváme tu jen my a ten zběsilý abbé de la Croix-Jugan.

A jak přestal mluvit, oba psi, dřímající u zářiště s čumáky protaženými na svých tlapách, zavrčeli !

— Zlitcha, Černá Tlamo ! pravil pastucha, který první promluvil a který nebyl nikdo jiný než Pastucha od staré fary. Není ovcí, aby vám je někdo kradl, milá zvířata ; spěte !

Bylo černo, jako v tlamě tohoto psa, jehož právě pojmenoval Černou Tlamou a jenž měl toto význačné znamení krutosti svého plemene. Pastevci uzřeli jakýsi neurčitý stín, který se rýsoval dosti blízko nich v temnosvitu hnědého nebe. Poněvadž však čistota vzduchu v noci zdvojuje hodnotu zvuku a odlišuje zřetelně nejnepatrnější odstíny, uslyšeli hned za sebou hlas :

— Jest tedy pořád na tomto světě, ten abbé de la Croix-Jugan, a vy, kteří víte vše, pastuchové ďáblovi, řekli byste tomu, kdo by vám dobře zaplatil za tuto zprávu, kdy už s něho potáhne ?

— Ah ! vy jste se tedy vrátil ! strýče Hardoueyi, pravil pastucha, aniž se obrátil po hlase, a ruce maje stále roztaženy nad zářiště, už třináct měsíců Hrádek zaháli bez vás. Jaký jste to *zpozdilec*, strýče ! a jak kosti vaší ženy změkly, vás se nadějice !

Byl to opravdu Hardouey, jenž byl tady ve stínu ? Bylo možno o tom pochybovati, neboť býval prudký a násilnický, a teď neodpovídal.

— Ah ! Změkli jsme tedy také ? řekl zase pastucha, navazuje na svou mrzkou ironii a bera srdce tohoto mlčenlivého člověka jako Ugolin lebku svého nepřítele, by do ní zařal nenasytný zub.

Byl-li Hardouey tento muž, chlapisko jadrné tělem i duší, pravil Tainnebouy, vždy pohotově, by odrazil pošlapu a zaplatil na místě tomu, kdo mu ji vykdl v tvář, pak byl luze změněn, když nevzkypěl vztekem, slyše pobuřující a posměšná slova tohoto bídného pastevce.

— Mlč, zatracenče, řekl posléze tónem zlomeným... ale s jakousi hořkou melancholií, mrtví jsou mrtvi... a živí, věří se, že žijí, a červi v nich jsou, ač ještě mluví a se pohybují. Nepřišel jsem, bych mluvil s tebou o *té*, která jest mrtva...

— Proč jsi tedy přišel? pravil pastevce, vřezávající se a klidný jako Moc, stále sedě na kameni a ruce maje vztaženy nad své žároviště.

— Přišel jsem, odpověděl Tomáš Hardouey hlasem, v němž odhodlanost potlačovala chraptivé ořesy, bych prodal svou duši Satanu, tvému pánu, pastucho! Myslel jsem dlouho, že není duše, že není ani Satana. Ale čeho kněží nikdy u mne nezmohli, tys učinil, ty! Věřím v démona, a věřím ve vaše čáry a kouzla, z pekla čeládko! Marně se vámi opovrhuje, marně se na vás díváme jako na červí havěť... marně krčíme rameny, když vás nazývají čarodějníky. Přinutili jste mne věřit pověstem, které vypravují, co jste... Máte *moc*. Zkusil jsem toho... Nuže! zlořečenci! slibuju život svůj i duši svou na celou věčnost vašemu pánu, vrhnete-li nějaké své kouzlo na toho prokletého abbéa de la Croix-Jugana!

Tři pastevci s opovržením jali se ušklibati a pochechtávali, pačrice na sebe svýma očima, svílicíma v mihotavých odlescích žároviště.

— Nemáte-li nám co jiného říci, strýče Hardoueyi, promluvil zase pastevce od staré fary, můžete se vrátiti do země, z níž přicházíte, a nikdy nevložití nohy na step, neboť kouzla nemožou nic na abbéa de la Croix-Jugana.

— Nemáte tedy moci, pravil Hardouey, nejste tedy již než pacholky, chlěvskými, sviňskými škrabači výkalů prasat?

— Moci! proti němu ji nemáme, pravil pastucha, jest na něm znamení silnější než my!

— Jaké znamení? dořical bývalý statkář z Hrádku. Jest to jeho brevír nebo jeho kněžská tonsura?...

Ale pastevci mlčeli, lhostejni k tomu, co pravil Hardouey o ztrátě jejich moci, a k jeho urážlivým vývodům.

— Podlci bez srdce! pravil.

Ale oni nechali padnouti hanu, zatvrzele mlčenliví a nepohnutí jako kameny, na nichž seděli.

— Ah! aspoň, mluvil dále Hardouey po přestávce, nemůžete-li učiniti z něho, co jste učinili ze mne a... z ní, nemůžete mi ukázati jeho osud ve svém zrcadle a říci mi, zda ještě dlouho bude tížiti zemi svým tělem?

Mlčení a nepohnutost pastevců měly do sebe cosi jitrivějšího, drzejšího, nesmířitelnějšího než slova nejurážlivější. Byla to jako lhostejnost toho hluchého osudu, který vás drtí, aniž jest slyšeti, jak padají vaše trosky.

— Hovada! zvolal zase Tomáš Hardouey, neodpovídáte tedy? A jeho hlas dostoupil až výbuchů hněvu! — Nuže! obejdu se bez vás; a výraz, jímž si posloužil, doprovázel zaklením. — Podržte si svá zrcadla a svá kouzla. Zvíím sám u sebe, v který den zemře, ten abbé de la Croix-Jugan.

— Zeptejte se ho, strýčku Tomáši, pravil pastucha tónem jizlivým. Tuhle přijíždí! Slyšíte ržáti jeho vranku?

A vskutku, jezdec a kuň uhánějící tryskem přelétli ve tmě jako smršť a div nezavadili o pastuchy a Hardoueye, jímž vítr zavál do tváří z toho rychlého přeletu, a plamének v žárovišti zhasl nadobro.

— Zkuste a chyťte ho, strýče Tomáši! křikl pastevec, který s krutou rozkoší rozdmýchával hněv Hardoueyův.

Tento udeřil holi do kamene u cesty, až se z něho zajiskřilo, a roztránil jej silnou ranou v několik kusů.

— Baže! vece pastucha, tlucte kamení. Psi je hryžou, a vaše zuřivost nemá více smyslu než hněv psů. Myslíte, že muž jako tento abbé, více voják než kněz, srazí se k zemi jasanovkou jako nějaký hejsek na tržišti varanguebeckém nebo créanceském? Jen koule může zabítí takového de la Croix-Jugana, strýče Tomáši! a kouli Modří již nelíjí!

— Jest to topředpověď o abbéovi, pastucho? pravil Hardouey, sevřev svou těžkou rukou rameno pastevcovo a třesa jím jako větví. Jeho oči, rozšířené žádostí, vznícenou až k šilenství, zářily v slínu jako dva uhle.

— Baže! pravil pastucha, jemuž tolik násili vyrvalo věštbu, má mezi obočím M, které praví, že zemře smrtí strašlivou. Zemře, jak žil. Koule již vyhloubily lože na jeho tváři té kouli poslední.

kteřá se tam položí, by ho uložila pod sebou navždy. Jest to ženich kulí! ale nevěsta bude asi prodlévatí s příchodem v tuto hodinu, kdy Šuani a Modří neposílají si již olova vzduchem nocí, jako za dob minulých!

— Ah! najdu již nějaké sám! zvolal hospodář Hardouey s radostí člověka, do něhož se vplížila na konec myšlenka jisté pomsty, které již žádná událost nezmaří, protože to byl osud; najdu nějaké, pastucho, i kdyby mi bylo vyloupnouti je nehty soken kostela blanchelandského a skousati je na kouli jako kaši vlastními zuby. Zatím tu vezmi za svou námahu, protože přece jsi na konec promluvila, hubo zarytá!

A hodil do kruhu pastevců cosi, co zacinkalo jako peníze, když to padalo do ohně, který se rozstříkl . . . Potom se vzdálil, rychle kráčeje do stepi, zrovna jako by ve tmě roztál, tak málo hluku způsobil mize v ní! Znal v ní prostory a stezky plné zrad. Co krutých dohadů a obrazů hnalo se mu již tudy v patách! Těto noci step děsivé tvářnosti řekla mu své poslední slovo s posledním slovem pastuchovým. Přešel ji se srdcem tak plným, že jistě neslyšel starého popěvku pasteveckého nářečí, který si jali pokrytecky pozpěvovati, počítajíce možná mince, jež vyhrabávali z ohně:

Cvrlikili, punčošky se roztrhaly!
Cvrlikili, našij záplat!
Cvrlikili, nemám jehly!
Cvrlikili, kup si, nejez,
Cvrlikili, nemám peněz! atd., atd.

Když vypravovali tento příběh strýci Tainnebouyovi, řekli, že nechali peněz v řeřavišti, any obyčeje jejich kmene nedovolují jim bráti peněz za *pranostiky*. Poněvadž se tam nenašlo peněz, ač se nalézají obyčejně velmi dobře ráno okrouhlé lysiny popele, naznačující ve stepi místa, kde pastevci zapalovali v noci svou rašelinu, říká se, že tento oheň čarodějníků, velmi příbuzný s ohněm pekelným, je roztavil, ač-li přece nějaký pocestný jich potajmu nesebral, nepochlubiv se svým nálezem. Neboť Normandie není již nikterak v době svého slavného vévody, kdy bylo možno zavěsiti na větev dubu, když šel kdo lesem, zlatý náramek nebo stříbrný náhrdlec, obtížné cestou, a za rok je tam znovu nalézti!

Toto se událo na konci postu 18 . . . Pastevci, svou povahou málo sdílíni s nedůvěřivým lidem venkovským, který jich užíval ze zvyku nebo ze strachu, neřekli tehdy (co řekli později), že viděli Hardoueye ve stepi, a nikdo, ani v Blanchelandě, ani v Lessay neměl potuchy, že muž Johannin se znovu, byť jen na hodinu, v kraji ukázal.

Zatím nadešel Boží Hod velikonoční, a onoho roku měl býti slavnější v Blanchelandě než ve všech sousedních farnostech. Hle, proč. Doba pokání, kterou jeho církevní představení uložili knězi de la Croix-Juganovi, uplynula. Tři léta života zevně pravi delného, jakým žil v Blanchelandě, zdála se dostatečným odpykáním jeho života partisánského a jeho sebevraždy. V duchu těch, kteří měli právo soudit ho, pověsti, jež kolovaly o bývalém mnichu a o Johanně, nezasluhovaly žádné víry. Nuže, když nebývá skutečné pohnutky k pohoršení, Církev jest příliš silná a příliš mateřská ve své spravedlnosti, by dbala mínění, které by nebylo již leda světskou bází, kdyby mu propůjčovala sluchu. Prohlašuje tedy se svou obyčejnou velebou: „Běda, kdo se pohoršuje!“ a vzdoruje běsnění jazyků a jejich zmatku. Tak se zachovala i k abbéovi de la Croix-Juganovi. Nevzala ho z Blanchelandy, by ho poslala na jiné místo diecése, kde by byl nikoho nepohoršoval, jak říkali lidé světsky moudří, kteří nechápou ničeho z hlubokých jednání Církve. Klidná, nepohnutelná, vědomá, vrátila na konci těchto tří let abbéovi jeho plnou moc kněžskou, a právě na Boží Hod velikonoční bude zpívati v kostele Blanchelandském velikou mši po tak dlouhé přestávce ve vykonávání svého posvátného úřadu.

Když tato novina se rozléla po kraji, každý se těšil, že půjde na tuto mši, slavenou mnichem šuanem, jehož rány a život, zle osvětlené požárovými odlesky uhaslé války, vášnivě zajímaly krajinu zvědavostí, smíšenou s hrůzou. I kdyby sám biskup coutanceský přišel slavit svou biskupskou mši do Blanchelandy, nebyl by vzbudil tolik a takové zvědavosti, jakou vzbuzoval abbé de la Croix-Jugan. Poněvadž byl sám obdařen vším, by byl biskupem, jménem, povahou i schopností, říkalo se, že se vyšine na první hodnosti v Církvi a že nezůstane asi v Blanchelandě. Lidová obraznost pokrývala již purpurovým kardinálským pláštěm tato hrdě vypjatá plece, která trhala posléze černou kutnu pokání, jako mocným vzmachem trhá lev potupná plátna, potupná svou křeh-

kostí, do nichž by ho byli rádi chytili. Hraběnka z Montsurventu, která neopouštěla nikdy svého zámku a která neslyšela modliteb leda ve své kapli, přišla na tuto mši, na níž všechna šlechta z okolí dala si dostaveníčko, by pocítila v osobě abbéově šlechtice a válečného vůdce.

Boží Hod velikonoční byl onoho roku velmi pozdě. Bylo to v dubnu, 16. dubna, neboť toto datum zůstalo památno. Byl krásný den jarní, povídala mi stará, stoletá hraběnka, když jsem se jí o tom zmínil a když mi dávala útržky svých vzpomínek nad vypravování mého statečného dvoráka Tainnebouye. Kostel blanchelandský sotva obsáhl dav, který se tlačil pod jeho oblouky. Bývá vždycky krásné počasí na Boží Hod velikonoční, tvrdí s křesťanskou pověřivostí, již nechybí půvabu, venkované kotenlinští. Spodobují ve svém duchu vzkříšení Kristovo se vzkříšením přírody a přijímají jako nezměnitelný fakt který má svůj zákon v jejich víře, soudobost, již Církev zřídila mezi slavnostmi svého rituálu a pohybem počasí. Sněhy vánoční, lkavý vítr velkopáteční, božihodové slunce o Velikonocích jsou příslovečná rčení v Kotentinu. Slunce tedy zářilo onoho dne a osvětlovalo kostel svými prvními radostnými paprsky, které nejsou tyléz jako paprsky ostatních dní roku. O kouzlo odvále prvních dnů, které není tak sladké leč proto, že bývá tak rychle rozptýleno a že památka na ně jest vzdálenější!

Všechny kostelní lavice byly zasednuty rodinami, jež si je najímají na rok. Oděni svými nejkrásnějšími šaty, venkované se tlačili až do postranních kaplí, a nebylo viděti na všech stranách leč pásy a červené vesty s měděnými knoflíky, věkovitou to ozdobou těchto dolnonormandských flintilů. Ve veliké lodi zase dmulo se moře čepců, nazvaných později stkvelým jménem *komety* a dodávajících mladým dívkám toho kraje hrdinského vzezření vzdorovitosti, jakého nikdy žádná jiná úprava ženské hlavy neposkytovala! Všechny ty bílé čepce, tak blízko sebe, jež jistý kazatel mrzutě myslí přirovnával dosti správně jednoho dne hejnu husí v močále, byly zmitány přáním viděti posléze jednou bez jeho kapuce našeho pověstného abbéa s Roztřískanou Tlamou, jak se v kraji říkalo. Přezdívkou lidová, již v jiné době by rod jeho přijal za vlastní, kdyby nebyl posledním svého rodu! Jediná lavice, která byla prázdná v tomto množství lavic, kterých bylo v hojnosti, byla na klíč zamčená lavice paní Hardoueyové. Ne-

uzřeli v ní nikoho od smrti ženy a nevysvětlitelného zmizení manželova. Tato prázdná lavice připomínala dnešní neděle lépe než kdy jindy celou historii, již jsem vyprávěl. Vyvolávala myšlenky o této *mrtvé*, o níž se pořád myslelo a s níž ve vzpomínkách na ni družila se neomylně představa abbéa de la Croix-Jugana, loho bílého mnicha z opatství v troskách, jenž dnes ponejprv zase bude zpívali velikou mši. Rozvažovalo se, že tragedie očarování Johannina počala se v této lavici, o processí jako toto, a že neštěstí přišlo z onoho prvního pohledu, jenž vyšel z *těch děr, jimiž*, jak praví Bossuet, *Bůh vlévá světlo do hlavy člověka*, a jež pod zjizveným čelem kněze a cipem jeho kapuce zdály se dvěma sopouchy pekla; *ohnivé jícny pece Dáblovy*, říkali tito venkovaně, kteří uměli malovati jedním slovem jako Zurbaran jedním tahem. Když si vzpomněli na pověsti, jež kolovaly o abbéovi a jejichž ozvěna neumírala, byli dychtívi tváře, již bude míti, až půjde mimo lavici své *oběti* (neboť se věřilo, že byla jeho obětí) v den, kdy bude sloužiti mši a posvěcovati tělo a krev Našeho Pána Ježíše Krista. To byla zkouška! Odehrávalo se tedy ve všech těchto hlavách drama, jehož poslední výjev nadešel a jež se blížilo k rozuzlení. Také bylo by mi nemožno namalovati, jaké chvění zvědavosti se rozproudilo náhle v tomto davu, když červená korouhev farnosti, která měla zahájiti processí, rozřepetala se při vstupu do chóru, když první zacinkání zvonku oznámilo těm u hlavního vchodu, že processí vyjde. Kdo nezná ostatně ustavičné lásky člověka k divadlům, ba i k divadlům, která již viděl? Tato korouhev, jež nevychází leč o velikých slavnostech a s níž se řine, jakoby s jejích žaludů a třepení z růměnného hedbáví, ani nevím jaká sprcha radosti a vítězoslavy na věřící, stříbrný kříž se svým velariem, vyšivaným rukama pánenskýma, ten obelisk z bílého vosku, který nazýváme velikonoční svíci či paškálem a který převyšuje kříž svým zapáleným hrotem, prvosenky, jimiž nastlána loď, tyto první prvosenky roku, jež kněží sypou na oltáře umyté na Veliký Pátek a jejichž vonné zbytky od včerejška se mísily se silnou a tónickou vůní nařezaného zimostrázu, ze všech těchto podrobností čísel též svatý dojem a uchvat. Processí jiskřilo skvělými ornáty, jichž poskytla hraběnka z Montsurventu a jež byly oblečeny tehdy ponejprv. Chtěla, aby její veliký abbé de la Croix-Jugan (takto ho ráda nazývala) nesloužil první mše od svého pokání leč v purpuru a nádheře,

hodných jeho! Jak jest obyčejem, šel poslední v tomto slavnostním zástupu; hned před ním šli farář varenguebecký a abbé Caillemer, oba v dalmatikách, neboť měli mu assistovati jako jáhen a podjáhen u oltáře. Dav napínal krky, kudy právě šel, a mnoho mladých dívek vystouplo si až na sedadla svých lavic, když se ubíral lodi. Blankytný den, který vléval se tehdy dokořán otevřeným portálem, rozšiřuje svůj jas až do pozadí choru, do jeho tajemství šerých vitrají, a ovíjel liany svých živých bělosti kolem piliřů, zasahoval dobře tento neobyčejný obličej, na nějž dychtivosti oči všech se až třásly, jak rády by ho byly spatřily, a z něhož šla magnetická hrůza propastí. Jenže abbé de la Croix-Jugan (aniž na to myslel, zajisté) napínal do krajnosti tuto zvědavost, lačnou zvědavost, jež by už ráda jednou popatřila naň v souboru jeho zdrcující fysionomie. Jakožto officiant měl štolu, albu a čepičku, ale uchoval si svou černou kapuci, jež se navlekla na čepičku, takže jeho hlava neopustila svého obyčejného zarámcování, zavřeného černým sametem podbradeční pásky, kterou stále nosil.

„Kdo byl velmi překvapen a kdo pohořel, pravil mi hospodář Tainnebouy, jenž tvrdil, že všechny tyto podrobnosti má od samé Nonony, to byla děvčata blanchelandská, pane! Když šel vedle lavice nešťastnice, jejíž záhuby byl příčinou, nepostřehlo se ani za mák z jeho tváře, že by drobet srdce měl. Nevidělo se nic ani chloupek, ani sval se v ní nepohnul, i ptali se šepem, mě-li povolení od papeže, ten starý ďábel, sloužiti mši v kapuci. Ale neznepokojujte se, pane! další dokázalo až nazbyt, že ho neměl, a děvčata a hoši blanchelandští i ostatní spatřili více o této mši, než chtěli.“

Tak na tu chvíli všeobecná zvědavost a očekávání byly zklamány. Abbé de la Croix-Jugan neměl nic nového než plášť, sepjatý na prsou přeskou s drahými kameny zázračného lesku v očích těchto oslněných venkovanů.

—Nikdy již od té doby, a dobře jsem se díval! tato hromada kamenů nezářila jako to na prsou našich kněží, říkali hraběnce z Montsurventu, která vysvětlovala zjev poněkud obrazností, poněkud látkou pláštiku, jež svým stínovým pozadím odrážela silně bílý třpyt kamenů, ale která nemohla se zbaviti úsměvu při těchto neuvěřitelných pověrách.

Procesí obešlo kostel podél zdi hřbitovních a vešlo hlavním vchodem, který zůstal otevřen. Tolik bylo lidí v Blanchelandě onoho dne, a počasí bylo tak libé a skoro tak teplé, že mnoho osob se nakupilo u portálu a odtud byli na mši. Bylo jich až pod tis, zasazený proti vchodu.

Když se přezpíval Introit, za něhož officiant se odíval v posvátná roucha, dvěře sakristie se otevřely, a abbé de la Croix-Jugan, uváděn pacholiky chórovými, nesoucími pochodně, nosiči kaditelníc a jáhny, zjevil se na prahu v mešním rouchu a kráčel zvolna k oltáři. Hnutí zvědavosti, jež zavlálo kostelem, když šlo procesí, znovu se vzbudilo, ale tentokrát beze zklamání. Kápě zmizela a bylo možno viděti ideální hlavu abbéovu bez jakéhokoli závoje . . .

Nikdy obraznost nějakého sochaře, sen nějakého velikého umělce šilence neseskupily by, co náhoda výstřelu pluháku a stržení ob vazů s jeho ran rukou Modrých způsobila na této tváři, kdysi tak božsky krásné, že ji přirovnávali k válečnému archandělu bitev. Čím byla nejslavnější zranění, o nichž mluví historie, vedle stop, zanechaných na tomto mužném obličejí abbéa de la Croix-Jugana, vedle těchto stigmat, které ilustrovaly tak krutě vznešené slovo vévody Guise k jeho synu ?

„Jest třeba, by synové velikých rodů uměli si zbudovati dobrou pověsť na troskách vlastního těla !“

Ponejprv bylo možno posouditi v celé její ohromující skvělosti pohromu této hlavy, obyčejně na polo zakryté, ale již z toho, co se z ní vidělo, hrůzostrašné ! Vlasy, zkrátka ostříhané, posypané prvními vločkami předčasného sněhu, leskly se na spáncích a odkrývaly tvary jeho tváři zsinálých, zčernalých, rozrytých železem. To byla zrovna řež, pravil mi Tainnebouy s divokou poesii, ale tato řež vyjadřovala tak nesmířitelné vyzvání osudu, že když se oči od toho odvrátily, byly plny vidění jako oči Mojžíšovy, odvracející se od ohnivého keře, v němž se tajil Bůh ! Silou duše byl vskutku jako nějaký bůh v tomto člověku, vyšším než živoť, který, zdálo se, přemohl smrt, vzdoruje jí. Ačkoliv se chystal obětovati s vatou Oběť a ač kráčel s očima sklopenýma, s tváří usebranou a rukama sepjatýma, těma rukama, které třímávaly meč, zakázaný kněžím, a jejichž mohutné a žilnaté oblíny zjevovaly sílu krahujců ve svých sevřeních, byl to stále vůdce, učiněný k tomu, by rozkazoval a strhoval za sebou. Svou vysokou po-

slavou, planoucí bělostí mešního roucha, protkávaného zlatem, jež slunce, padající jedním oknem chórovým, jako by pojednou zapálilo, nejevil se již člověkem, ale sloupem plamenů, který kráčel v předu Israele a který ho vedl na poušť. Stará hraběnka z Montsurventu mluvívala ještě o této chvíli z hloubky svých sta let, jako by byla před ní, když Blanchelanda na kolenou klečíc viděla tohoto kněze, obrovského fysiognomií, an se stává k stupňům oltáře a začíná tuto osudnou mši, které neměl dosloužiti.

Nikdo tehdy nemyslel na jeho zločiny. Nikdo se neodvážil uchovati v záhybu své podrobené duše špatné myšlenky proti němu. Byl hoden důstojenství, které mu Církev odevzdávala, a klid jeho velikosti, když vystupoval na stupně oltáře, odpovídal za jeho nevinnost. Dojem pomíjející, ale pro tu chvíli všemožnou! Zapomnělo se na Johannu Hardoueyovou. Zapomnělo se na všechno, čemu se ještě před chvílí věřilo.

Když tak byl viděn azurovým kouřem kaditelnic, z nichž šlehalý ohnivé jazyky jejich stříbrných uren, rozhoupávaných před jeho strašlivou tváří, na niž vliv mše, kterou zpíval, rozléval neznámé záblesky, utkvívající tam jako paprsky svatozáře, jimiž bledl lesk pochodní, byl vrcholným a úběžným bodem, k němuž se sbíhala vroucí a uctivá pozornost davu. Hluboký a hlaholivý zvuk jeho hlasu odzvukoval ve všech prsou. Vláčnost jeho gest, jeho roznicené rty, způsob, jímž se obracel, rozpínaje paže, k věřícím, by jim poslal pokoj Páně, všechny tyto vznešené postoje kněze, který se modlí a který se stroji předpodstatňovati, a v nichž vznešeno jeho osoby vtělovalo se s tak skvělou harmonií, uchvátily tyto nepřátelské venkovany a nepřátelství jejich tak rozlálo, že po něm již ani stopy v nich nezbylo...

Mše zatím postupovala v *alleluja* nadšení toho velikého dne... Zpíval prefaci. Kněží, kteří přísluhovali, řekli později, že nikdy neslyšeli takových akcentů z tělesných úst. To nebyl již zpěv labutě, tohoto měkkého ptáka země, který nemá svého místa v nebi křesťanském, ale poslední křiky orla Evangelistova, který se vznáší až k Vrcholkům Věčným, protože co neviděl zemře! Zasvětil, vypravovali ještě, jako Svatí zasvěcují, a opravdu, byl-li někdy vinen, věřili, že jest mu více než odpuštěno. Věřili, že ohňové kaménky Isaiášovy vše strávily ze starého člověka ve svém šířavém očištění, když na kolenou u něho a

držíce lem jeho ornátu, jáhnové viděli ho pozdvihovati hostii bez poskvrny oběma rukama, vztaženýma k Bohu. Veškeré shromáždění kořilo se v němém klanění. *O salutaris hostia!* hnedle zavzní svým stříbrným hlasem z tohoto vznešeného a hlubokého mlčení... Nezavznělo... Rána z pušky třeskla od otevřeného portálu, a abbé de la Croix-Jugan padl hlavou na oltář.

Byl mrtev.

Výkřiky zděšení proběhly davem, výkřiky ostré, krátké, a vše se zastavilo, i zvon, který zvonil k pozdvihování a který zmlkl, jako by mrazivost nesmírné hrůzy vystoupila až do zvonice a jej schvátila.

Ah! kdo by uměl vypovědět hodně tento výjev, jedinečný v nejstrašnějších divadlech? Abbé de la Croix-Jugan, sražený u oltáře, odtržený jáhny od římsy posvátné, od stolu, který potřisnil svou krví, a položený na poslední stupně ve svých kněžských hávech, mezi kněžími pomatenými a svícemi i svícny převrženými; zástup na nohou, všechny hlavy obráceny, jedni chtějící vidět, co se dalo u oltáře, jiní ohlížející se, odkud střelná rána vyšla; dvojitý příliv a odliv tohoto davu, který se vlnil od chóru k portálu, všechno to působilo nevýslovný zmatek, jako by požár vyšlehl v kostele nebo jako by blesk byl roztavil olověné pláty zvonice!

Abbé de la Croix-Jugan zavražděn! Takové bylo slovo, které letělo od úst k ústům. Hraběnka z Montsurventu, která měla statečnost mužů svého rodu, pokusila se proniknouti až do chóru, ale nemohla se prodrati natlačeným davem.

„Zavřete dveře! zadržte vraha!“ křičely hlasy. Ale neuzřeli ani zbraně, ani člověka. Ránu z ručnice bylo slyšeti. Vyšla od portálu, vystřelena nejspíše přes hlavy klanějících se věřících; a ten, který ji vystřelil, snadno mohl prchnouti, díky první chvíli úžasu a zmatku. Hledali ho, vyptávali se.

Chaos se zmocnil tohoto kostela, který zvučel před několika minutami radostnými zpěvy *alleluja*... V tomto chaosu dva výjevy rozlišné byly patrný: dav, který se dmul u hlavního vchodu; a za mříží presbyterní v chóru kněží, vyvržení ze svých stolic, a zpěváci, bledí, poděšení, obklopující bezduché tělo, a oba jáhni, stojící vedle, bledí jako plátna, zachvácení rozhořčením a hrůzou! Příšerným zločinem bylo spácháno sakrilegium! Hostie, zbarvená krví, padla vedle kalichu. Farář varenguebecký ji vzal a požil.

A tu tento farář varenguebecký, který byl muž silný tělem, zavalitý kněz, přikázal hromovým hlasem licho, a věc zvláštní, způsobená bez jakékoliv pochyby dojmem takového divadla, zjednal je. Potom si svlékl dalmatiku, a máje již jen albu, zbrocenou krví, která stříkala na všechny strany u oltáře, vystoupil na kazatelnu a pravil :

— Milí bratři, kostel jest znesvěcen. Abbé de la Croix-Jugan právě byl zavražděn, slavě božskou oběť. Odneseme jeho tělo do fary a pohřbíme ho ve farnosti Neuf-Mesnilské. Kostel blanchelandský zůstane zavřen až do chvíle, kdy jeho Milost pan biskup coutanceský přijde slavnostně znovu jej otevřít a očistit. Jen on a ne my, obyčejní kněží, může obmýti toto místo ohavného sakrilegia. Jděte, milí bratři, vraťte se do domů svých zděšení a na myslích usebrání. Soudy Boží jsou strašlivy a jeho cesty skryty. Jděte, jest po mši: *Ite, missa est!* —

A slezl s kazatelny. Nejhlubší ticho zavládlo ve shromáždění, které se vytrácelo, ale pozvolna. Nejzvědavější zůstali, aby viděli, jak budou kněží zhášeti svíce a zastíratí svatostan. Zhasli až i lampu věčnou, tuto lampu, která zářila dnem i nocí, obraz ustavičného Klanění. Potom kněží odnesli na svých rukou propletených tělo abbéa de la Croix-Jugana v jeho zakrvaveném ornátě, recitující polohlasem *De profundis*. Farář Caillemer, zůstav poslední na prahu kostela, od té chvíle pustého, zavřel jeho dvěře jako pod sedm pečeti hněvu Páně. Několik osob, zastavivších se na chvíli na hřbitově, bylo vyzváno, by s něho odešli, a mřížová vrata byla zavřena, jako byly zavřeny dveře kostelní. Zvláštní a strašný Boží Hod velikonoční! uchvacující vzpomínka přenese se až i na příští pokolení. Bylo by se řeklo, že se sestoupilo do Středověku, a že nad farností blanchelandskou byl vyhlášen interdict.

Až za čtyřicet dní po tomto hrozném dramatě, jehož vypravování, i v ústech sedláka, který mi je vyprávěl, zdálo se mi tak pathetickým jako vypravování o vraždě onoho Medicea, zasaženého v kostele florentském za spiknutí Pazzich, jež poskytlo italským historikům látky k tak strašlivé stránce, přišel biskup coutanceský, provázen četným kněžstvem, znovu otevřít a posvětit kostel blanchelandského; velkolepý obřad, jehož slavností ještě hlouběji vryla se do všech duchů vzpomínka na onu po věstnou mši velikonoční, přerušenu vraždou.

Co se týká *vraha*, kde kdo věřil, že to byl hospodář Tomáš Hardouey; ale jistého a makavého důkazu se nedopátrali nikdy. Pastevci vypravovali, co se bylo událo v noci ve stepi; ale ti nenáviděli Hardoueye, a snad se mu mstili až i na jeho památce. Mluvili pravdu? Byli to pohané, jimž se nesmělo příliš věřit.

Hardouey měl více než kdo jiný mstivý zájem zabít kněze de la Croix-Jugana. Olověný náboj, který projel hlavou abéovou a který zasáhl základnu velikého stříbrného svícnu, postaveného na levo svatostánku, byl uznán z kusu olova, vytrženého z jednoho chórového okna špicí nože; a tato okolnost jako by byla potvrzovala vypravování pastuchů.

Tak Hardouey vykonal, co řekl; neboť bylo též uznáno, že olovo bylo skousáno zuby, buď proto, by se vešlo do hlavně pušky, buď aby rána byla smrtelná. Vyjma tuto nejistou známku, všech zevrubnějších zpráv spravedlnosti chybělo. Osoby, jichž se dotazovala a jež byly na mši u hlavního vchodu (a byly to většinou ženy), odpovídaly, že neslyšely než výstřel nad hlavami: právě klečely a čely byly schýleny při Pozdvihování.

Jejich úžas, jejich zděšení byly tak veliké, že člověk, který ránu z pušky vypálil, měl kdy utéci až k ohradě hřbitovní a přeskočiti ji dříve, než byl poznán. Jen stará jedna žebračka, která nemohla pokleknouti pro své schřadlé nohy a která zůstala státi, ruce na své holi a bedry opřena o černý peň lisu, uzřela najednou u hlavního vchodu široká záda muže, a nad těmito zády konec pušky, přiložené k líci, jež se leskla na slunci. Když

rána vyšla, muž se obrátil, ale měl, povídala, černý závoj na tváři, a *upaloval jako kočka honěná psem*. Vše to, dodala, událo se tak rychle a byla tím tak *ulekána*, že nemohla ani vykřiknouti.

Ostatně byl-li to Hardouey, nenalezli ho ani v Blanchelandě ani v Lessay, aniž v které sousední farnosti, a jeho zmišení, jež od toho času potrvало navždy, zůstalo tak tajemno, jako bylo po smrti jeho ženy. Jenže uvázlo-li v duchu lidí, pravil Tainnebouy, že abbé de la Croix-Jugan uhranul Johannu Magdalenu, utkvělo také v mínění celé krajiny, že Hardouey byl ze msty vrahem bývalého mnicha.

Taková byla historie Ludvíka Tainnebouye o tomto abbéovi de la Croix-Juganovi, jehož jméno zůstalo v dolním kraji látkou příšerné tradice. Pravil jsem to již, ale zdá mi se nezbytno na to poukázat: Dvořák Mont-de-Rauvilleský opominul ve svém vypravování mnoha rysů, za něž jsem díky zavázán hraběnce Jacquelině de Montsurventové; jenže tyto podrobnosti, které závisely vesměs na způsobu vidění a cítění hraběncina a její společenské povýšenosti, nepříčinily ničeho k podstatě a dramatickým okolnostem historie, již můj Cotentinec mi vypravoval. V tomto smyslu totožnost byla úplná; jen způsob, jak se dívala na tyto okolnosti, byl rozdílný.

A přece v myšlenkách stoleté, vetché již feudálky, které staroba vyrvala její poslední zanícení, bylo-li ho kdy v této povaze, již občanské války dodaly ostří a studenosti ocele, abbé de la Croix-Jugan byl tak jako v ocenění počestného dvořáka jednou z těch záhadných a strašných osobností, které byvše jednou spatřeny, nemohou býti zapomenuty.

Hospodář Tainnebouy mluvil o něm mnoho až z druhých míst, zhlédnuv ho jednou nebo dvakrát s konce kostela blanchelandského na druhém konci, ale stará hraběnka ho znala... Nejen že ho vidala na tuto vzdálenost, v níž se věci mihotají; dotýkala se ho lokty v tom neúkojném besedování života, které převrací podstavce a zmenšuje největší velikány.

— Vidíte toto místo? — pravila mi jednoho dne, když jsem o něm k ní mluvil, a označila mi svým prstem, bílým jako vosk a obtěžkaným prsteny až do posledního článku, jakési ebenové křeslo, věkovitého tvaru, stojící proti jejímu baldachýnu; — tady sedával, když zavítal na Montsurvent. Nikdo od té doby

již sem nesedl. Tady prožil mnoho hodin! Když přijížděl do dvora, já, která jsem vždy sama ve své prázdné komnatě s podobiznami Montsurventův a Toustainův (bylať stará hraběnka Jacqueline Toustainova), poznávala jsem dupot kopyt jeho koně a třásla jsem se ve svých starých kostech bez číše a ve svých zrzavých krajkách jako nevěsta, která čeká svého ženicha. Nebyli jsme zasnoubeni tímž mrtvým věcem? . . . Starý Soutyras, neboť všechno jest staré kolem mne, ohlašoval ho, pozdvihuje před ním rukou, třesoucí se hrůzou, kterou u všech vzbuzoval, portieru, jak tam ji vidíte, a tu vcházel, s čelem pod svou kápí, i přistupoval ke mně a libal svými znetvořenými rty tuto samotářskou ruku, již políbení účty nedostávalo se od té doby, co stáří a revoluce padly na moji sněhobilou hlavu. Potom si sedl . . . a po několika slovech pohrouzil se ve své mlčení a já rovněž ve své! neboť od té, co Šuanství byl konec, a co již neměl naděje na povstání v tomto bídném kraji, kde sedláci se nebijí než pro svůj hnůj, neměl již ničeho mi pověděti, a nebylo nám třeba již mluvit.

— Jakže! hraběnko, zvolal jsem, domnívaje se, že aspoň za této velkolepě přísné důvěrnosti mezi tímto člověkem tak mužným, poraženým, a touto ženou, zbavenou všeho, vyjma života, prodíraly se v této samotě hrdé křiky vzteku a lítosti, vy jste ani nehovořili! A tak jste žili po léta?

— Toliko dvě léta, pravila, po dobu, co bydlel v Blanchelandě, když jakákoliv naděje byla ztracena, až do jeho smrti . . . Co jsme si měli říci? I bez povídání jsme si rozuměli . . . Jednou přece ještě se mnou promluvil, pravila rozmýšlejíce se a schylující hlavu, která se třásla, jako by byla hledala nějaké ztracené věčičky mezi planžetem své šněrovačky a prsy, posledním pohybem ženy, která hledá své vzpomínky tam, kam vkládávala milostná psaníčka svého mládí, bylo to tehdy, když nešťastný a fatální vévoda Enghienický . . .

Zdráhala se, a toto zdráhání se mi zdálo tak vznešeno, že jsem jí ušetřil trýzně dopověděním této věty.

— Ano, řekl jsem jí, rozumím . . .

— Ah! ano, rozumíte, pravila s neurčitým zábleskem v pozadí svého pohledu studené a vybledlé modře, plovoucí v bělině skoro úmrlčí, rozumíte: ale já mohu dobře říci: sto let bolesti dláždí ústa, by vše vyslovila.

Zastavila se, potom dodala:

— Onoho dne přišel spíše než obyčejně: Nepolíbil mi ruky a pravil mi: „Vévoda Engkienský jest mrtev, zastřelen v příkopch vincenneských . . . Royalisté nebudou mít odvahu, by ho pomstili!“ Já jsem vykřikla svým posledním výkřikem! Uvedl mi podrobnosti té strašlivé smrti, a chodil na děl i na šir vypravuje mi je. Když domluvil, sedl si a zabral se do svého mlčení, jehož ode té chvíle nepřerušil. Také, dodala ještě po přestávce, není velikého rozdílu pro mne, živ-li nebo mrtev, jako teď jest. Starci žijí ve svých myšlenkách. Vidím ho stále! . . . Ptejte se Vasseliny, zda jsem ji neřekla často večer v hodinu, kdy mi přinášívá mou šťávu z hořkých pomerančů: „Pověz mi, Vasselino, není nikdo tady na černém křesle? Myslím vždy, že abbé de la Croix-Jugan tam sedí! . . .“

Opravdu, toto trapistické mlčení, rozproštěné mezi těmito dvěma samotáři, kteří zbyli poslední ze společnosti, které již není, toto přátelství nebo tento zvyk muže přicházeti posadit se pravidelně na totéž místo, muže, který nakazil svým mlčením ženu dosti hrdou, by nikdy nic mnoho na ni nepůsobilo, ano, opravdu, vše to bylo jako poslední máchnutí štětce malířova, jímž mi domaloval a ujasnil tuto tvář abbéa de la Croix-Jugana, té bytosti, vytesané, by drtila obraznost ostatních a by počítala se mezi ty výjimečné jedince, kteří snad nenaleznou svého rámce v historii psané, ale které jej nalézají v historii, jež se nepíše, neboť historie má své rhapsody jako Poesie. Homéry skryté a hromadné, kteří zasévají své legendy do ducha davů! Pokolení za pokolením přicházeti budou na dlouho okusovati tento podivuhodný čilimník pyskem naivním a nadšeným až do hodiny, kdy poslední list bude odnesen poslední paměti, a kdy zapomenutí zmocní se navždy všeho, co bylo poetické a veliké mezi lidmi!

U abbéa de la Croix-Jugana legenda přichází po historii.

Přiznávám, pravil jsem kotentinskému dobytkáři, když skončil svoje tragické vypravování, přiznávám, že tohle vše jsou zvláštní a hrozné věci; ale jaký vztah, strýče Ludviku Tainnebouyi, má tato velikonoční mše s tou, již jsme slyšeli zvoniti přede dvěma hodinami a již jste pojmenoval mši abbéa de la Croix-Jugana?

— Jaký vztah že má, pane? pravil hospodář Tainnebouy, není tuze nesnadno poznati ho po všem tom, čeho jsem tolik slyšel vypravovati . . .

— A co jste tedy slyšel, strýče Ludviku? odvětil jsem, neboť chci, protože jste mi tolik toho vyprávěl, zvědět vše, co se vztahuje na historii abbéa de la Croix-Jugana?

— Jste v právu, pane, pravil Kotentinec, jehož slovo nemělo téhož stupně živosti, jako když mi vypravoval svou historii. Ostatně, slyšel jste devět úderů na zvon blanchelandský, sluší se, byste věděl, proč zvonily. Protože jsem vám vše toto povídal, jest třeba, bych dopověděl, ač snad lépe by bývalo nezačínati.

Bylo zřejmo, že dvořák z Mont-de-Rauville, tato dobrá hlava tak rozumná, tak klidná a smyslu tak upevněného praksi života, byl kořistí jakési tajemné hrůzy, která pocházela nejspíše z dítěte, jež ztratil v kolébce, slyšev před tím zvoniti devětkrát zvon blanchelandský, a že za všech okolností, z toho neb onoho důvodu, rozlitošňoval se, maje mluvit o mrtvých.

Překonal přece svůj odpor a začal:

— Uplynul rok, co abbé de la Croix-Jugan dokonat; bylo to zase na Boží Hod velikonoční jako roku loňského. Po celé léto mnoho se rozprávělo o něm na besedách a přástkách ve dvorcích, a když se vraceli lidé v pozdních hodinách s trhů, a všude.

Bylo to povídání, které nebralo konce a jímž i mně po čertech otloukali uši v mém mládí. Ba že, toto povídání dlouho trvalo!

Viděl jsem v oněch dobách, a v Lessay, bílého býka, který měl černé spletené rohy a zahnuté nad tlamu, jako bývalá kapuce mnichova, a jehož proto nazývali *mnichem blanchelandským*, tolik bylo vše nasáklo historií o abbéovi de la Croix-Juganovi. Přezdivka ta ostatně přinesla zvířeti neštěstí, neboť se rozpáralo o okovaný kůl jakési přehrady v návalu zuřivosti, a někteří pravili, že to bylo špatné a velmi špatné, a že byli potrestáni, že dali hovadu přezdivkou jméno kněžské.

Bylo tedy zase na Boží Hod velikonoční, a p. farář Caillemer doporučoval po ranním kázání modlitbám osadníků tohoto abbé de la Croix-Jugana, jehož smrt tolik Blanchelandu rozčeřila. Mysli byly ho plnější než kdy jindy.

Petr Cloud, onen mistr kovář v Dussaucey, který nalil tolik stopeček Hardoueyovi onoho večera, když se přihnal na Hrádek a nenašel tam své ženy, vracel se z Lessay, — kde přebýl den a kde se opozdil jaksi příliš s dobrými hochy z mokré čtvrti ... Ale neochemlil se tolik, aby nerozeznal cesty; a ostatně ti, kteří ho vinili, že přebral a že z více skleniček na rozloučenou stoupila mu mhlá do očí, sami potom přiznali, že mluvil čirou pravdu a že jeho oči netřeštily.

Přišla noc černá jako saze, ale počasí přes to bylo pěkné, a Petr Cloud kráčel velmi v pokoji, a snad ze všech Blanchelandských on nejméně myslil o abbéovi de la Croix-Juganovi. Odešel hned včerejšího večera a nebyl tudíž na kázání faráře Caillemera, ani neslyšel po krčmách blanchelandských, jak se v takový den mluvívá, o bývalém mnichu, zavražděném právě před rokem ... Nuže, když nebyl daleko od hřbitova, který mu bylo přejiti, by se dostal do městečka, a když šel podél trnitého plotu, nasazeného na zeď zahrady Amanta Héberta, tlustého vyrabitele likérů z městečka, který dodával všem kněžím kantonu, uslyšel těchto devět úderů na zvon, jež jsme dnešní noci slyšeli i my ve stepi, a zastavil se jako právě vy, pane, jste se zastavil.

On sám mi povídal, že těmi devíti údery pot se mu srazil na zádech a že upadl na zem, odpusťte, pane, jako by srdce zvonu padlo mu na hlavu, zrovna jako kladivo na kovadlinu!

Ale když zvon umkl, a již ani nehlesl, a že tam nemohl zůstat až do dne, zatím co by ho žena čekala, řekl si, že snad příliš džbánek podusil s přátely v Lessay, i vydal se na cestu

k Blanchelandě, leč v tom, přišel k ohradě hřbitova, ucítil náhle čerchmantské třesení v lýtkách a spatřil veliké světlo, jež ozářovalo tři chórová okna kostela.

Myslíl zprvu, že lampa rozlévá tento svit do okenních tabulí, ale lampa nemohla vydávat jasu tak rudého, „by se podobal ohni mé kovářské výhně,“ pravil mi, když jsme si o tom oba rozprávěli. Tato okna, která planula, připamatovala mu, že nesnil, když slyšel zvon.

„Nejsem slepější než kdy jindy, pomyslíl si. Co pak to jest v kostele v takovou hodinu, že tam září takové světlo, tím podivnější, že v tom starém kostele jest ticho, jako po kompletáři, a že ostatní okna nepropouštějí ani štěpinky jasnoty? Jsme mezi nedělí a pondělkem velikonočním, ale tohle přece jest trochu pozdě na požehnání. Co pak to tedy jest?“

A zůstal obkročmo seděti na ohradě, civě na traviny a květy hrobů, jež rudlo tímto prudkým svitem, tak prudkým, že div netříštil v tisíce kusů tabulí, proti nimž byl všecek zapálen . . .

„Ale počkej, brachu, pravil si, kněží mívají všelicos, neboť nejsou jako ostatní. Kdož ví, co kuří v kostele v tuto hodinu, když všude spí? Na to se podívám!“

A seskočil s ohrady a postoupil s rozhodnou k samému portálu.

Povídal jsem vám již, pane, byl to starodávný portál, vytržený ze ssutin opatství. Modří prostřileli dveře nejednou kulí, a dírkami bylo možno se podívatí. Petr Cloud tam tedy nakoukl, jako tam nakukoval tolikrát, obíhaje tu v neděli, by zvěděl, jak daleko jsou se mší, a tu užírl něco, nad čím se mu zježily chlupy na celém těle, jako ježkovi, chňapnutému užovkou. Uviděl jasně od zad abbéa de la Croix-Jugana, stojícího u stupňů hlavního oltáře. Nebylo nikoho v kostele, černém jako les s jeho sloupy. Ale oltář byl osvětlen, a září těchto svící červenala se okna, jak Petr Cloud byl spozoroval s ohrady. Abbé de la Croix-Jugan byl, jako byl v stejný den před rokem, bez kapuce a s obnaženou hlavou; ale tato hlava, z níž Petr Cloud neviděl té chvíle než vaz, měla na tonsuře krev, a tato krev, která třísnila i ornát, nebyla čerstvá a tekoucí, jak byla před rokem, když kněží ho odnášeli na rukou.

„Nevzpomínám si, pravil Petr Cloud, že bych byl měl kdy ve svém životě tak tuze strachu, ale tentokrát jsem se po-

děsil. Slyšel jsem hlas, jenž mi pravil šeptem: „Máš toho dosti, hochu,“ a jenž mi radil, bych odešel. Ale byl jsem zatlučen jako kůl do země k těm prokletým dveřím, a jen mne páčila žádost viděti. Byl jen on u oltáře . . . Ani ministranta, ani jáhna, ani *chó-rečku*. Byl sám. Zvonil sám stříbrným zvonkem, který byl na stupních, když začal *Introibo*. Sám si odpovídal, jako by byl ve dvou osobách! Po *Kyrie eleison* nezpíval . . . sloužil to mši tichou, a postupovalo to rychle. Já jen hleděl. Všecek můj život se vrazil do této díry portálu . . . Najednou při prvním *Dominus vobiscum*, které ho přimělo, by se obrátil, byl jsem nucen zachytiti se prsty děr, jež obtáčely tu, kterou jsem hleděl, bych se nezvrátil v zad . . . Uzářel jsem, že jeho tvář byla ještě hroznější než byla za jeho života, neboť byla zcela podobna těm, které se povalují po hřbitově, když se vykopávají staré hroby a když se z nich vyházejí staré kosti. Jenže zranění, která zbrázдила tvář abbéovu, byla vryta do jeho kosti. Oči samy byly živoucí jako v hlavě s masem a kůží a hořely jako dvě svíce. A bylo mi, jako by viděly moje oko děrou dveří a jako by jejich oheň mě oči svým žářem vyvrtával . . . A byl jsem v rukou ďáblův a dohnán hleděti až do konce . . . a hleděl jsem! Mumlal dále svou modlitbu, stále si odpovídaje a zvoně v místech, kdy bylo třeba zvoniti; ale čím dále postupoval, tím více se mátl . . . Zastavoval se, zajíkal se . . . Člověk by se byl vsadil, že své vědy zapomněl . . . Na mou věru! nevěděl dále! Přes to snažil se dále, klopýtaje při každém slově jako kokta a znovu začínaje . . . když, přišed k *prefaci*, zastavil se, jak by uřel . . . Chytil se svýma kostlivčima rukama za svou mrtvou hlavu jako člověk ztracený, který snaží se vzpomenouti si na něco, co ho může zachrániti a nač si nevzpomíná! Jakýsi vztek mu trhal v prsou . . . chtěl proměňovati, ale upustil kalich na oltář . . . Dotýkal se ho, jako by si byl o něj spálil ruce. Vyhližel jako šílený. Bože! mrtvý šílený! Což mohou se nebožtíci zblázniti? To bylo více než příšerné! Čekal jsem, že již již ďábel vyjde z pod oltáře, vrhne se naň a odnese ho! Když se naposled obrátil, měl slzy, hrubé slzy, které se podobaly roztavenému olovu a které mu tekly po obličejí. Plakal, ah! ale plakal, jako by byl živ! Sám Bůh ho potrestal, jářku, a jakým trestem! . . . a zlé myšlenky se mi dostavily: víte, všechny ty příšernosti, jež byly navlečeny na dobrou pověst tohoto kněze a Johanny Hardoueyové. Nejspíše byl zatracen, ale trpěl,

že i v samém ďáblu vzbuzoval soucit. Baže ! u svatého Paterna, biskupa avranchesského, bylo to proň horší než peklo, tato mše, kterou stůj co stůj chtěl dosloužiti a která se mu v paměti a na rtech vždy zvrtila ! Jako nějaký krvavý pot smíšený se slzami řinul se mu, ozářen svícemi, po tváři a skoro po prsou, jako olovo v drážce kadlubu na koule nebo na vitriol. Když vám řeknu, že začal přes dvacetkrát tuto nemožnou mši, neselhu vám. Sloužil do únavy, do vyčerpání sil. Až se mu z toho udělal škraloup na ústech jako člověku, jenž padne zle na pysky ; ale on nepadal, zůstal vzpřímen. Modlil se ustavičně ; ale pletl pořád svou mši a občas zalomil rukama nad hlavou a vzpínal je ku svatostánku jako dvě kleštiště, jako by byl žádal milosti od Boha rozhněvaného, který neslyšel !

„Byl jsem tak přimražen tímto divadlem, že jsem nemohl odejiti. Zapomněl jsem na všechno, na ženu, která čekala, na hodinu, v kterou to bylo, a zůstal jsem přitmlen k tomu portálu až do rozednění ... Neboť až se rozbřeslo, odešel tento strašný obětník mše do sakristie, stále pláče, nemoha nikdy dále než po konsekraci ... Dveře sakristie se otevřely samy od sebe před ním, otáčejíce se zvolna na svých stěžejích, jako by omoťaných naolejovanou vlnou ... Svíce zhasly, jako dveře sakristie se otevřely samy od sebe ! Loď běhala. Všechno bylo v kostele pokojno a jako obyčejně. Odvlekl jsem se odtud rozemlet na těle i na duchu ... a ze všeho toho neřekl jsem ženě ani zbla. Až později jsem o tom i já povídal, protože se o tom mluvilo ve farnosti. Jednoho rána kostelník Grouard užířel, když otevřel do kostela, v kropeničkách u dveří svěcenou vodu, ona vřela, kouříc jako dehtem. Jen ponenáhlu se uklidnila a ochladila ; ale zdá se, že při mši tohoto zakletého kněze vždycky vřela ! — “

— Takové bylo vypravování Petra Clauda samého, — dodal hospodář Ludvík Tainnebouy, jehož hlas podlehl, opakuje mi je, téže ochablosti, jako když začal mluvit o této noční mši, — a teď víte, pane, co se nazývá mši abbéa de la Croix-Jugana !

Přiznávám se, že tato poslední část historie, toto nadpřirozené odpykávání, jevílo se mi tragičtějším než historie sama. Bylo to hodinou, v kterou věřící v toto hrozné vidění mi je vypravoval ? Bylo to jeviště této dramatické historie, jež jsme šlapali tehdy svýma nohama ? Bylo to oněch devět úderů na zvon, jejichž

zvučné vlny dorážely ještě v naše uši a vlévaly tudy chlad do našich srdcí? Bylo to posléze vše to dohromady spojeno a zmateno ve mně, co mne přizpůsobovalo pravému dojmu tohoto muže tak statného tělem i duchem? Ale na tom zůstane, že jsem přestal býti na chvíli v devatenáctém věku a že jsem věřil všemu, co mi vyprávěl Tainnebouy, jak on tomu věřil.

Později chtěl jsem si dovoditi svou věřivost sledem obyčejův a maníí oné smutné doby, i přišel jsem na několik měsíců do okolí blanchelandského. Byl jsem odhodlán probdět noc u děr portálu jako Petr Cloud, kovář, a viděti na vlastní oči, co on viděl. Poněvadž však doby byly velmi nepravidelny a vzdáleny od těch, v nichž zvonila devíti údery mše abbéa de la Croix-Jugana, ačkoliv ji slyšeli ještě častokrát, jak mi pravili staří z kraje, moje věci mne vázaly, bych opustil krajinu; i nemohl jsem nikdy záměru svého vykonati.

K O N E C

DOBŘÉ DÍLO

svazek 30. v květnu 1915.

*Pořádá a s pomoci Boží
a přátel Studia
vydává*

*Antonín Ludvík Stříž
v Staré Říši
na Moravě.*

Natiskl Fr. J. Trnka v Třebíči.